

Genderjaarboek 2007

MV UNITED

In cijfers

Voorwoord

Beste lezer

Ook in deze editie van het Vlaamse Genderjaarboek staat de loonkloof centraal. Die kloof ontstaat omdat mannen en vrouwen verschillende beslissingen nemen in de loop van hun carrière. We kunnen dus beter spreken over een loopbaankloof. Die loopbaankloof is complex en onlosmakelijk verbonden met een bredere maatschappelijke context. Deze editie gaat op zoek naar één van de processen die mee aan de basis van de kloof liggen. Op zoek naar het prille begin van de kloof: welke rol speelt onderwijs? Waarom kiezen jongens en meisjes voor een bepaalde studierichting? Een studierichting die een eerste en belangrijke stap is in de verdere loopbaan.

In de richting Verzorging tellen we hoofdzakelijk meisjes (92%) terwijl Houtbewerking dan weer vooral jongens (98%) verleidt. Dat verbaast u waarschijnlijk niet? Verzorging en Hout zijn respectievelijk een typische meisjes- en jongensrichting. Maar waarom bestempen we een richting als mannelijk of vrouwelijk? Onze maatschappij kent bepaalde verwachtingen, rollen en eigenschappen toe aan vrouwen en mannen. Onze keuzes maken we binnen een maatschappelijke context die mee door gender wordt bepaald. We kiezen een school, opleiding, een baan, een sportclub... Die keuzes zijn veel feller gekleurd en meer vooringenomen dan we zouden denken door gendergerelateerde verwachtingen. Die verwachtingen creëren soms mogelijkheden, soms hindernissen, maar in ieder geval ongelijkheden tussen vrouwen en mannen.

Deze editie van het Vlaamse Genderjaarboek focust op ongelijkheden in het onderwijs. Het bestaat uit drie delen. Het boekje dat u nu in uw handen hebt, geeft u de cijfers over onderwijs en arbeid. Daarbij wordt onder andere ingezoomd op de positie van kansengroepen op de arbeidsmarkt en de combinatie arbeid en gezin. Zo biedt het Vlaamse Genderjaarboek een ruime blik op de plaats die mannen en vrouwen innemen op onze arbeidsmarkt.

Veel leesplezier!

Kathleen Van Brempt
Vlaams minister van Gelijke Kansen

Inhoud

Leeswijzer	8
I Het onderwijs	10
1.1 Onderwijs en levenslang leren	12
Vlaamse schoolbevolking	12
Vrouwelijke studenten aan de universiteit	14
Seksesegregatie in het secundair onderwijs	15
Seksesegregatie in het hoger onderwijs	17
Een stereotiepe studiekeuze	19
Levenslang leren	20
1.2 Overgang onderwijs-arbeidsmarkt	22
Arbeidsmarktpositie van de schoolverlaters	22
Jonge twintigers op de arbeidsmarkt	24
Studierichting en kansen op werk	25
De eerste job	27
II Het werk	28
2.1 Algemeen	30
Overzicht van de bevolking op arbeidsleeftijd	30
De bevolking naar leeftijd en activiteit	33
Belangrijkste arbeidsmarktindicatoren	35
Evolutie van de activiteitsgraad in België	38
2.2 Werkzaamheid	40
Evolutie van de werkzaamheidsgraad	40
Werkzaamheidsgraad naar leeftijd	43
Feminisatie van de arbeidsmarkt	45
2.3 Werkloosheid	46
Werkloosheidsgraad	46
Evolutie van de werkloosheid	47
Werkloosheidsduur	49
2.4 Niet-beroepsactieven en uittrede	50
Niet-beroepsactieve bevolking naar leeftijd en activiteit	50
Niet-beroepsactieve bevolking naar onderwijsniveau (25-64 jaar)	53
Uittredeleeftijd	55
Uittredekanalen	56
Herintrede	58
Leefloon	60
Jobless households	62

2.5	Ondernemerschap	64	3.2	Positie op de arbeidsmarkt	118
	Ondernemerschap	64		Werkzaamheidsgraad naar leeftijd	118
	Kloof tussen vrouwen en mannen	65		Werkzaamheidsgraad naar onderwijsniveau	120
	Ondernemers in soorten	66		Dienstencheques	121
	Evolutie van de zelfstandigen	68		Werkzaamheidsgraad naar nationaliteit	123
	Meewerkende echtgenoten	70		Werkzaamheidsgraad van personen met een handicap	125
	Zelfstandigen in hoofdberoep naar bedrijfstak	72		Sociale economie	126
2.6	Werktijden	74		Werkloosheidsgraad naar leeftijd	128
	Aantal werkuren per week	74		Evolutie van de jongerenwerkloosheid	129
	Deeltijdarbeid	76		Werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau	130
	Deeltijdarbeid naar sector	80		Werkloosheidsgraad naar nationaliteit	131
	Evolutie tijdskrediet	82		Werkloosheidsgraad van personen met een handicap	132
	Tijdskrediet	83			
	Thematische verloven	85	IV	Werk en zorg	134
	Tijdelijke arbeid	87		Bevolking naar gezinspositie	138
2.7	Lonen	88		Evolutie van de gezinsposities	140
	Loonkloof	88		Gezin en werk	141
	Evolutie van de loonkloof	89		Gezin en deeltijdarbeid	143
	Loonkloof naar hiërarchisch niveau	91		Gezin en werkloosheid	145
	Loonkloof per sector	92		Werk en leeftijd van de kinderen	147
2.8	Segregatie	96		Onderbreking van de loopbaan	148
	Man-vrouwverdeling bij de loontrekkenden naar sector	96		Kinderopvang	150
	Man-vrouwverdeling bij de werkenden in hogere functies	99		Thuiswerk	152
	Man-vrouwverdeling bij de krijgsmacht, het wetenschappelijk personeel, het tussenkader en de bedienden	102		Mantelzorg	154
	Man-vrouwverdeling bij arbeiders en niet-gekwalficeerde bedienden	104		Lijst van afkortingen	154
	Vrouwen in de kenniseconomie	106		De bronnen en hun websites	156
				Colofon	158
III	Kansengroepen	107		Verklarende woordenlijst	
3.1	Aandeel in de bevolking	110			
	Evolutie van de leeftijdsstructuur van de bevolking	110			
	Laaggeschoolden	112			
	Ongekwalficeerde uitstroom	114			
	Gekwalficeerde jongeren	115			
	Andere nationaliteiten in Vlaanderen	116			
	Personen met een handicap	117			

Leeswijzer

Dit zakboekje bestaat uit vier delen, die een omvattend beeld geven van de positie van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt.

Deel 1 HET ONDERWIJS behandelt de positie van meisjes en jongens in het onderwijs, belicht de deelname van volwassenen aan levenslang leren en gaat dieper in op de manier waarop jonge vrouwen en mannen de overgang naar de arbeidsmarkt maken.

Deel 2 HET WERK belicht de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt vanuit verschillende invalshoeken. Het gaat dieper in op de positie van werkende vrouwen en mannen, maar ook de werkzoekenden en de niet-beroepsactieven komen aan bod.

In **Deel 3 KANSENGROEPEN** bespreken we bevolkingsgroepen die in een of meer opzichten een achterstand hebben op de arbeidsmarkt: jongeren, ouderen, personen van allochtone afkomst, laaggeschoolden en gehandicapten. Wanneer vrouwen behoren tot een kansengroep is hun positie op de arbeidsmarkt vaak bijzonder kwetsbaar. De kloof tussen vrouwen en mannen is bij de meeste kansengroepen veel groter dan bij personen zonder deze risicokenmerken.

Deel 4 WERK EN ZORG zoomt in op de gezinsposities bij de Vlaamse bevolking en bekijkt op welke manier vrouwen en mannen erin slagen om de combinatie van werk en gezin vlot te laten lopen. Zorgverantwoordelijkheden beperken zich bovendien niet tot het eigen gezin: heel wat werkende Vlamingen nemen daarnaast ook de zorg op voor hulpbehoevende familieleden, vrienden of burens. Ook deze mantelzorgers komen in deel 4 in beeld.

De bronnen waarop de cijfers gebaseerd zijn, staan vermeld bij elke tabel of figuur. Op p. 158 is deze lijst van bronnen te raadplegen, evenals een link naar de website van de instellingen. Wie meer cijfers en uitleg wil over een bepaald onderwerp, kan op deze sites terecht.

In de tekst en de figuren en tabellen worden ook regelmatig afkortingen gebruikt. De betekenis hiervan staat uitgelegd op p. 156.

Helemaal achteraan staan de belangrijkste arbeidsmarktbegrippen beknopt toegelicht in een verklarende woordenlijst.

I Het onderwijs

Vrouwen en mannen nemen geen gelijke posities in op onze arbeidsmarkt. Vrouwen hebben bijvoorbeeld minder vaak een betaalde baan, werken vaker deeltijds en zijn ondervertegenwoordigd in tal van sectoren en functies. Veel van deze sekseverschillen hebben bovendien bewezen dat ze heel hardnekkig zijn.

Om de verschillen tussen vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt beter te kunnen duiden, is het zinvol om hun positie in het onderwijs van naderbij te bekijken. In de tweede helft van de vorige eeuw heeft het onderwijsniveau van vrouwen een gestage inhaalbeweging gemaakt. Vandaag laten meisjes in het onderwijs gemiddeld betere prestaties zien en zijn ze in de meerderheid in de theoretische humaniorarichtingen, aan de hogeschool en aan de universiteit. Het gevolg is dat de huidige generatie jonge vrouwen afstudeert met een gemiddeld hoger diploma dan mannen.

Een diploma hoger onderwijs is van groot nut bij de intrede op de arbeidsmarkt. Hooggeschoolde schoolverlaters vinden sneller hun eerste job en enkele jaren na het verlaten van de schoolbanken ligt hun werkzaamheidsgraad beduidend hoger dan bij lagergeschoolde jongeren. Het voordeel van een hoger diploma bij de intrede op de arbeidsmarkt is bovendien nog een stuk groter voor vrouwen aangezien zij hierdoor een achterstandspositie ten opzichte van mannen kunnen vermijden. Het zijn immers vooral de laaggeschoolde vrouwen die een bijzonder kwetsbare positie innemen bij hun intrede op de arbeidsmarkt.

Ondanks het feit dat jonge vrouwen hun arbeidsloopbaan aanvaatten met een gemiddeld hoger diploma dan mannen, is het verhaal niet over de hele lijn positief. Door een stereotiepe studiekeuze in het secundair en hoger onderwijs studeren meisjes veel meer af in de menswetenschappelijke en taalkundige richtingen, terwijl veel meer jongens ervoor kiezen een diploma in de exacte wetenschappen te behalen. De segregatie in het onderwijs ligt met andere woorden aan de basis van het voortbestaan van seksesegregatie op de arbeidsmarkt. Bovendien aanvaarden vrouwen voor hun eerste baan vaker een deeltijdse functie en zijn vrouwen in hun eerste job ook meer met een tijdelijk contract aan het werk in vergelijking met mannen.

1.1 Onderwijs en levenslang leren

Vlaamse schoolbevolking

Vlaamse Gemeenschap, schooljaar 2005-2006

	Totaal (n)	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Basisonderwijs	650 300	49	51
Secundair onderwijs	463 800	49	51
1ste graad	145 200	49	51
2de en 3de graad			
ASO	116 300	55	45
TSO	91 600	43	57
KSO	5 700	64	36
BSO	71 400	46	54
deeltijds	6 500	34	66
andere leerlingen*	27 200	47	53
Niet-universitair hoger onderwijs	102 400	54	46
Universitair onderwijs	59 200	55	45
Totaal	1 275 600	50	50

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Bewerking Steunpunt WSE)

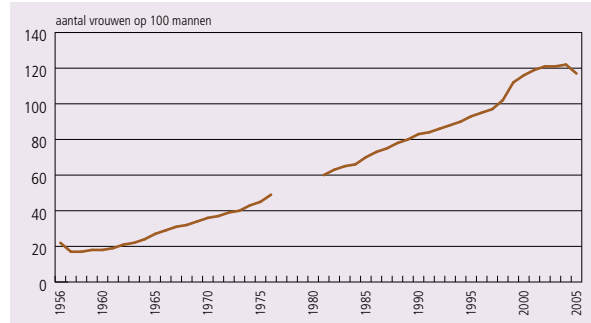
* anderstalige nieuwkomers, vierde graad, modulair onderwijs en buitengewoon secundair onderwijs

De Vlaamse schoolbevolking telt anno 2006 evenveel meisjes als jongens in haar geledingen. Afhankelijk van het niveau van onderwijs en de vorm zien we wel verschillen opduiken. In het basisonderwijs en in de eerste graad van het secundair onderwijs is de sekseverhouding nog gelijk. In het algemeen secundair onderwijs (ASO), dat voorbereid op hogere studies, zijn de vrouwelijke leerlingen met 55% licht in de meerderheid. In het kunstsecundair onderwijs (KSO) zijn zelfs twee op de drie leerlingen meisjes (64%). Anderzijds hebben jongens het overwicht in het technisch secundair onderwijs (TSO) met 57% en in het beroepssecundair onderwijs (BSO) met 54%. In het deeltijds secundair onderwijs studeren eveneens vooral jongens (66%). In het hoger onderwijs zijn meisjes systematisch in de meerderheid. Aan de hogescholen maken ze 54% van de studenten uit. Aan de universiteit is dit 55%. Dit overwicht van meisjesstudenten aan de universiteit is evenwel een recent gegeven, zoals we in de volgende figuur zullen zien.

Meisjes zijn niet alleen getalsmatig oververtegenwoordigd in het algemeen secundair en in het hoger onderwijs. Tal van onderzoeken bevestigen ook dat meisjes globaal betere onderwijsprestaties neerzetten dan jongens. Dit zou te verklaren zijn door verschillen in gedrag omwille van genderspecifieke socialisatieprocessen. Meisjes identificeren zich vaak met een vrouwelijke genderrol. Gehoorzaam en ijverig zijn, en samenwerken in de klas zijn voorbeelden van eigenschappen die passen in deze vrouwelijke genderrol. Precies dit soort van 'vrouwelijke' eigenschappen wordt op school sterk gewaardeerd en aangemoedigd, waardoor de schoolcultuur overwegend vrouwelijk is. Dit vormt een risico voor de prestaties van jongens omdat zij zich vaker volgens een mannelijke genderrol gedragen. Zij zijn ook meer geneigd om een machohouding aan te nemen die voor problemen kan zorgen op school.

Vrouwelijke studenten aan de universiteit

Evolutie van het aantal vrouwelijke studenten aan de universiteit per 100 mannen – Vlaamse Gemeenschap, 1956-2005*

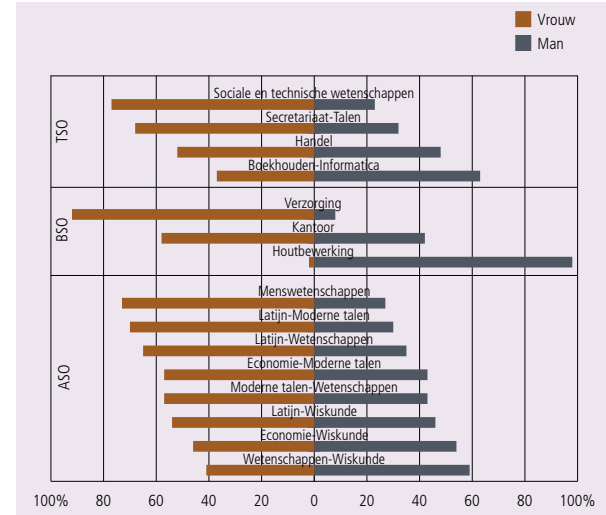
Bron: Derks & Vermeersch, 2001; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Bewerking Steunpunt WSE)

* Data van 1977 tot 1980 zijn niet beschikbaar.

Deze figuur toont de evolutie van het aantal vrouwelijke studenten aan de Vlaamse universiteiten, uitgedrukt als het aantal vrouwen per honderd mannen. Waren er in de late jaren vijftig nog minder dan twintig studentinnen per honderd mannelijke studenten, dan is hun aantal vanaf de jaren zestig aan een gestage klim begonnen. Het punt van evenredige vertegenwoordiging werd in 1998 bereikt. Toen studeerden er voor het eerst in de geschiedenis evenveel vrouwen als mannen aan de universiteit. De toestroom van vrouwelijke studenten bleef echter verder aanhouden, zodat er in het begin van het nieuwe millennium 120 vrouwen studeren aan de Vlaamse universiteiten voor elke 100 mannen. Dit vrouwelijke overwicht lijkt zich voorlopig min of meer te stabiliseren.

Seksesegregatie in het secundair onderwijs

Vijftien meest gevolgde studierichtingen* – Vlaamse Gemeenschap, schooljaar 2005-2006

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Bewerking Steunpunt WSE)

* Enkel de studierichtingen van de derde graad werden opgenomen

We zagen reeds hoe het aandeel meisjes en jongens in de schoolbevolking verschilt, afhankelijk van het niveau van onderwijs en de vorm. Veel grotere verschillen in de sekseverhouding zien we als we ook de studierichting onder de loep nemen. De figuur geeft het aandeel vrouwelijke en mannelijke leerlingen weer (op een totaal van 100%) in de vijftien grootste studierichtingen in het secundair onderwijs.

In het algemeen secundair onderwijs (ASO) blijft de seksegregatie nog beperkt in vergelijking met de andere onderwijsvormen, wat hoopgevend is voor de kansengelijkheid bij de aanvang van hoger onderwijs. Toch zien we dat de richtingen humane wetenschappen en talen een voornamelijk vrouwelijk publiek aantrekken, terwijl in de exact-wetenschappelijke richtingen vooral mannelijke leerlingen

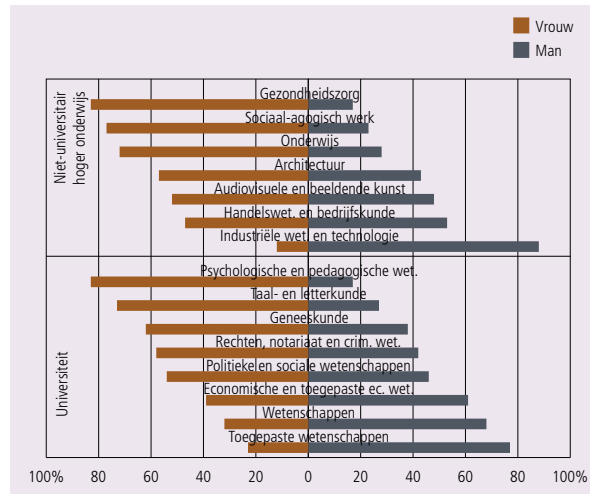
op de banken zitten. De richtingen Menswetenschappen en Latijn-Moderne talen tellen het hoogste aandeel vrouwen (respectievelijk 73% en 70%). Aan de andere kant weet de richting Wetenschappen-Wiskunde de meeste mannelijke leerlingen aan te trekken (59%). Om de beperkte interesse van meisjes voor wetenschappelijke richtingen te keren, steunde de overheid de jongste jaren diverse projecten die een studiekeuze in de wetenschappen voor meisjes meer algemeen aanvaard moeten maken.

In het technisch secundair onderwijs (TSO) springen Sociale en technische wetenschappen (77%) en Secretariaat-talen (68%) eruit als studierichtingen met een opvallend vrouwelijk gezicht. Boekhouden-Informatica trekt dan weer vooral mannen aan (63%). Ongeveer evenveel meisjes als jongens kiezen ervoor om Handel te studeren.

Voor in de richtingen van het beroepssecundair onderwijs (BSO) neemt de seksesegregatie een hoge vlucht. De richting Verzorging wordt voor 92% door meisjes bevolkt, terwijl we in de richting Houtbewerking bijna uitsluitend mannelijke leerlingen terugvinden (98%).

Seksesegregatie in het hoger onderwijs

Vijftien meest gevolgde studierichtingen – Vlaamse Gemeenschap, schooljaar 2005-2006

Bron: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Bewerking Steunpunt WSE)

Ook in het hoger onderwijs is een aantal studierichtingen opvallend vrouwelijk of mannelijk gekleurd. Ook hier valt op dat de 'zachte' en taalkundige richtingen vooral vrouwelijke studenten rekruteren, terwijl de richtingen met een 'hard' imago (exacte wetenschappen) vooral mannen aantrekken.

Aan de hogescholen zijn vrouwen sterk in de meerderheid in de studiegebieden Gezondheidszorg (83%), Sociaal-agogisch werk (77%) en Onderwijs (72%). Industriële wetenschappen en technologie is dan weer een richting die het vooral van mannelijke studenten moet hebben (88%). Handelswetenschappen en beeldende kunst kunnen evenveel vrouwelijke als mannelijke studenten boeien.

De universiteit telt de meeste vrouwelijke studenten in de studiegebieden Psychologische en pedagogische wetenschappen (83%) en

Taal en letterkunde (73%). Maar ook onder de studenten Geneeskunde zijn er tegenwoordig meer vrouwen dan mannen (62%). In de Toegepaste wetenschappen (77%), Wetenschappen (68%) en Economische en toegepaste economische wetenschappen (61%) hebben de mannelijke studenten dan weer het overwicht. Bij de studenten Politieke en sociale wetenschappen is de sekseverdeling min of meer gelijk.

De seksesegregatie in het secundair en hoger onderwijs tussen 'zachte' en 'harde' studierichtingen is in sterke mate verantwoordelijk voor het voortbestaan van seksesegregatie op de arbeidsmarkt. Ook in het werkende leven zien we een tweedeling tussen beroepen die een typisch vrouwelijke of juist mannelijke stempel dragen. Daarnaast bestaan er tal van jobs die ongeveer in gelijke mate door vrouwen en mannen worden beoefend, evenals jobs waarbij we verschuivingen in de sekseverhouding zien optreden (bijvoorbeeld de vervrouwelijking van de huisartsenpopulatie).

Een stereotiepe studiekeuze

Om te begrijpen waarom seksesegregatie in het onderwijs zo hardnekkig blijft voortbestaan, is het nuttig inzicht te verwerven in de redenen voor een seksestereotiepe studiekeuze. Meisjes en jongens worden om te beginnen anders opgevoed. Thuis, op school en via de media leren beide seksen sociaal en cultureel passend geachte gedragingen aan. Deze rolpatronen verschillen voor mannen en vrouwen en zijn dus sekse specifiek. Deze verschillende socialisatie tijdens de opvoeding kan tot stereotiepe studiekeuzes leiden.

Daarnaast laten meisjes en jongens zich bij het maken van een studiekeuze door verschillende motieven leiden. Meisjes hebben vaker een sociale motivatie bij het zoeken van een geschikte studierichting. Inhoudelijk boeiende beroepen waarin contact met mensen centraal staat, waarin ze zich kunnen inzetten voor anderen en met voldoende ontplooiingskansen zullen dan ook sneller hun voorkeur wegdragen. Jongens hebben daarentegen vaker materialistische motieven bij het kiezen van een studierichting. Het loon, het prestige en de tewerkstellingskansen verbonden aan bepaalde beroepen zullen hen sneller over de streep trekken.

Verder is het voorbeeld van de ouders een factor van belang bij de studiekeuze van de kinderen. Omwille van de bestaande seksesegregatie op de arbeidsmarkt zullen heel wat moeders en vaders een typisch vrouwelijk of mannelijk beroep uitoefenen. Door het voorbeeld dat van de ouders uitgaat, wordt een stereotiepe studiekeuze dan vaak doorgegeven van generatie op generatie. Andersom kan een moeder die ingenieur is of een vader in de verpleegkunde het stereotiepe studiekeuzepatroon bij de jongere generatie helpen doorbreken.

Tot slot vermelden we het seksestereotiepe beeld van bepaalde beroepen dat leeft in de hoofden van jongeren als een reden voor het (gebrek aan) succes van bepaalde studierichtingen bij meisjes en jongens.

Levenslang leren

Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding*
– Vlaams Gewest, 2006

(%)	Vrouw	Man
25-39 jaar	11,5	11,2
40-49 jaar	8,8	7,7
50-64 jaar	5,1	5,5
Laaggeschoold	3,5	3,2
Middengeschoold	7,3	7,4
Hooggeschoold	14,6	14,4
Beroepsactief	9,9	8,8
Niet-beroepsactief	5,4	5,6
Belg	7,2	7,3
Andere EU-25	9,0	6,0
Niet-EU-25	15,4	14,4
Totaal	8,5	8,2

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

* Tijdens een referentieperiode van vier weken

Noot: De gegevens naar nationaliteit hebben betrekking op België.

De focus van het beleid verruimt zich hoe langer hoe meer van het initieel onderwijs naar een levensloopperspectief op onderwijs en vorming. Met het oog op levenslange inzetbaarheid op de arbeidsmarkt groeit de aandacht voor permanente vorming en de (on)gelijke toegang tot en deelname aan levenslang leren. De Europese Unie streeft met haar Lissabonstrategie naar de uitbouw van een concurrentiële en dynamische kenniseconomie in Europa. De Vlaamse regering en de sociale partners hebben deze ambitieuze oproep vertaald in een concreet streefcijfer voor Vlaanderen in het Pact van Vilvoorde. Tegen 2010 moet minstens 12,5% van de Vlaamse bevolking deelnemen aan permanente vorming. Voor de laaggeschoolde inwoners is het opzet om tegen 2010 minstens de helft van dit algemene streefcijfer te behalen.

In 2006 namen 8,5% van de vrouwen en 8,2% van de mannen tussen 25 en 64 jaar deel aan permanente vorming. Er is dus nog wat weg af te leggen vooraleer de doelstelling van 12,5% in het bereik ligt. Er blijven bovendien aanzienlijke verschillen in opleidings-

deelname bestaan naargelang achtergrondkenmerken. Zo nemen de jongere leeftijdsgroepen het vaakst deel aan verdere opleiding. Meer dan 11% van de 25-39-jarigen volgt permanente vorming. Van de vijftigplussers daarentegen, zegt niet veel meer dan 5% dat ze deelnemen aan levenslang leren.

Ook het behaalde diploma is een bepalende factor voor de participatie aan permanente vorming. Bij de hooggeschoolden heeft meer dan 14% deelgenomen aan een opleiding tijdens een referentieperiode van vier weken. Bij de laaggeschoolden is dat minder dan 4%. Het streefdoel uit het Pact van Vilvoorde om voor deze groep tegen 2010 boven 6% opleidingsdeelname te komen, is dus nog niet bereikt.

De positie op de arbeidsmarkt is eveneens van belang voor de deelname aan levenslang leren. Wie zich op de arbeidsmarkt aanbiedt als werkende of werkzoekende, neemt beduidend vaker deel aan vorming dan wie een niet-beroepsactief leven leidt. Van de beroepsactieve vrouwen neemt 9,9% deel aan vorming, bij de mannen 8,8%. Niet-beroepsactieve vrouwen nemen maar in 5,4% van de gevallen deel aan levenslange vorming, bij niet-beroepsactieve mannen gaat het om 5,6%.

Tot slot geven we eveneens de deelname aan levenslang leren weer naargelang nationaliteit (voor België). Hierbij zien we dat het verschil in vormingsdeelname tussen Belgen en andere EU-burgers niet bijzonder groot is. Beide groepen blijven ver achter bij de opleidingsdeelname van niet-Europese vreemdelingen. In deze nationaliteitsgroep nemen 15,4% van de vrouwen en 14,4% van de mannen deel aan permanente vorming. Mogelijk verblijven heel wat niet-Europese vreemdelingen precies in ons land om redenen die met opleiding en vorming te maken hebben.

Onderwijsniveau

Laaggeschoold: zonder diploma secundair onderwijs

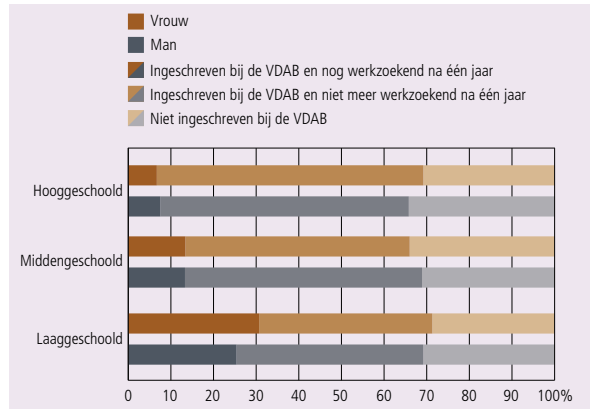
Middengeschoold: met een diploma secundair onderwijs

Hooggeschoold: met een diploma hoger universitair of niet-universitair onderwijs

1.2 Overgang onderwijs-arbeidsmarkt

Arbeidsmarktpositie van de schoolverlaters

Vlaams Gewest, 2005-2006

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

Deze figuur geeft weer welk aandeel van alle schoolverlaters (100%) zich heeft ingeschreven bij de VDAB en nog werkzoekend is na één jaar, welk aandeel zich heeft ingeschreven en niet meer werkzoekend is één jaar later en tenslotte welk aandeel schoolverlaters zich niet heeft ingeschreven bij de VDAB.

Schoolverlaters met een diploma hoger onderwijs op zak hebben duidelijk de beste kansen bij het betreden van de arbeidsmarkt. <Zie ook kader onderwijsniveau p. 21> Van de hooggeschoolde schoolverlaters is slechts 7% na één jaar nog steeds werkzoekend, tegenover 13,4% bij de middengeschoolde schoolverlaters en zelfs 27,3% bij de laaggeschoolden (niet in de figuur).

Bekijken we de verschillen naar geslacht, dan kunnen we dit beeld verder nuanceren. Bij de laaggeschoolde schoolverlaters zijn vrouwen met 30,7% vaker nog werkzoekend na één jaar dan mannen (25,4%). Met een diploma secundair onderwijs op zak (midden-geschoold) zijn evenveel vrouwen (13,4%) als mannen (13,3%) één jaar na hun afstuderen nog op zoek naar werk. De hooggeschoolde

vrouwen zijn met 6,7% iets minder vaak dan mannen (7,5%) nog werkzoekend na één jaar. Een diploma hoger onderwijs loont voor zowel vrouwen als mannen bij hun eerste stappen op de arbeidsmarkt, maar voor vrouwen is het voordeel van scholing duidelijk groter.

Over de groep schoolverlaters die zich niet inschrijft bij de VDAB beschikken we niet over verdere informatie. Zij kunnen reeds werk gevonden hebben, maar het is ook mogelijk dat zij zich om een of andere reden (voorlopig) niet aanbieden op de arbeidsmarkt.

Jonge twintigers op de arbeidsmarkt

Werkzaamheidsgraad van vrouwen en mannen geboren in 1976, 1978 en 1980 naar onderwijsniveau – Vlaams Gewest

(%)	23 jaar		26 jaar*	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
Laaggeschoold	57,4	78,9	54,5	81,2
Middelgeschoold	78,7	88,0	83,7	93,7
Hooggeschoold: 1 cyclus	91,0	87,8	94,8	95,3
Hooggeschoold: 2 cycli	76,3	78,6	92,8	93,4
Totaal	79,0	84,6	85,3	91,3

Bron: SONAR (Bewerking TOR, VUB)

* enkel de geboortejaren 1976 en 1978

In de vorige figuur bekeken we de intrede van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Hier geven we het aandeel werkenden op een bepaalde leeftijd weer. In de tabel zien we de werkzaamheidsgraad van jonge vrouwen en mannen geboren in 1976, 1978 en 1980 wanneer ze 23 jaar oud zijn en ook 3 jaar later, wanneer ze 26 jaar oud zijn.

Meteen valt het grote verschil op tussen laaggeschoolden en hogergeschoolden. <Zie ook kader onderwijsniveau p. 21> Vooral op 26 jaar, wanneer de meeste jongvolwassenen de stap naar de arbeidsmarkt hebben gezet, zijn laaggeschoolden heel wat minder vaak aan het werk dan midden- en hooggeschoolden. De hooggeschoolden, zij die een diploma hoger onderwijs hebben behaald, hebben het vaakst een betaalde baan op 26-jarige leeftijd. Op 23 jaar is dit verschil minder uitgesproken omdat er dan nog heel wat jongeren aan het studeren zijn om een hoger diploma te behalen.

Kijken we naar de verschillen tussen vrouwen en mannen, dan zien we dat die zeer grote proporties aannemen bij de laaggeschoolden. Op 26 jaar heeft slechts 54,5% van de laaggeschoolde vrouwen een betaalde baan, tegenover 81,2% bij de mannen. Bij de midden-geschoolden is er eveneens een sekseverschil, maar minder groot. Enkel bij de hooggeschoolden is er nog amper een verschil in werkzaamheidsgraad tussen vrouwen en mannen. Een hoger diploma geeft jonge twintigers dus doorgaans de beste kansen op de arbeidsmarkt en heeft bovendien een positieve invloed op de seksegelijkheid op het vlak van werkzaamheid.

Studierichting en kansen op werk

Arbeidsmarktpositie van de schoolverlaters uit het BSO en TSO* – Vlaams Gewest, 2005-2006

Studierichting	Aantal schoolverlaters		Aandeel schoolverlaters nog werkzoekend na 1 jaar	
	Vrouwen (n)	Mannen (n)	Vrouwen (%)	Mannen (%)
BSO				
Toegepaste verpleegkunde	760	90	0,7	1,1
Thuis- en bejaardenzorg	710	40	7,9	13,6
Verzorging	590	80	18,2	10,1
Kinderzorg	970	30	13,5	36,0
Kantooradministratie en gegevensbeheer	1120	650	21,8	23,0
TSO				
Elektromechanica	10	590	0,0	7,6
Gezondheids- en welzijnswetenschappen	420	110	7,3	10,8
Elektrische installatietechnieken	10	580	12,5	8,6
Jeugd- en gehandicaptenzorg	410	140	11,3	11,9
Sociale en technische wetenschappen	970	320	12,1	19,2
Boekhouden-informatica	270	490	14,7	16,7
Handel	690	680	16,0	17,6
Secretariaat-talen	510	270	15,0	21,0

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

* enkel de richtingen met in totaal meer dan 500 schoolverlaters

Het bezit van een diploma hoger onderwijs verhoogt de kansen van jongeren op de arbeidsmarkt gevoelig. Dit neemt niet weg dat binnen elk onderwijsniveau specifieke beroepskeuzes goed of minder goed in de markt liggen. In de tabel geven we voor de grootste richtingen uit het beroeps- en technisch secundair onderwijs weer welk aandeel schoolverlaters één jaar na het afstuderen nog steeds bij de VDAB is ingeschreven als werkzoekend.

In het beroepssecundair onderwijs (BSO) maken vooral de leerlingen Toegepaste verpleegkunde na hun afstuderen een vlotte intrede op de arbeidsmarkt. Ook Thuis- en bejaardenzorg doet het relatief goed. In beide studierichtingen maken meisjes de grote meerderheid van de leerlingen uit. In de richting Kantooradministratie en gegevensbeheer zijn daarentegen meer dan een op de vijf afgestudeerden na één jaar nog steeds op zoek naar een baan.

In het technisch secundair onderwijs (TSO) doen de richtingen Elektromechanica, Gezondheids- en welzijnswetenschappen en Elektrische installatietechnieken het vrij goed op de arbeidsmarkt. De richtingen Elektromechanica en Elektrische installatietechnieken worden bijna uitsluitend door jongens gevolgd. In Gezondheids- en welzijnswetenschappen vinden we vooral meisjes terug. Net als in het BSO houden de meer administratief getinte studierichtingen (Boekhouden-Informatica, Handel, Secretariaat-talen) een relatief hoog restpercentage werkzoekenden over na één jaar.

De eerste job

Kenmerken van de eerste job* van vrouwen en mannen geboren in 1978 – Vlaams Gewest

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
Arbeidsregime			
Voltijds	77,0	93,3	85,3
Deeltijds	23,0	6,7	14,7
Totaal	100	100	100
Contracttype			
Vast contract	40,2	48,9	44,6
Tijdelijk contract	44,2	29,0	36,6
Interimcontract	15,6	22,0	18,8
Totaal	100	100	100

Bron: SONAR (Bewerking TOR, VUB)

* een job van minstens één uur per week met een duurtijd van minstens één maand, bij een werkgever of als zelfstandige, met uitzondering van studentenjobs

Deze tabel geeft informatie over het soort job waarin schoolverlaters terecht komen. Ze geeft weer voor hoeveel procent van de vrouwen en mannen geboren in 1978 de eerste job een voltijdse dan wel een deeltijdse job was en in welk contracttype deze job uitgeoefend werd.

Het is genoegzaam bekend dat vrouwen veel vaker dan mannen hun job op deeltijdse basis uitoefenen <Zie ook deeltijdarbeid p. 76> Opvallend is evenwel dat dit sekseverschil reeds bij de intrede op de arbeidsmarkt opduikt. Bijna een op de vier vrouwen heeft een deeltijdse eerste job (23%), tegenover slechts 6,7% van de mannen. Net als bij de werkzaamheidsgraad <Zie ook werkzaamheidsgraad naar onderwijsniveau p. 120> is dit verschil tussen vrouwen en mannen veel groter bij laaggeschoolden dan bij hooggeschoolden (niet in tabel). Verder komen vrouwen met 44,2% na hun afstuderen veel vaker dan mannen (29%) in tijdelijke contracten terecht, terwijl mannelijke schoolverlaters vaker dan vrouwen met een vast contract aan het werk gaan (48,9% bij mannen tegenover 40,2% bij vrouwen).

II Het werk

Met wat verbeeldingskracht kunnen we de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt beschouwen als een complexe puzzel. In dit hoofdstuk kijken we in elk segment vanuit een andere invalshoek naar vrouwen en hun arbeidsmarktpositie om de puzzel voor de lezer zo volledig mogelijk te maken.

Vrouwen zijn tot op de dag van vandaag minder vaak beroepsactief dan mannen en dit ondanks de sterke feminisatie van de arbeidsmarkt tijdens de voorbije decennia. De verschillen zijn niet op elke leeftijd even groot. Bij vrouwen en mannen jonger dan 25 jaar merken we het minst van de seksekloof, maar bij vijftigplussers gaat deze kloof zeer diep.

Vrouwen bieden zich niet alleen minder vaak aan op de arbeidsmarkt dan mannen, zij die zich wel aanbieden belanden bovendien vaker in de werkloosheid. Vrouwen zijn sinds jaar en dag vaker werkloos dan mannen, maar het verschil is in de loop van de jaren wel heel wat kleiner geworden.

Ook over vrouwen die werken bevat dit hoofdstuk heel wat informatie. Zij maken in verschillende opzichten andere beroepskeuzes dan mannen. Een gevolg daarvan is dat heel wat beroepen en sectoren een typisch vrouwelijke of mannelijke uitstraling hebben. Maar ook in verticale richting bestaat er seksesegregatie op onze arbeidsmarkt: vrouwen zijn veel minder goed vertegenwoordigd in hogere, leidinggevende functies dan mannen. Daarnaast kiezen vrouwen minder vaak voor het ondernemerschap en als ze al ondernemer worden, maken ze vaak andere keuzes dan mannen. Werkende vrouwen besteden verder minder tijd aan betaalde arbeid dan mannen: vrouwen werken vaker deeltijds en maken beduidend meer gebruik van loopbaanonderbreking en tijdskrediet. Al deze verschillen tussen vrouwen en mannen laten zich bovendien voelen in het loonzakje: vrouwen verdienen gemiddeld minder dan mannen en deze loonkloof verandert weinig doorheen de tijd.

2.1 Algemeen

Overzicht van de bevolking op arbeidsleeftijd

Aantal en aandeel (%) van de bevolking (15-64 jaar) in verschillende groepen – Vlaams Gewest, 2006

Bevolking op arbeidsleeftijd			
1 984 000		2 032 000	
100%		100%	
Beroepsactief		Niet-beroepsactief	
1 227 000		757 000	
1 520 000		512 000	
61,8%		38,2%	
74,8%		25,2%	
Werkend		Werkzoekend	
1 156 000		71 000	
1 454 000		66 000	
58,3%		3,6%	
71,5%		3,2%	
Loontrekkend		Zelfstandig	
1 055 000		101 000	
1 208 000		246 000	
53,1%		5,1%	
59,4%		12,1%	
Deeltijds		Voltijds	
486 000		569 000	
92 000		1 115 000	
24,5%		28,7%	
4,5%		54,9%	
Student of in opleiding			
232 000			
224 000			
11,7%			
11%			
In loopbaanonderbr.			
15 100			
4 400			
0,8%			
0,2%			
Huisvrouw/-man			
263 000			
-			
13,3%			
-			
Arbeidsongeslacht			
69 000			
71 000			
3,5%			
3,5%			
Met (brug)pensioen			
115 000			
162 000			
5,8%			
8%			
Andere			
63 000			
47 000			
3,2%			
2,3%			

■ Vrouw
■ Man

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2006 tellen we in het Vlaams Gewest 1 984 000 vrouwen op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en 2 032 000 mannen. We stellen deze aantallen gelijk aan 100% en bekijken hun situatie op de arbeidsmarkt van naderbij. Van deze vrouwen biedt 61,8% zich aan op de arbeidsmarkt als werkende of als werkzoekende. We noemen hen

beroepsactief. <Zie ook verklarende woordenlijst op binnenkant achterflap> Van de mannen op arbeidsleeftijd zijn drie op de vier beroepsactief (74,8%). De sterke feminisatie van de arbeidsmarkt tijdens de voorbije decennia neemt niet weg dat nog steeds heel wat minder vrouwen dan mannen zich aanbieden op de arbeidsmarkt.

In totaal hebben 1 156 000 Vlaamse vrouwen een betaalde baan, of 58,3% van de vrouwen tussen 15 en 64 jaar. Het aandeel werkenden in de bevolking noemen we de werkzaamheidsgraad en is een van de belangrijkste arbeidsmarktindicatoren <Zie ook *werkzaamheid* p. 40 e.v.>. Bij de mannen tellen we 1 454 000 werkenden, goed voor 71,5% van alle mannen op arbeidsleeftijd. Daarnaast zijn er nog 71 000 vrouwen (3,6%) die zich wel aanbieden op de arbeidsmarkt maar nog geen geschikte baan gevonden hebben. Zij zijn werkzoekend. Iets minder mannen dan vrouwen vinden geen passende job, namelijk 66 000 of 3,2% van alle 15-64-jarige mannen.

Bij de werkenden kunnen we verder het onderscheid maken tussen het loontrekkende statuut en het statuut van zelfstandige. De werkende Vlamingen zijn voor de grote meerderheid als loontrekkende aan de slag. Van alle Vlaamse vrouwen heeft 53,1% een loontrekkende job. Mannen hebben in 59,4% van de gevallen een baan in loondienst. Daarnaast zijn 101 000 vrouwen als zelfstandige aan de slag (5,1% van alle vrouwen). Meer dan dubbel zoveel mannen als vrouwen werken in het zelfstandigenstatuut, namelijk 246 000 of 12,1% van alle mannen op arbeidsleeftijd.

Een loontrekkende baan biedt in een aantal gevallen de mogelijkheid om deeltijds te werken. Het gros van de deeltijdse banen wordt ingevuld door vrouwen: 486 000 van hen werken parttime. Een op de vier vrouwen op arbeidsleeftijd heeft dus een baan op deeltijdse basis (24,5%). Bij de mannen gaat het om 'slechts' 92 000 personen of minder dan een op de twintig (4,5%). De andere kant van het verhaal is dan uiteraard dat we Vlaamse mannen veel vaker in voltijdse banen terugvinden. Meer dan de helft van de 15-64-jarige mannen werkt voltijds (54,9% of 1 115 000 personen). Er zijn 569 000 voltijds werkende vrouwen. Zij vertegenwoordigen 28,7% van de Vlaamse vrouwen op arbeidsleeftijd.

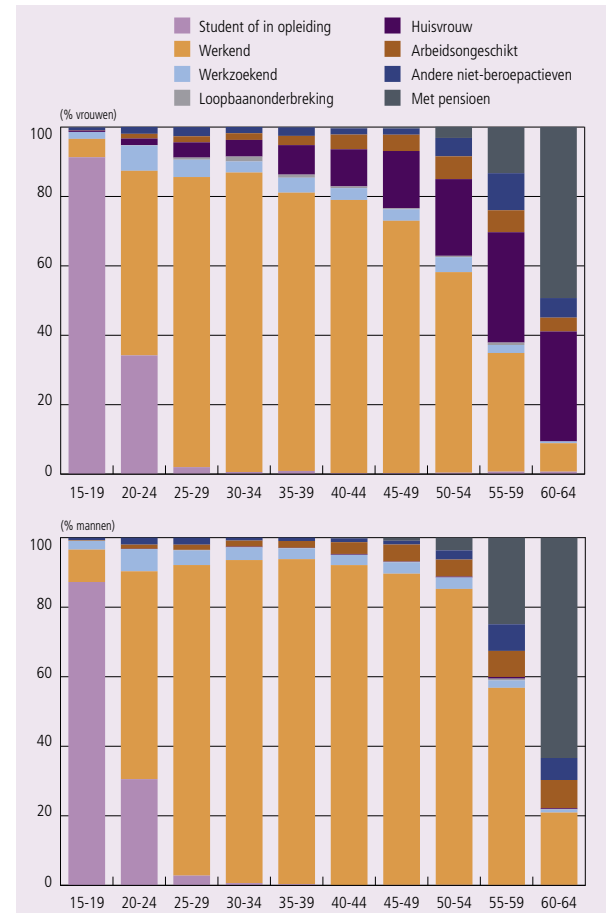
Naast de beroepsactieve Vlamingen bieden 757 000 vrouwen en 512 000 mannen zich niet aan op de arbeidsmarkt. Het gaat om meer dan een op de drie vrouwen (38,2%) en een op de vier mannen (25,2%). De redenen waarom dit deel van de bevolking niet deelneemt aan het werkende leven zijn divers. Ongeveer evenveel

vrouwen (11,7%) als mannen (11%) studeren nog. Een beperkt aantal personen heeft de loopbaan tijdelijk onderbroken via het stelsel van loopbaanonderbreking/tijdskrediet. Het is duidelijk dat heel wat meer vrouwen (0,8%) dan mannen (0,2%) van deze mogelijkheid gebruik maken. Verder noemen 263 000 Vlaamse vrouwen (13,3%) zichzelf huisvrouw. De zorg voor het gezin en het huishouden is hiermee de belangrijkste reden voor niet-beroepsactiviteit bij 15-64-jarige vrouwen. Arbeidsongeschiktheid weerhoudt ongeveer evenveel vrouwen als mannen (3,5%) ervan om een betaalde baan aan te nemen. Tot slot zijn 115 000 vrouwen (5,8%) en 162 000 mannen (8%) reeds met pensioen of met brugpensioen. <Zie ook niet-beroepsactiviteiten p. 50 e.v.>

De bevolking naar leeftijd en activiteit

Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Deze figuren geven een beeld van de arbeidsdeelname van vrouwen en mannen volgens hun leeftijd. Onder de 25 jaar is een groot deel van de Vlaamse jongeren niet beschikbaar voor een job omdat zij nog studeren. Bij de 20-24 jarigen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, is het aandeel werkzoekenden erg hoog: heel wat van deze jongeren zijn dan op zoek naar een (eerste) job.

Het werkende leven van de Vlamingen speelt zich voornamelijk af tussen de leeftijd van 25 en 50 jaar. Beneden de 25 en boven de 50 zijn ze erg weinig op de arbeidsmarkt aanwezig. In een relatief beperkte periode van het leven zijn de Vlamingen dus massaal beroepsactief. Dit leeftijdsgebonden arbeidspatroon staat bekend als de 'samengedrukte loopbaan' en is bijzonder sterk uitgesproken in onze regio in vergelijking met de rest van Europa.

Vanaf de leeftijd van 50 jaar bij vrouwen en 55 jaar bij mannen wordt er uit het beroepsleven gestapt. Vanaf 55 jaar vormen de werkenden reeds een minderheid en vanaf zestig jaar is een meerderheid van de Vlamingen reeds met pensioen.

De grootste verschillen tussen vrouwen en mannen zien we op volwassen leeftijd. In elke leeftijdsgroep zijn er minder werkende vrouwen dan mannen. Het aandeel werkende vrouwen is het grootst bij de vroege dertigers en neemt vanaf die leeftijd stelselmatig af. Tegelijk neemt het aandeel vrouwen dat thuisblijft om de zorg voor het gezin op te nemen gradueel toe. Het is belangrijk om op te merken dat deze figuur een momentopname is en geen evolutie weergeeft. De oudere generaties vrouwen hebben hun leven lang minder werkenden en meer huisvrouwen in hun rangen geteld. Als we de levensloop van één leeftijdsgroep zouden volgen dan zouden we zien dat het aandeel werkende vrouwen tussen 25 en 50 jaar min of meer stabiel blijft. <Zie ook feminisatie p. 45> Nog een verschil tussen vrouwen en mannen is dat de definitieve uittrede uit het beroepsleven bij vrouwen opmerkelijk vroeger op gang komt dan bij mannen. <Zie ook uittredeleeftijd p. 55> Bij de vrouwen ouder dan vijftig jaar tellen we bovendien nog een grote groep huisvrouwen die nooit actief zijn geweest op de arbeidsmarkt of die verlaten hebben bij de geboorte van de kinderen.

Belangrijkste arbeidsmarktindicatoren

Bevolking 15-64 jaar, 2006

	Vlaams Gewest (%)	België (%)	Europese Unie (EU-27) (%)
Werkzaamheidsgraad			
Vrouwen	58,3	54,0	57,1
Mannen	71,5	67,9	71,6
Totaal	65,0	61,0	64,3
Werkloosheidsgraad (ILO)			
Vrouwen	5,8	9,4	9,1
Mannen	4,3	7,5	7,7
Totaal	5,0	8,3	8,3
Activiteitsgraad			
Vrouwen	61,8	59,5	62,8
Mannen	74,8	73,4	77,5
Totaal	68,4	66,5	70,1

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Om de arbeidsmarktpositie van bepaalde bevolkingsgroepen kernachtig in kaart te brengen, kan men niet om de drie belangrijkste arbeidsmarktindicatoren heen. Dit zijn de werkzaamheidsgraad, de werkloosheidsgraad en de activiteitsgraad. De werkzaamheidsgraad geeft weer welk aandeel van de bevolking aan het werk is. We volgen hier de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). Die beschouwt een persoon als werkend als die minstens één uur betaalde arbeid heeft verricht tijdens de referentieweek. De werkloosheidsgraad geeft weer welk aandeel van de beroepsactieve bevolking (dus van diegenen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt) geen werk vindt. De Internationale Arbeidsorganisatie definieert werkzoekenden als de niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van vier weken en die binnen de twee weken een nieuwe job kunnen beginnen, samen met de niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de drie maanden begint. De activiteitsgraad tot slot, kunnen we in zekere zin beschouwen als een samenvatting van de beide vorige indicatoren. Deze graad geeft weer welk aandeel van de bevolking actief is op de arbeidsmarkt, hetzij het als werkende, hetzij als werkzoekende. <Zie ook verklarende woordenlijst op binnenkant achterflap>

In de loop van de jaren negentig stond het terugdringen van de werkloosheid nog centraal in het Europese en Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Vanaf het nieuwe millennium staat het verhogen van de werkzaamheidsgraad (een toename van het aantal werkenden) centraal in de Europese werkgelegenheidsstrategie. Deze strategie kreeg concrete vorm toen de Europese leiders op de Top van Lissabon overeenstemming bereikten over een aantal kwantificeerbare doelstellingen waaraan de vorderingen van de lidstaten jaar na jaar konden afgemeten worden. De 70%-norm is ondertussen het symbool bij uitstek geworden van de Lissabonstrategie. Deze norm stelt dat tegen 2010 zeven op de tien Europeanen aan het werk moeten zijn in elk van de lidstaten. Een tweede doelstelling is de werkzaamheidsgraad van vrouwen, die Europa tegen 2010 wil zien stijgen tot 60%

Anno 2006 zijn 65 op de 100 Vlamingen tussen 15 en 64 jaar aan het werk. De werkzaamheidsgraad van de Vlaamse vrouwen ligt met 58,3% heel wat lager dan die van mannen (71,5%). Onze regio scoort net iets beter dan het Europese gemiddelde van de (sinds 1 januari 2007) 27 lidstaten en dit is te danken aan de vrouwelijke werkzaamheidsgraad. De Belgische werkzaamheidsgraad blijft zowel bij vrouwen als bij mannen achter op het Vlaams Gewest en op het Europese gemiddelde. Aangezien de Vlaamse werkzaamheid trager stijgt dan verwacht, lijkt de 70%-norm tegen 2010 evenwel geen haalbare kaart. Ook elders in Europa valt de evolutie van de algemene werkzaamheidsgraad tegen. De Europese Unie heeft daarom haar oorspronkelijke Lissabondoelstellingen in de loop van 2005 wat bijgesteld. De 70%-norm blijft het streefdoel maar de lidstaten zijn vrij om zelf te bepalen welk groeipad ze volgen en welke norm voor hen haalbaar is tegen 2010. Het streven naar een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% ligt daarentegen wel in de lijn van de mogelijkheden, gezien het gestage groei ritme van het voorbije decennium. <Zie ook evolutie van de werkzaamheid p. 40> De teller staat anno 2006 op 58,3 werkenden per 100 vrouwen in het Vlaams Gewest en 57,1 in de Europese Unie.

Van de Vlamingen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, vindt 5% geen geschikte job. Bij vrouwen ligt de werkloosheidsgraad met 5,8% wat hoger dan bij mannen (4,3%). Met deze cijfers scoort het Vlaams Gewest zeer goed. België en de Europese Unie laten vergelijkbare werkloosheidsgraden zien die heel wat hoger liggen dan in het Vlaams Gewest.

De activiteitsgraad bedraagt in het Vlaams Gewest 68,4%. Het aandeel beroepsactieve vrouwen ligt met 61,8% opnieuw heel wat lager dan bij mannen (74,8%). Met deze cijfers doen we het beter dan België maar bij het Europese gemiddelde blijven we achter. Dat de activiteitsgraden in Vlaanderen lager liggen dan gemiddeld in de Europese Unie komt onder meer door het beperkte aandeel jongeren en ouderen dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Een constante in de drie regio's is een lagere werkzaamheidsgraad en activiteitsgraad bij vrouwen, in combinatie met een hogere werkloosheidsgraad dan mannen.

Arbeidsleeftijd: 15-64 jaar of 18-64 jaar?

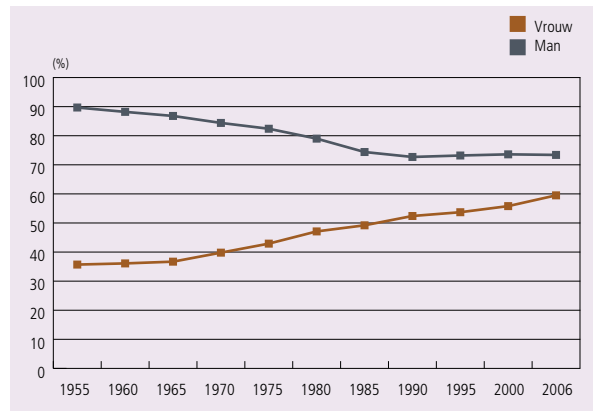
De bevolking op arbeidsleeftijd wordt internationaal afgebakend als de personen van 15 tot en met 64 jaar: dit is het deel van de bevolking dat in theorie beroepsactief kan zijn. Voor ons land klopt deze leeftijdsafbakening niet helemaal, want hier geldt een leerplicht tot 18 jaar. Vanaf 15 jaar kunnen jongeren evenwel studentenarbeid verrichten en vanaf 16 jaar kunnen ze in een regeling van deeltijds werken - deeltijds leren aan de slag. Als ze in een bepaalde referentieweek minstens één uur betaalde arbeid verricht hebben, worden ze bij de werkenden geteld. Hiermee rekening houdend heeft de leeftijdsgrens van 15 jaar toch ook voor ons land zin.

Wanneer we onze cijfers baseren op een bron die voor internationale vergelijkingen gebruikt wordt, volgen we de leeftijdsgrens van 15-64 jaar. Het belangrijkste voorbeeld van dit soort bronnen is de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) van de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek.

Wanneer we onze cijfers echter baseren op een bron die enkel gebruikt wordt voor nationale statistieken, dan opteren we voor de meer relevante leeftijdsafbakening van 18-64 jaar. Dit is het geval bij alle administratieve databronnen die we in dit boekdeel gebruiken, zoals bijvoorbeeld de VDAB, de RSZ, de RSVZ en het Datawarehouse Arbeidsmarkt & Sociale Bescherming bij de KSZ.

Evolutie van de activiteitsgraad in België

De activiteitsgraad van de Belgische vrouwen en mannen (15-64 jaar)

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK en Bevolkingsstatistiek, FOD WASO, Federaal Planbureau (Bewerking Steunpunt WSE)

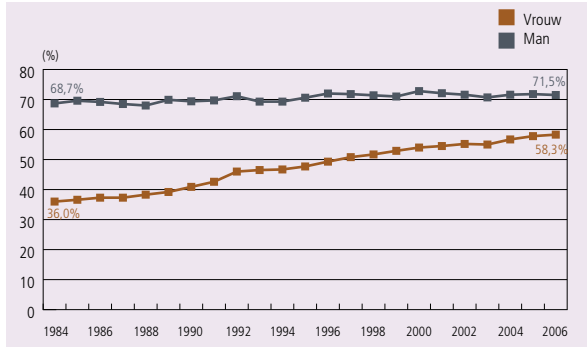
In de tweede helft van de twintigste eeuw is de deelname van vrouwen aan het beroepsleven in alle landen van de Europese Unie fors toegenomen. Deze evolutie, die we de 'feminisatie van de arbeidsmarkt' noemen, kwam in België pas in de jaren zeventig op kruissnelheid, wat ruim een decennium later is dan in de andere West-Europese landen. In de figuur geven we de evolutie weer van de activiteitsgraad van vrouwen en mannen. Om ver te kunnen teruggaan in de tijd tonen we de gegevens voor België. België werd immers pas bij de eerste staatshervorming in 1970 ingedeeld in gewesten. In 1955 bedroeg de activiteitsgraad van vrouwen nog niet de helft van die van mannen. Per honderd vrouwen waren er toen slechts 35,7 actief op de arbeidsmarkt, tegenover 89,7 bij mannen. <Zie ook belangrijkste arbeidsmarktindicatoren p. 35> Sindsdien is het aandeel vrouwen dat deelneemt aan het arbeidsleven continu gestegen, tot 59,5% in 2006. Bij de mannen zien we in de loop van de tijd de omgekeerde beweging. Van 1955 tot 1990 is hun activiteitsgraad voortdurend afgenomen, om zich vanaf de jaren negentig op ongeveer hetzelfde niveau te handhaven. Zowel emancipatorische tendensen als economische en politieke ontwikkelingen liggen aan

deze evoluties ten grondslag. De vrouwelijke arbeidsdeelname blijft echter zelfs in tijden van economische recessie toenemen. Dit betekent dat vrouwen, in plaats van deel uit te maken van een arbeidsreserve, gaandeweg evolueren naar een permanent deel van de beroepsbevolking. Als gevolg van deze tegengestelde bewegingen is het aandeel beroepsactieve vrouwen en mannen in de loop van de voorbije vijftig jaar sterk naar elkaar toegegroeid. Een leven in de niet-beroepsactiviteit werd intussen voor veel vrouwen ondenkbaar. <Zie ook evolutie van de werkzaamheid p. 40> Met 59,5% blijft de vrouwelijke activiteitsgraad echter tot op de dag van vandaag heel wat lager dan die van mannen (73,4%).

2.2 Werkzaamheid

Evolutie van de werkzaamheidsgraad

Bevolking 15-64 jaar – Vlaams Gewest

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Een van de belangrijkste indicatoren om zicht te krijgen op de arbeidssituatie van een bevolkingsgroep is de werkzaamheidsgraad. Die meet het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar). We volgen hier de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) om het aantal werkenden te bepalen. De ILO beschouwt de personen die in de referentieweek minstens één uur betaalde arbeid hebben verricht als werkend.

In 2006 hebben 58,3% van de vrouwen en 71,5% van de mannen een betaalde baan. Enkele decennia terug was het verschil in werkzaamheid tussen vrouwen en mannen nog heel wat groter. Anno 1984 waren 36% van de vrouwen en 68,7% van de mannen aan het werk. Sindsdien is de vrouwelijke werkzaamheidsgraad jaar na jaar in stijgende lijn gegaan, niet gehinderd door enige terugval in economisch moeilijke tijden. Dit is te danken aan het feit dat vrouwen meer in stabiele sectoren, zoals de zorgsector, de maatschappelijke dienstverlening en het onderwijs aan de slag zijn. De mannelijke werkzaamheid is daarentegen sterker onderhevig aan conjunctuurschommelingen omdat mannen vaker werken in conjunctuurgevoelige sectoren als de industrie. De werkzaamheid van mannen werd de afgelopen decennia dan ook sterker getroffen door sluitingen en herstructureringen.

De opwaartse evolutie van de vrouwelijke werkzaamheid is in de eerste plaats een generatie-effect. Elke jonge generatie vrouwen neemt actiever deel aan het beroepsleven dan de vorige generatie, zodat de ondervetegenwoordiging van vrouwen op de arbeidsmarkt stilaan wordt weggewerkt. We noemen dit proces de feminisatie van de arbeidsmarkt.

Verschiedene maatschappelijke factoren liggen ten grondslag aan de feminisatie van de arbeidsmarkt. Allereerst heeft de brede maatschappelijke steun voor de emancipatiegedachte een geschikte voedingsbodem gecreëerd voor de forse stijging van het aandeel buitenshuis werkende vrouwen. Daarnaast werd deze evolutie ondersteund door de tertiarisering van de arbeidsmarkt, het proces waarbij het brandpunt van onze economie meer en meer verschuift van de landbouw en de industrie naar de dienstensectoren. Met de sterke uitbreiding van de dienstensectoren nam ook de vraag naar – vaak deeltijdse – arbeidskrachten enorm toe. Voor de invulling van deze vraag deed men een beroep op de omvangrijke groep niet-beroepsactieve vrouwen.

Het stijgend aandeel vrouwen op de arbeidsmarkt verliep voorts parallel met de geleidelijke overgang van een kostwinners- naar een tweeverdienersamenleving. Een tweede gezinsinkomen is vandaag vaak onmisbaar voor het handhaven van de gewenste levensstandaard in het gezin. Hervormingen in de fiscaliteit en in de sociale voorzieningen ondersteunden deze evolutie naar het tweeverdienerschap.

Verder kon de emancipatie van vrouwen op de arbeidsmarkt ook op steun rekenen vanuit het beleid, zowel op Europees, federaal als Vlaams niveau. De voorbije decennia werd evenredige arbeidsdeelname een prioriteit in het werkgelegenheidsbeleid, dat sindsdien met tal van maatregelen de ondervetegenwoordiging van kansengroepen op de arbeidsmarkt tracht weg te werken. Hierbij aansluitend groeide in de loop van de voorbije decennia ook de beleidsaandacht voor de combinatie van werk en zorg. Het Vlaams Gewest heeft in deze periode de mogelijkheden inzake formele kinderopvang, deeltijdarbeid en zorgverlof fors uitgebreid.

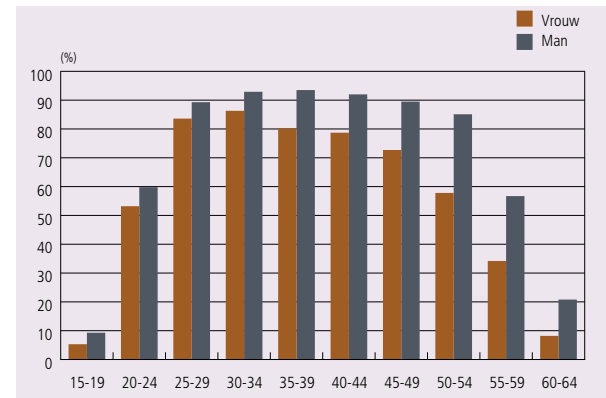
De emancipatie van vrouwen op de arbeidsmarkt is tot op vandaag nog niet voltooid. Met 58,3% werkende vrouwen tegenover 71,5% werkende mannen is de sekse kloof nog steeds reëel. De Europese Unie heeft zich voorgenomen om deze kloof tegen 2010 fors te reduceren. In het Europese werkgelegenheidsbeleid (geconcretiseerd in de zogenaamde Lissabondoelstellingen) neemt de arbeidsdeelname

van vrouwen dan ook een belangrijke plaats in. Een eerste stap in het verkleinen van de seksekloof is de 60%-norm voor vrouwen: tegen 2010 wil Europa in elk van haar lidstaten 60% van de vrouwen op arbeidsleeftijd aan het werk zien. In navolging van deze Europese richtlijnen streven de Vlaamse overheid en de Vlaamse sociale partners ernaar om de seksekloof op het vlak van werkzaamheid tegen 2010 aanzienlijk te verkleinen en tegen dan een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% te bereiken. Hun engagement werd in 2001 bekrachtigd in het Pact van Vilvoorde, dat 21 doelstellingen voor de 21ste eeuw bevat die tegen 2010 verwezenlijkt moeten zijn. Het Vlaams Gewest is met een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 58,3% in 2006 goed op weg om de 60%-norm te halen. Bovendien ligt een verdere substantiële stijging van het aandeel werkzame vrouwen in de lijn van de verwachtingen. De oudere generaties vrouwen van vandaag tellen immers nog zeer veel niet-beroepsactieve huisvrouwen en hebben bijgevolg een lage werkzaamheidsgraad, terwijl de jongere generaties een steeds hoger werkzaamheidspeil bereiken.

<Zie ook feminisatie p. 45>

Werkzaamheidsgraad naar leeftijd

Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

De algemene werkzaamheidsgraad voor de 15-64-jarigen geeft nuttige informatie maar verbergt de verschillen in werkzaamheidspeil tussen verschillende leeftijdsgroepen. Daarom hebben we in de bovenstaande figuur de algemene werkzaamheidsgraad van vrouwen en mannen uitgesplitst naar vijfjarige leeftijdsklassen.

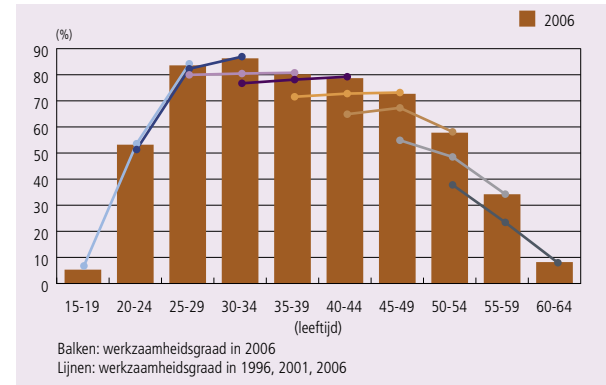
Zowel bij vrouwen als bij mannen zien we de hoogste werkzaamheidsgraad in de leeftijdsklassen tussen 25 en 54 jaar. Beneden de 25 jaar en boven de 55 jaar ligt het aandeel werkenden telkens een stuk lager. Dit patroon van massale beroepsactiviteit tijdens een korte periode in het leven noemen we de samengedrukte loopbaan en is zeer typerend voor het Vlaams Gewest. Hoewel we dit leeftijdsgedonden arbeidspatroon bij zowel vrouwen als mannen terugvinden, ligt de vrouwelijke werkzaamheidsgraad in alle leeftijdsklassen lager dan die van mannen.

Focussen we verder op de sekseverschillen, dan valt op dat die in de jongere leeftijdsgroepen beperkt van omvang zijn. Op de leeftijd waarop de Vlaming aan gezinsvorming begint, ontstaat een – weliswaar bescheiden – seksekloof. Tussen 25 en 40 jaar heeft 80% van de Vlaamse vrouwen een betaalde baan, bij de mannen

in die leeftijdsklasse is dat ruim 90%. <Zie ook werk en gezin p. 141> Vanaf de leeftijd van 40 jaar neemt de seksekloof stelselmatig toe. Dit heeft twee oorzaken. Ten eerste stappen vrouwen op iets jongere leeftijd dan mannen uit het arbeidsleven. <Zie ook uittrede p. 55> Wat we hier zien is daarnaast ook in belangrijke mate een generatie-effect. De oudere generaties vrouwen van vandaag tellen al hun hele leven minder werkenden en meer huisvrouwen in hun rangen dan de huidige generaties jongere vrouwen. <Zie ook feminisatie p. 45>

Feminisatie van de arbeidsmarkt

Werkzaamheidsgraad van vrouwen in 2006 en evolutie 1996-2001-2006 (Vlaams Gewest)

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

In deze figuur wordt de feminisatie van de arbeidsmarkt visueel weergegeven. De balkjes geven de werkzaamheidsgraad weer van vrouwen van verschillende leeftijden anno 2006. De lijntjes tonen hoe hoog de werkzaamheidsgraad van iedere leeftijdsgroep was vijf en tien jaar geleden. Zo zien we bijvoorbeeld hoe de werkzaamheidsgraad van de 50-54-jarige vrouwen anno 2006 op 57,8% ligt. In 2001 was er van de 50-54-jarige vrouwen nog maar 48,3% aan het werk en in 1996 waren het er nog een stuk minder (37,7%). Binnen elke jongere generatie of cohorte ligt de werkzaamheidsgraad een stuk hoger dan in de voorgaande cohortes. In de zeer jonge leeftijdsklassen zien we niet zo veel verschil tussen de opeenvolgende cohortes, maar bij vrouwen vanaf dertig jaar neemt het aandeel werkenden cohorte na cohorte toe. In de jongere generaties combineren vrouwen hun verantwoordelijkheden binnen het gezin immers steeds vaker met een betaalde baan. <Zie ook werk en gezin p. 141> De figuur toont ook dat binnen elke leeftijdscategorie het aandeel werkenden vrij constant blijft tussen 25 en 50 jaar. Daarna begint de uittrede uit het beroepsleven en daalt de werkzaamheidsgraad sterk. Heel wat vrouwen verlaten dan de arbeidsmarkt via uittredestelsels als vervroegd pensioen en werkloosheid. <Zie ook uittrede p. 55>

2.3 Werkloosheid

Werkloosheidsgraad

Werkloosheidsgraad van de bevolking (15-64 jaar) – 2006

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
Vlaams Gewest	5,8	4,3	5,0
België	9,4	7,5	8,3
Europese Unie (EU-27)	9,1	7,7	8,3

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De werkloosheidsgraad geeft weer hoeveel procent van de personen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, geen werk vindt. Om de werkloosheidsgraad internationaal te kunnen vergelijken, maken we gebruik van de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). Zij beschouwt enkel die personen als werkzoekend die niet aan het werk zijn, actief naar een job gezocht hebben tijdens een referentieperiode van vier weken en binnen de twee weken kunnen beginnen te werken, samen met diegenen die niet aan het werk zijn maar wel een job hebben gevonden die binnen de drie maanden begint. <Zie ook verklarende woordenlijst op binnenkant achterflap>

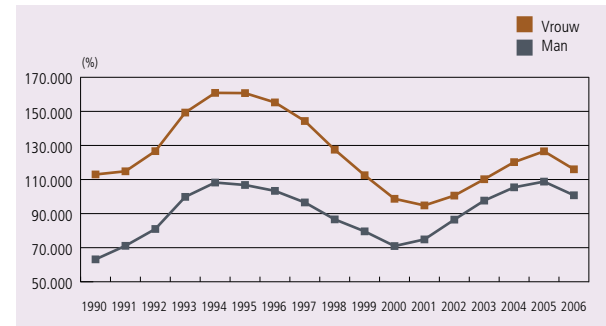
Vrouwen bieden zich minder aan op de arbeidsmarkt dan mannen, hetzij als werkende, hetzij als werkzoekende. <Zie ook niet-beroepsactieve bevolking naar leeftijd en activiteit p. 50> Als ze zich op de arbeidsmarkt begeven, hebben ze bovendien meer kans om in de werkloosheid terecht te komen. De vrouwelijke werkloosheid ligt sinds jaar en dag hoger dan de mannelijke en is dus structureel van aard.

Globaal ligt de werkloosheidsgraad anno 2006 duidelijk lager in het Vlaams Gewest (5%) dan in België en de Europese Unie (beide 8,3%). De werkloosheidsgraad bedraagt bij Vlaamse vrouwen 5,8%, tegenover 4,3% bij de mannen. Ook in België en de Europese Unie zijn vrouwen vaker werkzoekend dan mannen. Het sekseverschil is in Vlaanderen wel groter dan gemiddeld in de Europese Unie.

De Europese Unie beschouwt vrouwen expliciet als een kansengroep op de arbeidsmarkt en wil dat de lidstaten er een prioriteit van maken om de genderkloof inzake werkloosheid te dichten. De Vlaamse regering en de sociale partners nemen de Europese oproep ter harte in het Pact van Vilvoorde (2001) en streven ernaar dat vrouwen tegen 2010 niet langer oververtegenwoordigd zouden zijn in de werkloosheid.

Evolutie van de werkloosheid

Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden – Vlaams Gewest

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

Waar we voor internationale vergelijkingen gebruik maken van de ILO-definitie, doen we voor het in detail bekijken van de werkloosheid in het Vlaams Gewest een beroep op de tellingen door de VDAB van het aantal niet-werkende werkzoekenden. Niet-werkende werkzoekenden zijn personen die niet werken en bij de VDAB ingeschreven zijn als werkzoekend. Aangezien de ILO-definitie de werkloosheid zeer strikt afbakt, ligt het aantal niet-werkende werkzoekenden op basis van de VDAB-definitie hoger dan het aantal ILO-werklozen.

Het aantal niet-werkende werkzoekenden bereikte in het Vlaams Gewest zijn hoogste peil in vijftien jaar tijdens de economische recessie in het midden van de jaren negentig. In 1994 telden we een maximum van 161 000 vrouwelijke en 108 000 mannelijke werkzoekenden. Daarna ging het aantal niet-werkende werkzoekenden in dalende lijn. Rond de eeuwwisseling was er hoogconjunctuur op de arbeidsmarkt en waren er weinig niet-werkende werkzoekenden. In 2001 waren er 95 000 vrouwen en 75 000 mannen ingeschreven bij de VDAB als niet-werkende werkzoekende. Vanaf dan merken we opnieuw een stijging. Sinds 2006 lijkt het aantal werkzoekenden terug een dalende lijn in te zetten.

De verschillen tussen vrouwen en mannen zijn het grootst tijdens de economische recessie in het midden van de jaren negentig. Er

zijn dan 54 000 niet-werkende werkzoekenden meer bij de vrouwen dan bij de mannen (1995). In de late jaren negentig neemt het aantal niet-werkende werkzoekenden zowel bij vrouwen als bij mannen af, maar de daling is fors bij de vrouwen. De toename van de werkloosheid in het nieuwe millennium treft bovendien de mannen sterker dan de vrouwen. Bijgevolg neemt het verschil tussen vrouwen en mannen gevoelig af. In 2003 tellen we nog slechts 13 000 niet-werkende werkzoekenden meer bij de vrouwen dan bij de mannen.

Dat het verschil in werkloosheid tussen vrouwen en mannen kleiner wordt, heeft naast de emancipatie van vrouwen op de arbeidsmarkt ook te maken met een verschil in conjunctuurgevoeligheid. Mannen werken vaker in sectoren waarin meer jobs sneuvelen in economisch ongunstige tijden. Het aantal mannelijke niet-werkende werkzoekenden reageert dan ook sterker op de economische conjunctuur. Vrouwen zijn daarentegen vaker aan het werk in stabiele sectoren zoals het onderwijs, de gezondheidszorg en de sociale sector. Het zijn net de arbeidsintensieve dienstensectoren die de voorbije kwarteeuw sterk in omvang zijn toegenomen. Doordat vooral vrouwen in deze sectoren aan het werk zijn, heeft vooral de vrouwelijke werkzaamheid baat gehad bij de extra werkgelegenheid die deze groei heeft gecreëerd.

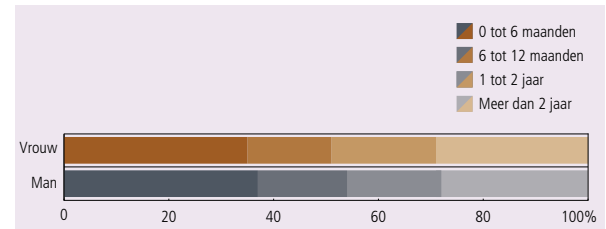
Naast deze economische ontwikkelingen had ook de overheid de hand in het verkleinen van het sekseverschil op het vlak van werkloosheid. Tal van beleidsmaatregelen in de loop van de jaren negentig waren gericht op het opkrikken van de werkzaamheidsgraad van vrouwen en op het wegwerken van hun achterstandpositie op de arbeidsmarkt. We denken hierbij aan de uitbreiding van de mogelijkheden voor loopbaanonderbreking, deeltijdarbeid, flexibele uurroosters en georganiseerde kinderopvang, naast positieve actieplannen ten voordele van vrouwen. Bovendien kwamen sommige algemene activeringsmaatregelen specifiek de werkzaamheid van vrouwen ten goede, zoals de inspanningen voor het Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap (PWA), tegenwoordig opgenomen in het stelsel van de dienstencheques <Zie ook dienstencheques p. 121> en voor de werkgelegenheid in de social profit en de quartaire sector.

De overheid kan in haar strijd tegen de werkloosheid niet alleen trachten het aantal werkenden positief te beïnvloeden, zij kan ook een schorsingsbeleid voeren ten aanzien van werklozen die niet genoeg inspanningen doen om een job te vinden. De RVA kan langdurige werklozen in sommige gevallen schorsen waardoor zij geen

werkloosheidsuitkering meer krijgen. Doordat vrouwen gemiddeld langer werkloos zijn dan mannen, weert het schorsingsbeleid relatief meer vrouwen dan mannen uit het werkloosheidsstelsel. De maatregel is nog steeds van kracht maar dooft langzaam uit. De grootste invloed op de werkloosheidscijfers situeert zich in de jaren negentig.

Werkloosheidsduur

Duur van de werkloosheid bij niet-werkende werkzoekenden – Vlaams Gewest, 2006

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

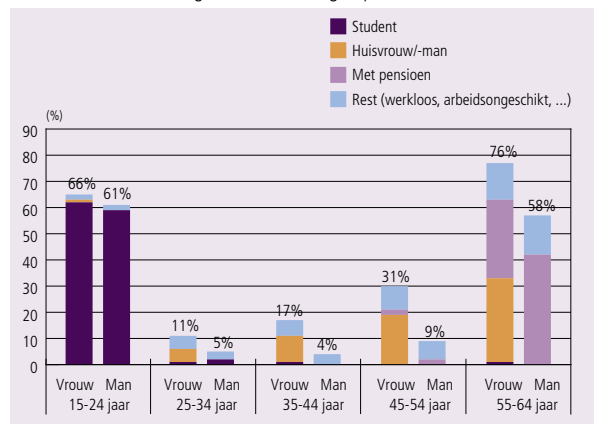
Ondanks de meer evenwichtige vertegenwoordiging van vrouwen en mannen in de werkloosheidscijfers van de jongste jaren, zijn er nog steeds meer vrouwen werkloos dan mannen. Bovendien blijven vrouwen gemiddeld wat langer werkloos dan mannen. Van alle niet-werkende werkzoekenden in 2006 was 30% van de vrouwen reeds langer dan twee jaar werkloos, tegenover 28% van de mannen. Ook is 20% van de niet-werkende werkzoekende vrouwen reeds een tot twee jaar op zoek naar werk, tegenover 18% van de mannen.

Omgekeerd zijn mannen licht oververtegenwoordigd in de kortdurende werkloosheid: 37% van de niet-werkende werkzoekende mannen is minder dan zes maanden werkloos. Bij de vrouwen gaat het om 35%.

2.4 Niet-beroepsactieven en uittrede

Niet-beroepsactieve bevolking naar leeftijd en activiteit

Aandeel van de bevolking in verschillende groepen – Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2006 zijn er 1 269 000 personen op beroepsactieve leeftijd (15-64 jaar) die niet deelnemen aan de arbeidsmarkt. Bijgevolg is zo'n 32% van alle 15- tot 64-jarigen in het Vlaams Gewest niet-beroepsactief. Ons socialezekerheidsstelsel is zo opgebouwd dat de financiële lasten voor de niet-beroepsactieven in grote mate gedragen worden door de werkenden. De bijdragen op hun loon zijn de voornaamste bron van inkomsten om de uitgaven in de verschillende takken van de sociale zekerheid te financieren (kinderbijslagen, werkloosheidsuitkeringen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen, pensioenen en dergelijke). Door de veroudering van de bevolking geraakt het evenwicht tussen de verschillende bevolkingsgroepen hoe langer hoe meer verstoord. Daarbij doet het toenemende gewicht van de niet-beroepsactieven de balans steeds verder doorslaan. In het huidige systeem heeft dit hoge sociale bijdragen op de lonen van de werkenden tot gevolg. Om de kosten van de vergrijzing op te vangen en de loonlasten te verlichten, zijn verschillende beleidspistes mogelijk. Het huidige beleid, zowel Europees als federaal, streeft in de eerste plaats naar een toename van het aantal werkenden. Vooral

bij de vrouwen, de jongeren en de ouderen vinden we relatief weinig werkenden terug en veel personen die zich helemaal niet aanbieden op de arbeidsmarkt. Van de vrouwen op arbeidsleeftijd is 38,2% niet-beroepsactief, bij de mannen gaat het om 25,2%. De figuur geeft een gedetailleerd beeld van de groep niet-beroepsactieven.

Van de 15-24-jarigen zijn 65,8% (vrouwen) en 61,1% (mannen) nog niet actief op de arbeidsmarkt. Voor de overgrote meerderheid van hen is dit omdat ze nog studeren. Aangezien meisjes gemiddeld iets langer studeren dan jongens, zien we een iets hoger aandeel studenten bij de meisjes (62,5%) dan bij de jongens (59%).

Na de studies doen jonge vrouwen en mannen massaal hun intrede op de arbeidsmarkt. Het aandeel niet-beroepsactieven bij de 25-34-jarigen valt dan terug tot 11% bij vrouwen en 5% bij mannen. Er is dus al op jonge leeftijd een aanzienlijk verschil in arbeidsmarktaandeel tussen vrouwen en mannen. Van de vrouwen in deze leeftijdsgroep neemt 4,6% de zorg voor het huishouden op zich. Dat is meteen de voornaamste verklaring voor het verschil tussen vrouwen en mannen.

Naarmate we een oudere leeftijdsgroep bekijken, ligt het aandeel huisvrouwen telkens een stuk hoger. Van de 35-44-jarige vrouwen is 9,7% huisvrouw, bij de 55-64-jarigen is het zelfs 31,8%. In de eerste plaats treedt hier een generatie-effect op. Een groot deel van de huisvrouwen uit de oudere leeftijdsklassen is nooit of slechts beperkt beroepsactief geweest, in tegenstelling tot de jongere generaties. <Zie ook feminisatie p. 45> Indien de feminisatie van de arbeidsmarkt zich voortzet, zal het aandeel niet-beroepsactieve vrouwen in de oudere leeftijdsklassen de komende decennia een stuk lager liggen dan vandaag.

De daling van het aandeel niet-beroepsactieve vrouwen in het licht van de feminisatie van de arbeidsmarkt vormt een welgekomen buffer tegen de vergrijzing. Maar het effect is slechts tijdelijk van aard. Het zal op zichzelf onvoldoende blijken om aan de financiële gevolgen van een verouderende bevolking het hoofd te bieden. Daarnaast kunnen we de daling van het aandeel niet-beroepsactieve vrouwen positief bekijken vanuit het perspectief van gelijke kansen. De economische zelfstandigheid van vrouwen als gevolg van het buitenshuis werken, versterkt immers hun onderhandelingspositie in het gezin en hun financiële draagkracht wanneer ze alleen komen te staan. Het uiteenvallen van de leefgemeenschap als gevolg van een scheiding of een overlijden, betekent voor niet-beroepsactieve

vrouwen immers een aanzienlijk armoederisico. Hun gebrek aan werkervaring verhindert een vlotte (her)intrede op de arbeidsmarkt. Door een beperkte of onderbroken loopbaan hebben heel wat vrouwen onvoldoende pensioenrechten kunnen opbouwen. Ook na de pensionering dreigt het risico op armoede voor diegenen die gescheiden of niet gehuwd zijn.

Bij de 55-plussers vinden we naast een groot aandeel huisvrouwen (31,8%) bijna evenveel vrouwen terug die de arbeidsmarkt verlaten hebben en met pensioen zijn (29,9%). In totaal zijn drie op de vier vrouwen uit deze leeftijdsgroep niet-beroepsactief (76,3%). Het aandeel niet-beroepsactieve mannen in deze leeftijdsgroep ligt lager (58%). Toch heeft de meerderheid van de mannen in deze leeftijdsklasse al de arbeidsmarkt verlaten.

Niet-beroepsactieven

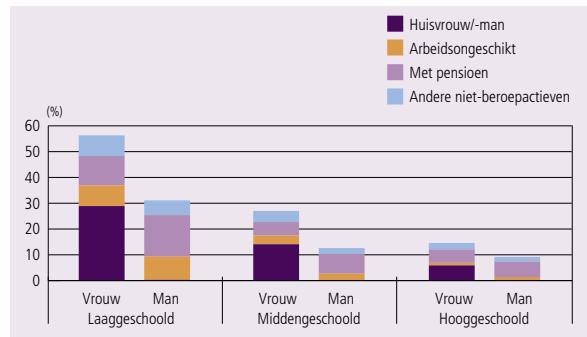
Niet-beroepsactieven zijn personen die werken noch werkzoekend zijn.

<Zie ook verklarende woordenlijst op binnenkant achterflap>

- Wie werkt, en dus volgens de definitie in een bepaalde referentieweek minstens één uur betaalde arbeid verricht heeft, wordt niet bij de niet-beroepsactieven geteld, ook al gaat het om niet-reguliere arbeid zoals bijvoorbeeld zwartwerk of een studentenjob.
- Anderzijds wordt een aantal personen met een werkloosheidsuitkering wel bij de niet-beroepsactieven geteld, namelijk degenen die niet beantwoorden aan de strenge definitie van werkloosheid (actief naar werk zoeken en binnen de twee weken kunnen beginnen werken). Nogal wat oudere werklozen die niet meer verplicht zijn naar werk te zoeken, bevinden zich in deze situatie. Ook bij vrouwen tussen 20 en 50 jaar komt dit regelmatig voor: het gaat vooral om werkloze vrouwen die zich wel aanbieden op de arbeidsmarkt maar als gevolg van hun verantwoordelijkheden in het gezin niet actief naar werk zoeken of niet binnen de twee weken kunnen beginnen werken.

Niet-beroepsactieve bevolking naar onderwijsniveau (25-64 jaar)

Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

In deze figuur delen we de niet-beroepsactieve bevolking in naar onderwijsniveau. Laaggeschoolden zijn in veel mindere mate beroepsactief dan hogergeschoolden. <Zie ook kader onderwijsniveau p. 21> Van de laaggeschoolde vrouwen tussen 15 en 64 biedt meer dan de helft (56,2%) zich niet aan op de arbeidsmarkt. Bij de mannen gaat het om 31%. Vergelijken we met de hooggeschoolden, dan zien we daar slechts 14,7% niet-beroepsactieve vrouwen en 9,3% niet-beroepsactieve mannen.

Niet alleen het aandeel niet-beroepsactieven ligt hoger bij laaggeschoolden, ook het sekseverschil is er heel wat groter. Dit komt voornamelijk omdat we meer huisvrouwen tellen naargelang het onderwijsniveau lager is. Van alle laaggeschoolde vrouwen tussen 25 en 64 jaar noemt niet minder dan 28,9% zichzelf huisvrouw. Bij de vrouwen met een diploma secundair onderwijs is dat 14,1% en bij de hooggeschoolde vrouwen tellen we nog slechts 5,9% huisvrouwen. Voor een deel heeft dit te maken met de leeftjdsstructuur van deze groepen: de groep laaggeschoolden telt in verhouding meer ouderen en bij de oudere generaties zijn er meer huisvrouwen. <Zie ook laaggeschoolden p. 112> Maar we tellen ook onder de jongere leeftijdsgroepen meer huisvrouwen bij de laaggeschoolden dan bij de hogergeschoolden. Dit toont aan dat het mannelijk kostwinnersmodel – waarbij de man voor het inkomen zorgt en de vrouw

instaat voor het huishouden en het gezin – nog sterker aanwezig is bij laaggeschoolden.

Voorts valt op dat de laaggeschoolden relatief veel arbeidsongeschikten en gepensioneerden in hun rangen tellen, zowel bij vrouwen als bij mannen. Opnieuw speelt de oudere leeftijdsstructuur van de groep laaggeschoolden hier een rol. Maar net als bij de huisvrouwen zien we ook bij de jongere generaties meer arbeidsongeschikten en (vervroegd) gepensioneerden bij de laaggeschoolden. Een andere verklaring vinden we in de beroepen en sectoren waarin laaggeschoolden actief zijn. Zij hebben vaker jobs die (zwaar) fysiek belastend zijn. Laaggeschoolden zijn ook relatief sterk aanwezig in de industrie, een sector waarin nog veel gebruik wordt gemaakt van het brugpensioen.

Uittredeleeftijd

Gemiddelde uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt (2005)

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
België	59,6	61,6	60,6
Europese Unie (EU-25)	60,4	61,4	60,9

Bron: Eurostat LFS

De wettelijke pensioenleeftijd ligt in ons land momenteel op 65 jaar voor mannen en 64 jaar voor vrouwen. Voor vrouwen wordt de wettelijke pensioenleeftijd sinds 1997 geleidelijk opgetrokken. Vanaf 2009 zullen ook vrouwen pas vanaf 65 jaar met wettelijk pensioen kunnen gaan. In de praktijk stappen veel ouderen reeds heel wat vroeger dan de wettelijke pensioenleeftijd uit het arbeidsleven. De tabel geeft voor België en de Europese Unie de gemiddelde uittredeleeftijd uit de arbeidsmarkt weer.

In 2005 stopten de Belgen met werken wanneer ze gemiddeld 60,6 jaar oud waren. Dit is iets vroeger dan het Europese gemiddelde. In EU-25 bedroeg de gemiddelde uittredeleeftijd 60,9 jaar. Vrouwen stappen iets vroeger uit het beroepsleven dan mannen. In België is dit gemiddeld twee jaar vroeger bij vrouwen (59,6 jaar) dan bij mannen (61,6 jaar). In de Europese Unie is het sekseverschil kleiner. Vrouwen zijn er gemiddeld 60,4 jaar oud wanneer ze de arbeidsmarkt verlaten; mannen zijn één jaar ouder (61,4 jaar). In de volgende tabel bekijken we via welke kanalen de uittrede uit de arbeidsmarkt verloopt.

Uittredekanalen

Plus-50-jarigen – Vlaams Gewest, 2004

(%)	Vrouw	Man
Vervroegd of officieel rustpensioen	40,2	41,9
Conventioneel brugpensioen	12,5	25,9
Werkloosheid	19,4	12,7
Loopbaanonderbreking/tijdskrediet	1,8	1,4
Andere kanalen	26,1	18,2
Totaal	100	100

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 8 (Bewerking Steunpunt WSE)

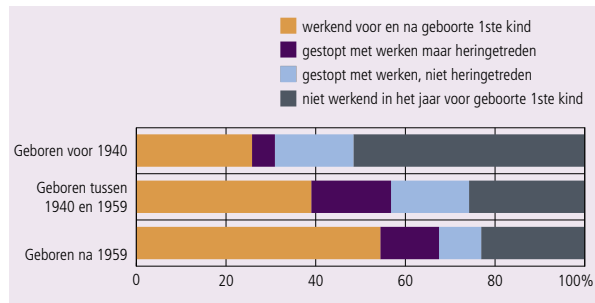
Meer dan de helft van de Vlamingen tussen 50 en 64 jaar is niet (meer) aan het werk. Bij de vrouwen gaat het om bijna twee op de drie (64,6%). Van de mannen heeft 42,8% geen job. De werkzaamheidsgraad bij vijftigplussers in het Vlaams Gewest ligt al vrij lang beduidend lager dan het Europese gemiddelde. <Zie ook [werkzaamheidsgraad naar leeftijd p. 43](#)> Dit heeft op de eerste plaats te maken met de feminisatie van de arbeidsmarkt, die in het Vlaams Gewest pas in de jaren zeventig op kruissnelheid is gekomen. In heel wat andere Europese landen is dit proces al veel vroeger van start gegaan, met name in de jaren vijftig. De huidige generatie vijftigplussers in het Vlaams Gewest telt nog steeds heel wat huisvrouwen die nooit hebben deelgenomen aan de arbeidsmarkt. Een tweede verklaring is dat veel Vlaamse ouderen reeds voor de pensioenleeftijd de arbeidsmarkt verlaten via diverse uittredestelsels.

De meeste Vlamingen verlaten de arbeidsmarkt via het vervroegd of officieel rustpensioen. Het gaat om 40,2% van de uittrede vrouwen en 41,9% van de uittrede mannen. Daarnaast verlaat meer dan een op de vier vrouwen de arbeidsmarkt via andere kanalen (26,1%). Het gaat dan bijvoorbeeld om vrouwen die stoppen met werken en zich toeleggen op het huishouden. Bij de mannen is het aandeel uittrede via andere kanalen heel wat kleiner (18,2%). Veel belangrijker bij de mannen is het conventioneel brugpensioen. Niet minder dan een op de vier uittrede mannen verlaat de arbeidsmarkt via het conventioneel brugpensioen (25,9%). Bij vrouwen gaat het slechts om 12,5% van de uittrede. Het brugpensioen is dan ook typisch voor de zwaardere industriële sectoren waar veel mannen werken. Bij vrouwen is de uittrede via het stelsel van de werkloosheid belangrijker (19,4%). Dit is bij mannen een minder

gebruikelijke manier om de arbeidsmarkt te verlaten (12,7%). Zowel vrouwen (1,8%) als mannen (1,4%) maken slechts in beperkte mate gebruik van loopbaanonderbreking of tijdskrediet om uit het werkende leven te stappen. Meer informatie over de positie van ouderen op de arbeidsmarkt en over uittrede vindt u in het Genderjaarboek 2007, deel ouderen en eindeloopbaan.

Herintrede

Arbeidssituatie van drie generaties vrouwen met kinderen, voor en na de geboorte van het eerste kind – België, 1992-2002

Bron: PSBH (Bewerking PSBH-team, UA)

De geboorte van een kind is vaak het moment waarop vrouwen stoppen met werken. Sommigen stoppen voor altijd, anderen gaan na een of meerdere jaren opnieuw aan de slag. Voor de oudere generaties betekende zo'n periode van niet-beroepsactiviteit meestal de definitieve uitstap uit het arbeidsleven. Van de Belgische vrouwen geboren voor 1940 was zo'n 50% aan het werk voor de geboorte van het eerste kind. De helft daarvan bleef ook na de geboorte van het kind beroepsactief, maar de helft stopte met werken. Van degenen die hun beroepsloopbaan onderbraken, is er maar een klein deel dat later opnieuw aan het werk ging. De meesten deden nooit een herintrede op de arbeidsmarkt.

De generatie vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 brak radicaal met dit traditionele patroon. Zij betraden de arbeidsmarkt in de jaren zestig en zeventig, en deden dit massaal. Niet minder dan 74% van deze vrouwen werkte voor de geboorte van het eerste kind. In de volgende generaties nam dit aandeel nog maar met mondjesmaat toe. Wanneer jonge vrouwen geboren tussen 1940 en 1960 moeder werden, was er toch nog altijd een groot deel dat stopte met werken. Ongeveer de helft gaf haar baan op en wijdde zich volledig aan de zorg voor de kinderen en het huishouden. Voor de helft van deze 'uittreedsters' betekende deze periode van niet-beroepsactiviteit een tijdelijke onderbreking. Zij gingen opnieuw aan het werk, sommigen na een onderbreking van één of enkele jaren, anderen

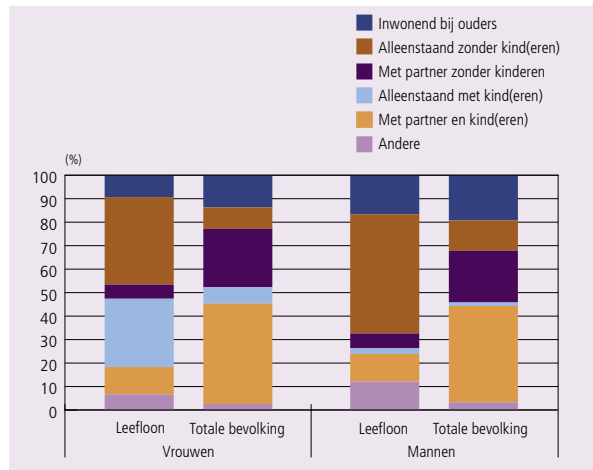
pas wanneer de kinderen adolescenten waren. Voor de andere helft van de uitstapdefinitief.

De jongste generatie moeders verschilt van de vorige omdat nog slechts weinigen de band met de arbeidsmarkt definitief verbreken. Het gaat om vrouwen geboren na 1959 die in het beroepsleven stapten in de jaren tachtig of later. Van deze vrouwen had 77% een betaalde baan voordat ze moeder werden. Slechts één op de drie van hen stopte met werken na de geboorte van het eerste kind, wat heel wat minder is dan in de vorige generaties. Intussen is het merendeel van deze uitstapdefinitief alweer opnieuw aan de slag. Maar de vrouwen geboren na 1959 zijn vandaag nog vrij jong. Daarom is het mogelijk dat degenen die gestopt zijn met werken en vandaag nog niet zijn heringetreden dit in de toekomst wel nog zullen doen.

Om de herintrede te bevorderen van vrouwen die voor een langere periode uit het beroepsleven gestapt zijn omwille van de zorg voor de kinderen en het huishouden, bestaan er in ons land geen specifieke beleidsmaatregelen. Nochtans is de globale werkzamegraad van oudere vrouwen erg laag in vergelijking met vele andere Europese landen. <Zie ook [werkzaamheid naar leeftijd p. 43](#)> Om in de jongere generaties eenzelfde langdurige uitstap met weinig kansen op herintrede te vermijden, doet de overheid daarentegen heel wat inspanningen. Het meest in het oog springend daarbij zijn de maatregelen van tijdskrediet en loopbaanonderbreking: loontrekkenden krijgen de mogelijkheid om hun beroepsloopbaan voor korte tijd te onderbreken, of om hun wekelijkse arbeidsprestaties gedurende langere tijd te verminderen. Een uitkering compenseert hierbij gedeeltelijk het loonverlies en wat meer is, deze onderbrekers behouden hun socialezekerheidsrechten en hebben de garantie dat zij na hun onderbreking opnieuw in hun oorspronkelijke (voltijdse) baan aan de slag kunnen. <Zie ook [tijdskrediet p. 83](#)>

Leefloon

Ontvangers van een leefloon en totale bevolking naar gezinspositie (18-64 jaar) – Vlaams Gewest, 2004

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 11 (Bewerking Steunpunt WSE)

Er zijn personen die onvoldoende bestaansmiddelen hebben en geen aanspraak kunnen maken op de sociale zekerheid voor een vervangingsinkomen. Zij kunnen onder bepaalde voorwaarden bij het OCMW een leefloon aanvragen (het vroegere bestaansminimum). Het leefloon is dus een laatste sociaal vangnet om aan de armoede te ontsnappen. Het bedrag is afhankelijk van de gezinsituatie. Sinds kort beschikken we over administratieve gegevens die ons toelaten om de personen die een leefloon ontvangen nader in kaart te brengen.

Eind 2004 deden 10 357 vrouwen en 6 579 mannen tussen 18 en 64 jaar in het Vlaams Gewest een beroep op het leefloon. In de figuur geven we de ontvangers van een leefloon weer volgens gezinspositie en maken we de vergelijking met de totale bevolking.

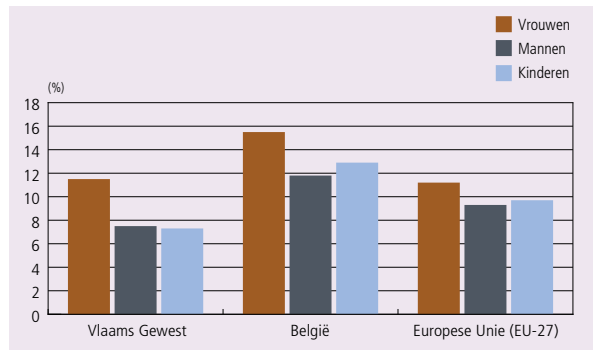
Bij de ontvangers van een leefloon vinden we opvallend meer alleenstaanden terug (met of zonder kinderen) dan in de totale bevolking.

Twee op de drie vrouwen die een leefloon ontvangen (66,4%), zijn alleenstaand (met of zonder kinderen), terwijl dat in de totale vrouwelijke bevolking maar 16,1% is. Ook van de mannen met een leefloon is meer dan de helft (53,2%) alleenstaand (met of zonder kinderen), tegenover slechts 14,4% bij de mannelijke populatie. De gezinsposities met een partnerrelatie zijn daarentegen ondervertegenwoordigd bij de ontvangers van een leefloon. Slechts 17,6% van de vrouwen met een leefloon woont samen met een partner (met of zonder kinderen), tegenover 67,7% in de totale bevolking. Ook bij mannen die een leefloon ontvangen, woont maar 18,1% met een partner, terwijl hun aandeel in de bevolking op 63% ligt.

Het grootste verschil tussen vrouwen en mannen vinden we bij het alleenstaand ouderschap. Van de vrouwen die een leefloon ontvangen, is 29,1% een alleenstaande moeder. Het aandeel alleenstaande moeders in de vrouwelijke populatie ligt met 7% heel wat lager. In de groep vrouwen die een leefloon aanvraagt, is deze gezinspositie dus sterk oververtegenwoordigd. Bij de mannen zijn de alleenstaande vaders ook sterker aanwezig bij de groep die een leefloon ontvangt (2,4%) dan in de totale bevolking (1,5%). Maar het verschil is bij de mannen veel kleiner.

Jobless households

Aandeel personen in gezinnen waar niemand werkt – 2005

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Op de Top van Lissabon in 2000 beslisten de lidstaten van de Europese Unie om via samenwerking tegen 2010 een beslissende impact te hebben op de uitroeiing van de armoede. Hiervoor zijn naast gemeenschappelijke doelstellingen ook gemeenschappelijke indicatoren uitgewerkt die de voortgang in elk van de lidstaten kunnen meten. Een van deze Europese indicatoren meet het aandeel van de bevolking dat leeft in gezinnen waar niemand werkt, de zogenaamde 'jobless households'. De indicator wordt voor kinderen (0-17 jaar) en voor volwassenen (18-59 jaar) apart berekend.

Anno 2005 leeft 7,3% van alle kinderen in het Vlaams Gewest in een huishouden waar niemand werkt. Het aandeel volwassen vrouwen dat woont in een gezin zonder werkenden bedraagt 11,5%. Bij mannen gaat het om 7,5%. Ook in België en gemiddeld in de Europese Unie leven er meer vrouwen dan mannen in gezinnen waar niemand werkt, maar het sekseverschil is in het Vlaams Gewest bijzonder uitgesproken.

Vergelijken we de stand van zaken in het Vlaams Gewest met de andere regio's, dan zien we dat het aandeel kinderen dat in een huishouden woont waar niemand werkt in onze regio met 7,3% lager ligt dan gemiddeld in Europa (9,7%) en zelfs heel wat lager dan in België (12,9%). Ook voor mannen scoort het Vlaams Gewest

met 7,5% beter dan het Europese gemiddelde (9,3%) en beduidend beter dan België (11,8%). Alleen het aandeel vrouwen dat leeft in huishoudens zonder werkenden ligt in het Vlaams Gewest met 11,5% weliswaar lager dan in België maar wel iets hoger dan het EU-gemiddelde (11,2%).

2.5 Ondernemerschap

Ondernemerschap

Aantal en aandeel ondernemers in de bevolking (15-64 jaar) – 2006

	Vrouw	Man	Totaal
Aantal ondernemers (n)			
Vlaams Gewest	112 000	279 000	391 000
Ondernemersgraad (%) (= aandeel ondernemers in de bevolking)			
Vlaams Gewest	5,6	13,7	9,7
België	5,2	12,7	9,0
Europese Unie (EU-27)	6,1	14,0	10,0

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2006 zijn er in het Vlaams Gewest 112 000 vrouwen en 279 000 mannen actief als ondernemer. Dit is 5,6% van de vrouwen op arbeidsleeftijd. Bij de mannen daarentegen tellen we meer dan dubbel zoveel ondernemers (13,7%). We beschouwen iedereen als ondernemer die ofwel als zelfstandige in hoofdberoep een bezigheid uitoefent ofwel als loontrekkende of meewerkend familielid aan het hoofd staat van een zaak of bedrijf. <Zie ook ondernemers in soorten p. 66> Het aandeel ondernemers in de bevolking op arbeidsleeftijd noemen we de ondernemersgraad, naar analogie met de werkzaamheidsgraad (het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd).

De ondernemersgraad varieert sterk in de Europese Unie. In landen als Griekenland, Italië, Cyprus en Portugal is van de bevolking op arbeidsleeftijd minstens 13% actief als ondernemer. In Denemarken, Frankrijk, Estland, Letland en Luxemburg daarentegen, ligt de ondernemersgraad op ten hoogste 6%. Het Vlaams Gewest situeert zich met een ondernemergraad van 9,7% in de Europese middenmoot.

In heel de Europese Unie is het ondernemerschap vooral mannelijk gekleurd. Vrouwen maken in het Vlaams Gewest slechts 29% van de ondernemers uit, terwijl hun aandeel in de werkende bevolking toch 44% bedraagt.

Voor wie meer wil weten:

Alles over vrouwelijke ondernemers vind je in het Genderzakboekje 2004 'Vrouwelijk ondernemen'.

Kloof tussen vrouwen en mannen

Overal ter wereld is het ondernemerschap meer een zaak van mannen dan van vrouwen en beginnen vrouwen minder vaak dan mannen met een zelfstandige activiteit. Dit is ook in Vlaanderen het geval. Allereerst vormt de historische en culturele context een verklaring voor dit verschil. De houding tegenover de rol van de vrouw in de samenleving en tegenover vrouwelijk ondernemerschap zetten nog te vaak een rem op de beslissing van vrouwen om voor het ondernemerschap te kiezen.

Vrouwen bevinden zich ook in een zwakkere uitgangspositie bij hun keuze om een zelfstandige activiteit op te starten. Hun startkapitaal is lager en ze leggen zich toe op minder ambitieuze projecten. Hun investeringen in de nieuwe zaak en de leningen die ze aangaan, zijn ook kleiner. De keuze van vrouwelijke ondernemers voor een bescheiden project hangt vaak samen met hun bekommernis om hun professionele activiteiten te kunnen combineren met de zorg voor het gezin.

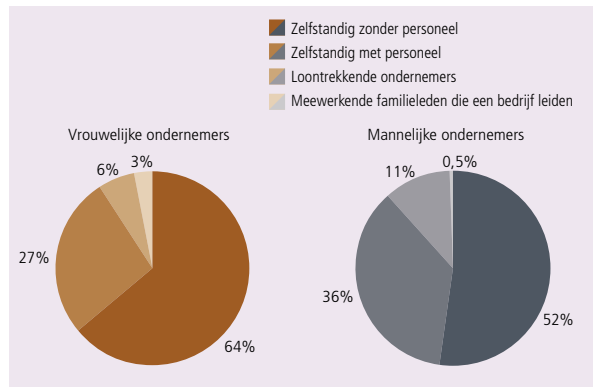
Vrouwelijke starters en vrouwen die reeds actief zijn als ondernemer worden doorgaans met meer hindernissen geconfronteerd dan mannen. Sommige hindernissen hangen samen met een stereotiepe studiekeuze en de keuze voor welbepaalde sectoren maar ook het gebrek aan vrouwelijke rolmodellen en de lagere sociale status van vrouwelijke zelfstandigen kunnen belemmeringen vormen. Daarnaast hangt het welslagen van een onderneming in belangrijke mate af van het opgebouwde netwerk en de connecties met de markt. Net deze contacten zijn bij vrouwen doorgaans minder uitgebreid. Vrouwen hebben ook minder vaak dan mannen connecties met de markt weten op te bouwen vanuit een vroegere job. Tot slot nemen voornamelijk vrouwen de gezinstaken op zich. Deze verantwoordelijkheden maken dat vrouwelijke ondernemers minder vrij zijn in hun tijdsbesteding en verplaatsingen in vergelijking met mannen.

Ondernemers

1. zelfstandigen
  - zelfstandigen zonder personeel
  - zelfstandigen met personeel
2. overige ondernemers
  - bedrijfsleiders en zaakvoerders met het statuut van loontrekkende
  - meewerkende familieleden die een bedrijf leiden

Ondernemers in soorten

Verdeling van de ondernemers (15-64 jaar) naar statuut – Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Ondernemerschap is een vlag die heel wat verschillende ladingen kan dekken. Het is een containerbegrip waarin we tal van beroepen terugvinden, gaande van kleine zelfstandigen tot werkgevers die aan het hoofd staan van een groot bedrijf, van traditionele tot nieuwe beroepen, van gedreven starters die hun eigen baas willen zijn tot schijnzelfstandigen die tegen wil en dank in dit statuut belanden. In wat volgt gaan we in op de groepen die we statistisch kunnen afbakenen, want niet over alle groepen is gedetailleerd cijfermateriaal voorhanden.

De **zelfstandigen zonder personeel** vormen de grootste groep in de populatie van zelfstandigen. Zij oefenen een hoofdactiviteit uit als zelfstandige en zoals de term zegt, hebben ze daarbij geen personeel in dienst. Deze groep bestaat uit landbouwers, personen met een eenmanszaak of een kleine BVBA, of beoefenaars van een vrij beroep. In het Vlaams Gewest gaat het om 71 000 vrouwen en 145 000 mannen. Als vrouwen al ondernemer worden, gaat het vaak om deze vorm van ondernemerschap. Bijna twee op de drie vrouwelijke ondernemers in het Vlaams Gewest, is zelfstandige zonder personeel (64%). Bij mannen is dit aandeel minder groot (52%),

maar ook bij hen maken de zelfstandigen zonder personeel meer dan de helft van alle ondernemers uit.

De **zelfstandigen met personeel** vormen een tweede belangrijke groep bij de ondernemers: 30 000 vrouwen en 101 000 mannen in het Vlaams Gewest hebben voor hun zelfstandige activiteit personeel in dienst. Bij de vrouwelijke ondernemers maakt deze categorie 27% uit, bij de mannen gaat het om 36%. Vrouwelijke ondernemers hebben dus minder vaak dan mannen de leiding over ondergeschikten. Vrouwelijke ondernemers die wel aan het hoofd staan van een zaak met personeel, zijn voornamelijk actief in tertiaire sectoren zoals de groot- en kleinhandel en de horeca.

Ondernemers met het statuut van **loontrekkende** zijn in de minderheid, zowel bij vrouwen als bij mannen. De Belgische wet schrijft immers voor dat wie aan het hoofd staat van een zaak of bedrijf, automatisch het statuut van zelfstandige krijgt. Toch zijn er afgevaardigd bestuurders van NV's en zaakvoerders van BVBA's die het werknemersstatuut hebben. In het Vlaams Gewest is deze groep beperkt in omvang. Het gaat om 7 000 vrouwen en 31 000 mannen. Bij de vrouwelijke ondernemers is slechts 6% actief met het statuut van werknemer terwijl dat bij mannen meer dan een op de tien is (11%).

Tot slot zijn er nog 3 200 vrouwen en 1 300 mannen actief als '**meewerkend familielid**'. Deze groep vertegenwoordigt slechts een fractie van alle ondernemers (3% bij vrouwen en 0,5% bij mannen). Het gaat hier voornamelijk om vrouwen die samen met hun echtgenoot aan het hoofd staan van een zaak. <Zie ook meewerkende echtgenoten p. 70>

Evolutie van de zelfstandigen

Evolutie van het aantal zelfstandigen (18-64 jaar) ingeschreven bij de RSVZ – Vlaams Gewest

	1997 (n)	2006 (n)	evolutie (%)
Zelfstandigen in hoofdberoep			
Vrouw	98 800	109 800	+11,2
Man	228 400	231 700	+1,4
Totaal	327 200	341 500	+4,4
Zelfstandigen in bijberoep			
Vrouw	16 600	31 100	+87,2
Man	61 000	75 700	+24,0
Totaal	77 600	106 800	+37,5
Zelfstandigen na pensioen (inclusief 65-plussers)			
Vrouw	11 400	8 600	-24,8
Man	25 000	27 100	+8,7
Totaal	36 400	35 700	-1,8
Helpers			
Vrouw	9 500	36 400	+283,0
Man	27 400	25 100	-8,4
Totaal	36 900	61 500	+66,5
Totaal	478 100	545 500	+14,1

Bron: RSVZ (Bewerking Steunpunt WSE)

Om uitspraken te doen over de evolutie van het aantal zelfstandigen in ons land, maken we gebruik van een administratieve bron, de RSVZ. De bron geeft enkel informatie over de ondernemers met het statuut van zelfstandige, niet over de (kleine) groep loontrekkende ondernemers. Daarnaast biedt de RSVZ ook informatie aan over enkele categorieën zelfstandigen die we niet als ondernemers beschouwen, namelijk de helpers, de zelfstandigen in bijberoep en de personen die een zelfstandige activiteit uitoefenen na pensionering.

Anno 2006 tellen we in het Vlaams Gewest 341 500 **zelfstandigen in hoofdberoep**, waarvan 109 800 vrouwen en 231 700 mannen. Ten opzichte van 10 jaar geleden zien we een stijging van het aantal vrouwelijke zelfstandigen in hoofdberoep met 11,2%. Bij de mannen is het aantal min of meer constant gebleven (+1,4%).

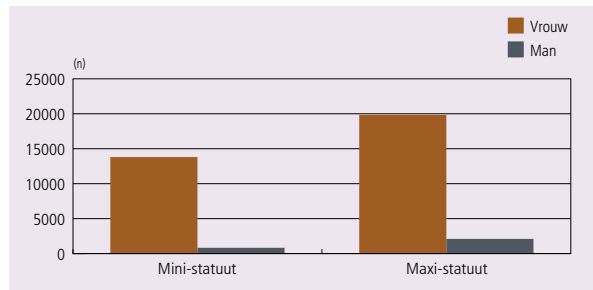
Bij de personen die in bijberoep actief zijn als zelfstandige tellen we 31 100 vrouwen en 75 700 mannen. De afgelopen 10 jaar was er een stevige opmars van het aantal **zelfstandigen in bijberoep**. De mannen zagen hun aantal met een kwart toenemen (+24%). Bij vrouwen was de toename nog veel groter: in 2006 zijn er 87,2% meer vrouwelijke zelfstandigen in bijberoep dan tien jaar geleden. Toch blijven ook bij de zelfstandigen in bijberoep de mannen veruit in de meerderheid. Vooral in de paramedische sector vinden we heel wat vrouwen terug met een zelfstandige activiteit in bijberoep. Ze zijn actief als psychologe, therapeute, verpleegster, vroedvrouw enzovoort. Daarnaast oefenen sommige vrouwen een activiteit uit als tussenpersoon, bijvoorbeeld vertegenwoordiger, makelaar, veiligheids- of publiciteitsagent. Ten derde trekt ook de schoonheidszorg heel wat vrouwen aan die een zelfstandig bijberoep uitoefenen.

De **zelfstandigen na pensioen** omvatten 35 700 personen, waarvan 8 600 vrouwen en 27 100 mannen. Het aantal zelfstandigen na pensioen is sinds 1997 anders geëvolueerd bij vrouwen dan bij mannen. Bij de vrouwen zien we vandaag een kwart minder zelfstandigen na pensioen dan tien jaar geleden (-24,8%). Het aantal bij de mannen is daarentegen toegenomen met 8,7%.

De **helpers** zijn de enige categorie van zelfstandigen waar vrouwen in de meerderheid zijn. We tellen 36 400 vrouwen die actief zijn als helper tegenover 25 100 mannen. Een helper is iemand die een zelfstandige bijstaat in de uitoefening van zijn/haar beroep. Een apart statuut in de groep helpers is dat van meewerkende echtgenoot. Meewerkende echtgenoten zijn bijna allemaal vrouwen, terwijl mannen meestal gewoon helper zijn. Tien jaar geleden bestond de grote meerderheid van de helpers nog uit mannen. Het aantal vrouwelijke helpers is de afgelopen tien jaar spectaculair toegenomen (+283%). Bij de mannen zien we daarentegen een lichte terugval ten opzichte van 1997 (-8,4%). De ongewone stijging van het aantal vrouwelijke helpers hangt samen met een wijziging in de regelgeving voor meewerkende echtgenoten. Sinds 2003 moeten zij zich verplicht inschrijven als helper, terwijl ze voordien niet werden geteld in de statistieken.

Meewerkende echtgenoten

Aantal meewerkende echtgenoten – Vlaams Gewest, 2005

Bron: RSVZ (Bewerking Steunpunt WSE)

De meerderheid van de zelfstandigen in het Vlaams Gewest heeft geen personeel in dienst. Dit betekent evenwel niet dat de meeste zelfstandigen het bedrijf in hun eentje runnen. Een bepaalde groep personen kan immers werken in de zelfstandige zaak zonder dat ze over een arbeidsovereenkomst moet beschikken. Zij hebben het arbeidsstatuuft van 'helper' en zijn daarmee onderworpen aan hetzelfde sociaal statuuft als de zelfstandigen. De meeste helpers zijn familieleden van de zelfstandige. Voor de categorie van de 'meewerkende echtgenoten', de partners van zelfstandigen, bestaat nog een aparte reglementering.

Meewerkende echtgenoten worden 'niet-vergoede helpers' genoemd omdat ze in theorie wel het statuuft van helper van zelfstandigen hebben, maar in tegenstelling tot de overige helpers niet vergoed worden voor hun prestaties. Het statuuft bestaat in heel de Europese Unie en omvat overal overwegend vrouwen. In ons land bouwden de meewerkende echtgenoten tot voor enige tijd nog geen eigen rechten op in de sociale zekerheid. Ze hadden toen enkel 'afgeleide rechten', wat betekent dat ze enkel sociale bescherming genoten via hun zelfstandige echtgeno(o)t(e). Hun beroepsactiviteit leverde als dusdanig geen volwaardige erkenning op. Wat meer is, zij konden op het vlak van sociale bescherming in een moeilijke positie terecht komen in geval van overlijden van de partner of na een scheiding. Geleidelijk wordt het statuuft van meewerkende echtgenoten nu omgevormd tot een volwaardig sociaal statuuft.

Vanaf 1 juli 2005 zijn de meewerkende echtgenoten onderworpen aan het sociaal statuuft van de zelfstandigen, wat betekent dat ze verplicht zijn zich aan te sluiten bij een sociaal verzekeringsfonds. Hierdoor zijn ze verzekerd voor pensioen, kinderbijslag, gezondheidszorg, arbeidsongeschiktheid, invaliditeit en moederschap. Dit nieuwe sociaal statuuft werd geleidelijk ingevoerd. In de periode 2003-2005 was enkel een 'mini-statuuft' verplicht, wat een verzekering inhield voor arbeidsongeschiktheid, invaliditeit en moederschap. Men kon in die periode op vrijwillige basis kiezen voor het 'maxi-statuuft', mits het betalen van hogere sociale bijdragen. Vanaf 1 juli 2005 blijft het mini-statuuft enkel mogelijk voor personen geboren vóór 1956. De overige meewerkende echtgenoten zijn verplicht zich te verzekeren volgens het maxi-statuuft. Op 31 december 2005 waren 22 000 Vlamingen verzekerd via het maxi-statuuft, dit is 60% van alle meewerkende echtgenoten.

De overgrote meerderheid van de meewerkende echtgenoten is vrouw. In het Vlaams Gewest hebben 34 000 vrouwen dit statuuft. Ten opzichte van alle Vlaamse vrouwen op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) gaat het om 2%. Meewerkende echtgenoten zijn gemiddeld wat ouder dan loontrekkende en zelfstandige vrouwen. Ze zijn vooral actief in (klein)handelszaken en in beperkte mate ook in de horeca en de landbouw. Mannen hebben zelden dit statuuft. Slechts 3 000 Vlaamse mannen zijn actief als meewerkende echtgenoot, of 0,1% van de mannen op arbeidsleeftijd.

Zelfstandigen in hoofdberoep naar bedrijfstak

Aantal zelfstandigen in hoofdberoep naar bedrijfstak en beroepsgroep
– Vlaams Gewest, 2006

	Totaal	Vrouw	Man	Aandeel vrouwen
Landbouw en visserij	24 800	5 600	19 200	23
Landbouwers, veehouders	14 700	2 700	12 000	18
Andere	10 000	2 900	7 200	29
Industrie en bouw	72 800	12 400	60 500	17
Bouw	17 800	300	17 500	2
Voeding	5 100	700	4 500	14
Vervoer	4 000	400	3 600	10
Hout- en meubelnijverheid	3 400	100	3 300	3
Kunst- en precisienijverheid	3 200	600	2 600	19
Metaalnijverheid	2 700	100	2 700	4
Andere	36 500	10 200	26 300	28
Handel en diensten	172 700	62 700	110 000	36
Kleinhandel	29 400	11 100	18 300	38
Diverse beroepen van manuele aard: garagist, radio- en tv-herstellers, ...	15 700	2 800	12 900	18
Horeca	13 800	5 900	7 900	43
Schoonheidszorg	13 300	10 700	2 600	80
Tussenpersonen: vertegenwoordigers, makelaars, ...	10 600	4 000	6 700	38
Banken en verzekeringen	4 500	1 100	3 500	24
Andere	85 400	27 100	58 200	32
Vrije en intellectuele beroepen	70 600	28 900	41 700	41
Paramedici: psychologen, verplegers, vroedvrouwen, ...	13 400	9 100	4 300	68
Artsen, chirurgen	11 000	3 800	7 300	35
Advocaten	7 200	2 900	4 300	40
Diverse intellectuele beroepen: informatici, raadgevers, service-bureau's	7 600	2 000	5 600	26
Tandartsen en apothekers	5 600	2 700	2 900	48
Architecten	6 000	1 800	4 100	30
Andere	19 800	6 600	13 200	33
Overige	1 100	400	700	36
Totaal	342 000	109 900	232 100	32

Bron: RSVZ (Bewerking Steunpunt WSE)

Vrouwen en mannen zijn niet evenredig verdeeld over de verschillende sectoren en beroepen van onze economie. Zowel bij loontrekken als bij zelfstandigen stellen we deze 'horizontale segregatie' vast. In een aantal sectoren zijn vrouwen oververtegenwoordigd, zoals de publieke sector, de zorgsector en de schoonmaaksector. In andere sectoren vinden we dan weer zeer weinig vrouwen terug, bijvoorbeeld de industrie, de bouw en de manuele diensten. <Zie ook segregatie p. 96 e.v.>

Bij de zelfstandigen in de **land- en tuinbouw** vinden we minder dan een vierde vrouwen terug (23%). Naast de zelfstandigen in hoofdberoep die actief zijn in deze sector, zijn er in het Vlaams Gewest ook heel wat meewerkende echtgenotes actief in de land- en tuinbouw die in de praktijk vaak een ruime beslissingsbevoegdheid hebben in het bedrijf. <Zie ook meewerkende echtgenoten p. 70>

In de **industrie en bouw** ligt het aandeel vrouwelijke zelfstandigen het laagst. Slechts 17% van de zelfstandigen actief in de secundaire sector is een vrouw. Zij zijn voornamelijk aanwezig in de voedingssector en in de kunst- en precisienijverheid.

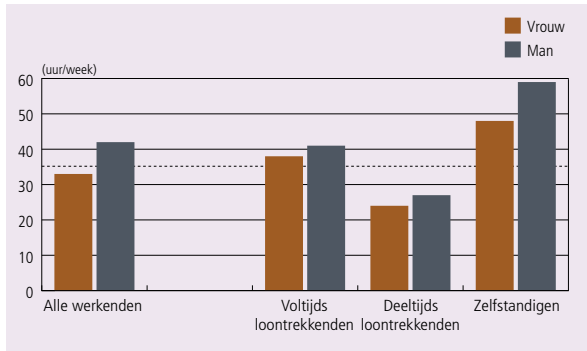
In de **handel en diensten** tellen we iets meer dan een op de drie vrouwen bij de zelfstandigen (36%). Dit is heel wat meer dan in de primaire en secundaire sector. Het zijn de kleinhandel, de horeca, de beroepen als tussenpersoon en bij uitstek de schoonheidszorg die de meeste vrouwelijke zelfstandigen aantrekken. Bij de banken en verzekeringen en in de manuele diensten zijn dan weer vooral mannelijke zelfstandigen aan de slag.

Bij de **vrije en intellectuele beroepen** staan vrouwelijke zelfstandigen het sterkst: 41% van de zelfstandigen met een vrij of intellectueel beroep is een vrouw. Het aantal beoefenaars van een vrij beroep is de laatste jaren enorm gestegen en dit is vooral te danken aan de vrouwelijke zelfstandigen. Maar ook binnen deze sector zien we segregatie. De zelfstandige paramedische beroepen en de tandartsen en apothekers tellen dan wel veel vrouwen in hun rangen, maar bij informatici, architecten, artsen en chirurgen is de grote meerderheid nog steeds van het mannelijke geslacht.

2.6 Werktijden

Aantal werkuren per week

Aantal uur dat de werkende (15-64 jaar) gemiddeld in een week presteert – Vlaams Gewest, 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Vrouwen besteden in een gemiddelde week minder uren aan betaalde arbeid dan mannen. Vlaamse werkende vrouwen tussen 15 en 64 jaar presteren gemiddeld 33 uur voor hun job, mannen doen daar nog 9 uur bij en werken gemiddeld 42 uur per week. Dat vrouwen minder uren investeren in betaalde arbeid betekent dat ze minder hard werken dan mannen. De tijd die vrouwen minder aan hun job besteden, compenseren ze ruimschoots met hun inspanningen voor het gezin en het huishouden. De voornaamste verantwoordelijkheid voor zorgtaken en huishoudelijke arbeid ligt in onze samenleving immers nog steeds bij de vrouw.

Vrouwen presteren in de eerste plaats minder werkuren per week omdat ze vaker dan mannen in een deeltijdse job aan de slag zijn. Bijna de helft van alle loontrekkende vrouwen (47%) werkt deeltijds. Het hoge aandeel deeltijds werkenden trekt de gemiddelde arbeidsduur van vrouwen sterk omlaag. Bij de loontrekkende mannen daarentegen werkt slechts 8% op deeltijdse basis.

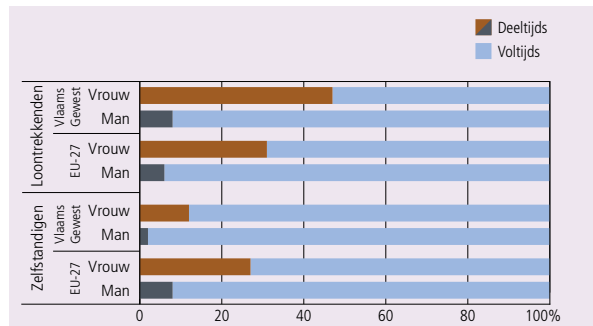
Maar ook bij de voltijds loontrekkenden zien we nog een verschil in arbeidsduur tussen vrouwen en mannen. Terwijl voltijds loontrekkende vrouwen gemiddeld 38 uur per week werken, doen voltijds

loontrekkende mannen daar nog enkele uren bij. Zij werken elke week zo'n 41 uur. Dit heeft onder meer te maken met het feit dat mannen vaker overuren presteren dan vrouwen.

Zelfstandigen staan erom bekend dat ze veel meer uren investeren in hun beroepsactiviteit dan loontrekkenden. De mannelijke zelfstandigen investeren in een gemiddelde week niet minder dan 59 uur in hun zaak. Bij vrouwelijke zelfstandigen is het aantal werkuren per week met 48 uur beduidend minder, maar toch nog hoog. Een van de verklaringen voor dit sekseverschil is dat vrouwen, als ze al in het zelfstandige statuut aan de slag gaan, vaker voor een activiteit kiezen die hen toelaat om werk en gezin te combineren. <Zie ook Genderzakboekje 2004>

Deeltijdarbeid

Aandeel deeltijds en voltijds werkenden bij de loontrekkenden en de zelfstandigen (15-64 jaar) – 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Deeltijdarbeid blijft ook vandaag nog steeds een typisch vrouwelijke aangelegenheid. Meer dan vier op de tien werkende vrouwen in het Vlaams Gewest zijn op deeltijdse basis aan de slag terwijl een deeltijdbaan bij werkende mannen eerder de uitzondering is (7%).

Bij de loontrekkenden komt deeltijdarbeid vaker voor dan bij zelfstandigen. Bijna de helft van de loontrekkende vrouwen in het Vlaams Gewest werkt deeltijds (46,8%), tegenover 7,6% van de loontrekkende mannen. In vergelijking daarmee oefenen zelfstandige vrouwen veel minder vaak hun activiteit op deeltijdse basis uit (11,8%) en bij zelfstandige mannen komt deeltijdarbeid bijna niet voor (2,4%). De hoge eisen die een zelfstandige activiteit stelt, spelen hierin vermoedelijk mee. Bovendien hebben zelfstandigen niet de mogelijkheid om, zoals loontrekkenden, gebruik te maken van een wettelijk stelsel van arbeidsduurvermindering, zoals ouderschapsverlof of tijdskrediet.

Vergelijken we met de Europese Unie (EU-27), dan zien we hoe de loontrekkenden in het Vlaams Gewest veel vaker in een deeltijdse betrekking werken. Vlaamse vrouwen met een loontrekkende job werken in 46,8% van de gevallen deeltijds, tegenover 31% in de Europese Unie. Ook bij loontrekkende mannen is er een klein verschil (7,6% deeltijdarbeid in het Vlaams Gewest tegenover 6,4% in

EU-27). Bij de zelfstandigen zien we het omgekeerde: deeltijdarbeid komt bij de Vlaamse zelfstandigen beduidend minder vaak voor dan gemiddeld in Europa. Van de vrouwelijke zelfstandigen werkt 11,8% deeltijds in het Vlaams Gewest, tegenover meer dan een op de vier in de Europese Unie (26,6%). Ook bij mannen is het verschil groot (2,4% in het Vlaams Gewest tegenover 7,6% in EU-27).

De zorg voor het gezin is voor vrouwen de belangrijkste beweegreden om deeltijds te werken. Naarmate het aantal kinderen toeneemt, werken vrouwen vaker deeltijds. <Zie ook [gezin en deeltijdarbeid p. 143](#)> Maar ook wanneer de eigen kinderen het huis uit zijn, blijven veel vrouwen deeltijds werken en ook dan nog heeft de belangrijkste reden te maken met zorgverantwoordelijkheden (de zorg voor het huishouden en/of de zorg voor oudere familieleden of voor de kleinkinderen). <Zie ook [thematische verlopen p. 85](#) en [mantelzorg p. 154](#)>

Naast de combinatie werk-gezin biedt deeltijdarbeid voor heel wat werkenden een mogelijkheid om de werkdruk op het einde van de loopbaan te verminderen en zo geleidelijk uit het beroepsleven te stappen. Naast de vrouwelijke loontrekkenden ouder dan vijftig, van wie 63,4% deeltijds werkt, ontdekken ook meer en meer mannelijke vijftigplussers deze mogelijkheid. Bij de mannelijke loontrekkenden ouder dan vijftig werkt 16,6% deeltijds anno 2006. Het Vlaamse en Europese arbeidsmarktbeleid ondersteunt met verschillende maatregelen deze geleidelijke uittrede vanuit de stelling dat dit de definitieve uittrede uit de arbeidsmarkt uitstelt. De invoering van het voor vijftigplussers voordelige tijdskrediet in 2002 past in dit kader. <Zie ook [tijdskrediet p. 83](#)>

Verder hangt deeltijdarbeid ook voor een stuk samen met de economische conjunctuur. Zo hebben 9,3% van de vrouwen en 13,3% van de mannen die deeltijds werken in het Vlaams Gewest een parttime-job aanvaard omdat ze geen voltijdse baan konden vinden. Vooral bij winkelpersoneel, in de horeca en in het onderwijs komt onvrijwillige deeltijdarbeid vaak voor. <Zie ook [deeltijdarbeid naar sector p. 80](#)>

Deeltijdarbeid komt vandaag heel wat vaker voor dan pakweg vijftien jaar geleden. Deze toename hangt onder meer samen met de feminisatie van de arbeidsmarkt. De stijging van het aandeel deeltijds werkenden ging hand in hand met een forse toename van het aantal werkende vrouwen, in het bijzonder van werkende vrouwen met kinderen. Precies deze groep vrouwen is vaak vragende partij om deeltijds te werken. Ook tal van beleidsmaatregelen hebben de hand gehad in de opmars van deeltijdarbeid, onder meer in het kader van

het eindeloopbaanbeleid, de verruiming van het stelsel voor loopbaanonderbreking of arbeidsherverdeling. Tot slot heeft de tertiërisering van de economie, gekenmerkt door een sterke opkomst van dienstverlenende bedrijven, bijgedragen tot een uitbreiding van de mogelijkheden voor deeltijdarbeid en van de vraag naar deeltijdse arbeidskrachten. <Zie ook deeltijdarbeid naar sector p. 80>

Deeltijdarbeid naar sector

Aandeel deeltijdarbeid bij vrouwelijke en mannelijke loontrekkenden en aandeel vrouwen bij de loontrekkenden naar sector – Vlaams Gewest

Aandeel deeltijdarbeid bij de loontrekkenden (%)	Aandeel deeltijdarbeid bij de loontrekkenden		Aandeel vrouwen bij de loontrekkenden
	Vrouwen	Mannen	
Landbouw en visserij	42	14	32
Voeding	48	8	39
Textiel en kleding	25	5	49
Metaal	32	6	15
Bouw	44	4	6
Chemie	34	6	25
Overige secundaire sectoren	31	5	24
Totaal secundaire sector	35	5	21
Groothandel	33	6	35
Kleinhandel	63	18	69
Horeca	61	37	57
Vervoer	27	8	22
Post en telecommunicatie	36	11	31
Financiële diensten	45	10	51
Informatica	32	4	26
Advies en bijstand	35	13	50
Overige tertiaire sectoren	50	11	41
Totaal tertiaire sector	45	12	45
Openbaar bestuur	37	7	50
Justitie, defensie en openbare veiligheid	22	4	23
Onderwijs	48	37	68
Ziekenhuizen, gezondheidszorg en overige maatschappelijke dienstverlening	61	20	81
Recreatie, cultuur en sport	44	18	48
Overige quartaire sectoren	45	12	46
Totaal quartaire sector	52	17	64
Totaal	47	11	45

Bron: RSZ DMFA 2005, RSZPPO 2004 (Bewerking Steunpunt WSE)

Bij de loontrekkenden heeft bijna een op de twee vrouwen een deeltijdse betrekking (47%). In de tabel zien we in welke sectoren deeltijdse werknemers vooral aanwezig zijn en wat het aandeel vrouwen is bij de loontrekkenden in elke sector. Omdat deze cijfers gebaseerd zijn op een andere bron, wijken de totale aandelen deeltijdarbeid licht af van de cijfers uit de vorige figuur.

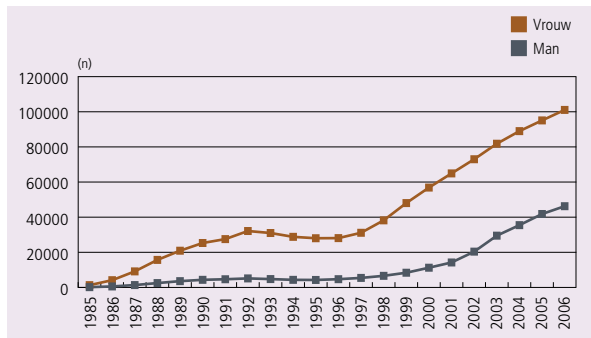
Vrouwen vinden we in elke sector vaker dan mannen terug in deeltijdse jobs. Daarnaast is het zo dat een hoog aandeel vrouwen bij de loontrekkenden in een bepaalde sector vaak samengaat met een hoog aandeel deeltijds werkenden bij vrouwen én bij mannen. Zo zijn bijna twee op de drie loontrekkenden in de quartaire sector (de publieke diensten) vrouwen (64%). Ook het aandeel deeltijders bij de loontrekkenden ligt in de quartaire sector hoger dan gemiddeld, zowel bij vrouwen (52%) als bij mannen (17%). Het omgekeerde zien we in de secundaire sector (industrie en bouw). Slechts een op de vijf loontrekkenden in de industrie is een vrouw (21%) en ook het aandeel deeltijdarbeid blijft hier relatief beperkt (35% bij vrouwen en 5% bij mannen). De tertiaire sector (commerciële diensten) telt een aandeel vrouwen bij de loontrekkenden dat vergelijkbaar is met het gemiddelde voor Vlaanderen en bevindt zich ook op het vlak van deeltijdarbeid in de middenmoot.

Ook in de verschillende subsectoren gaat een hoog aandeel vrouwen vaak hand in hand met een hoog aandeel deeltijders. Binnen de tertiaire sector is dit het geval in de kleinhandel en de horeca. In de quartaire sector hebben vooral het onderwijs en de maatschappelijke dienstverlening een overwegend vrouwelijk personeelsbestand en een hoog aandeel deeltijdarbeid bij vrouwen en mannen. Aan de andere kant combineren de meeste secundaire sectoren een laag aandeel vrouwelijke loontrekkenden met een beperkte mate van deeltijdarbeid, net als een aantal dienstensectoren, namelijk het vervoer, de informatica en de justitie. In de secundaire sector vormt de textiel en kleding een uitzondering op de regel. De helft van alle loontrekkenden is hier vrouw maar toch ligt het aandeel deeltijdarbeid zowel bij vrouwen als bij mannen ver onder het gemiddelde.

Vrouwen die een zelfstandige activiteit uitoefenen werken slechts in beperkte mate deeltijds. <Zie ook deeltijdarbeid p. 76> Zij die wel op deeltijdse basis aan de slag zijn, vinden we vooral terug in de gezondheidszorg (artsen, verpleegsters, kinesisten...) of als zelfstandig uitbaatster van een kap- of schoonheidssalon.

Evolutie tijdkrediet

Evolutie van het aantal personen in loopbaanonderbreking/tijdkrediet – Vlaams Gewest

Bron: RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

De invoering van het stelsel van loopbaanonderbreking in België dateert van 1985. Het biedt aan werknemers de mogelijkheid om hun arbeidsprestaties tijdelijk te verminderen of te onderbreken. Voor deze periode hebben ze recht op een premie om het loonverlies gedeeltelijk op te vangen. Hoewel oorspronkelijk ontstaan met het oog op arbeidsherverdeling, verschoof de doelstelling in de loop van de jaren negentig in de richting van een betere verzoening tussen werk en privéleven. Ook werd het systeem sterk uitgebreid, zodat gaandeweg een grotere groep werknemers van de regeling kon gebruikmaken (zie figuur). In dezelfde periode voerde de overheid ook de 'thematische verloven' in. <Zie ook [thematische verloven p. 85](#)> Op 1 januari 2002 kwam het 'tijdkrediet' in de privésector in plaats van het stelsel van loopbaanonderbreking. Anno 2006 maken 101 100 vrouwen en 46 200 mannen in het Vlaams Gewest gebruik van een van de bestaande stelsels.

Tijdkrediet

Aantal begunstigden van tijdkrediet/loopbaanonderbreking (en verwante stelsels) en aandeel begunstigden bij de loontrekkenden naar leeftijd en geslacht – Vlaams Gewest, 1996 en 2006

	Aantal begunstigden (loontrekkenden)		Aandeel begunstigden bij de loontrekkenden			
	2006		2006		1996	
	Vrouw (n)	Man (n)	Vrouw (%)	Man (%)	Vrouw (%)	Man (%)
Vermindering werktijd						
< 50 jaar	53 800	11 300	6,2	1,2	1,6	0,1
≥ 50 jaar	32 200	30 500	19,6	12,3	8,6	1,2
Volledige onderbreking						
< 50 jaar	13 000	2 300	1,5	0,2	1,4	0,1
≥ 50 jaar	2 200	2 100	1,3	0,9	1,7	0,2
Totaal	101 100	46 200	9,8	3,8	3,7	0,4

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

Vlaamse vrouwen maken meer dan dubbel zo vaak gebruik van tijdkrediet/loopbaanonderbreking en de verwante stelsels dan mannen. Bij de vrouwen doet bijna een op de tien loontrekkenden (9,8%) een beroep op het tijdkrediet of een verwant stelsel. Bij de mannen blijft het aandeel begunstigden beperkt tot 3,8%.

In de tabel geven we het gemiddeld aantal personen weer die zich in 2006 in een van de verschillende stelsels van tijdkrediet en loopbaanonderbreking bevinden. We noemen hen de 'begunstigden'. Daarnaast zien we welk aandeel zij uitmaken in de totale groep van loontrekkenden en wat het verschil is met de stand van zaken anno 1996. Naast een volledige onderbreking van de arbeid, kunnen begunstigden ook kiezen voor een vermindering van de werktijd met een vijfde tot de helft. We maken ook een onderscheid tussen de personen jonger en ouder dan vijftig jaar. Voor vijftigplussers geldt sinds 2002 immers een aparte regeling met soepelere voorwaarden en hogere premies.

Sinds 1996 heeft het stelsel van loopbaanonderbreking heel wat wijzigingen ondergaan. Zo werd de maatregel toegankelijk voor een groter deel van de werknemers, werden de premies verhoogd en ontstonden de thematische verloven. Anderzijds legde de over-

heid ook beperkingen op. In het algemeen stelsel werd het recht op volledige onderbreking teruggebracht van vijf naar één jaar. Het aantal begunstigden is sinds 1996 meer dan verdrievoudigd.

De regeling om de **werktijd te verminderen** heeft sinds 1996 de meeste opgang gemaakt. Vandaag past 6,2% van de vrouwelijke loontrekkenden **jonger dan vijftig** de werktijd aan. In 1996 was dit nog maar 1,6%. Ten opzichte van 1996 vinden we ook mannen veel vaker terug in deze regeling, maar toch blijft het aandeel mannen jonger dan vijftig dat zijn werktijd vermindert met 1,2% zeer beperkt.

Vijftigplussers kiezen naar verhouding veel vaker voor het vrijwillig verminderen van de arbeidsprestaties. Zowel bij vrouwen (19,6%) als bij mannen (12,3%) is deze vorm van tijdskrediet erg in trek. Sinds de invoering van het tijdskrediet in 2002 en de gunstigere financiële voorwaarden van werktijdvermindering voor vijftigplussers hebben deze 'landingsbanen' vooral bij oudere mannen heel wat aan populariteit gewonnen: in 1996 ging het nog maar om 1,2% van de loontrekkenden maar vandaag kiest 12,3% van de mannelijke vijftigplussers met een loontrekkende job ervoor om minder uren per week te werken. Voor vijftigplussers staat er geen beperking op het aantal jaren dat ze hun werktijd verminderen in het stelsel van tijdskrediet: ze kunnen er onbeperkt van genieten tot aan hun pensioen. De meesten gebruiken dit stelsel dan ook om geleidelijk de overgang van werk naar pensioen te maken.

Een **volledige onderbreking** van de loopbaan komt heel wat minder vaak voor in het kader van tijdskrediet dan een vermindering van de wekelijkse arbeidstijd. Bij de loontrekkenden jonger dan vijftig zetten slechts 1,5% van de vrouwen en 0,2% van de mannen hun loopbaan volledig op halt. Bij de vijftigplussers gaat het om 1,3% van de vrouwen en 0,9% van de mannen. Bovendien wordt van deze mogelijkheid om de loopbaan volledig te onderbreken vandaag niet zo veel meer gebruik gemaakt dan in 1996. De toename is dan nog voor een groot deel op rekening te schrijven van de stelsels van thematische verlopen die intussen werden ingevoerd.

Thematische verlopen

Aantal begunstigden van een thematisch verlof – Vlaams Gewest, 2006

	Ouderschapsverlof		Medische bijstand		Palliatief verlof	
	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man
Verminderde prestaties	13 415	4 253	2 069	920	25	11
Volledige onderbreking	4 421	379	727	135	99	27
Totaal	17 836	4 632	2 796	1 055	124	38
Aandeel begunstigden bij de loontrekkenden (%)	1,7	0,4	0,3	0,1	0,012	0,003

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, RVA (Bewerking Steunpunt WSE)

Om personen met zorgverantwoordelijkheden toe te laten hun zorgtaken op te nemen zonder dat ze hun band met de arbeidsmarkt verliezen, voerde de overheid in de tweede helft van de jaren negentig de zogenaamde 'thematische verlopen' in als bijkomende vormen van loopbaanonderbreking. Loontrekkenden kunnen een thematisch verlof opnemen voor het verlenen van palliatieve zorgen of van medische bijstand. Ten derde is er het ouderschapsverlof. De premies om het verlies aan loon op te vangen, liggen bij deze thematische verlopen hoger dan in de gewone stelsels van loopbaanonderbreking of tijdskrediet. Zorgverantwoordelijkheden zijn in Vlaanderen ook vandaag nog steeds vooral een zaak van vrouwen, en dus verwondert het niet dat vooral vrouwen van de thematische verlopen gebruikmaken. Net als bij het gewone stelsel van loopbaanonderbreking of tijdskrediet is zowel een vermindering van de wekelijkse werktijd als een volledige onderbreking van de loopbaan mogelijk. Ook bij de thematische verlopen kent de formule van werktijdvermindering het meeste succes.

Het ouderschapsverlof werd in België ingevoerd in 1998 als antwoord op een Europese richtlijn. Elke loontrekkende ouder heeft sindsdien recht op drie maanden voltijdse onderbreking ofwel het equivalent hiervan bij vermindering van de werktijd met de helft of een vijfde. Het recht geldt voor elke ouder vanaf de geboorte van een kind tot de leeftijd van zes jaar. Van de drie thematische verlopen is ouderschapsverlof het meest populair bij de loontrekkenden. In 2006 waren er gemiddeld 17 800 vrouwen en 4 600 mannen met ouderschapsverlof. Dit is 1,7% van alle vrouwelijke loontrekkenden

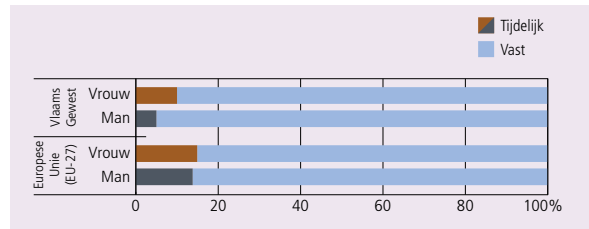
en 0,4% bij de mannen. Aangezien het kind niet ouder dan 6 jaar mag zijn, ligt de leeftijd van de meeste begunstigden tussen 25 en 44 jaar. Moeders zijn heel wat vaker kandidaat voor ouderschapsverlof dan vaders. Nochtans geldt het recht per ouder en niet per kind. De meeste ouders kiezen voor de deeltijdse formule (75% van de moeders en 92% van de vaders). Nog steeds neemt de populariteit van het ouderschapsverlof jaar na jaar toe.

Het verlof voor medische bijstand wordt toegekend om bijstand te verlenen aan een gezinslid of familielid dat lijdt aan een zware ziekte. Ook voor dit thematisch verlof is deeltijdse onderbreking mogelijk naast volledige onderbreking. De duurtijd van het verlof is beperkt tot één jaar of het equivalent hiervan bij vermindering van de werktijd. Gemiddeld maakten 2 800 vrouwen en 1 060 mannen gebruik van deze maatregel in de loop van 2006. Ook van deze vorm van zorgverlof maken mannen dus heel wat minder vaak gebruik dan vrouwen. De mannen die medische bijstand verlenen, zijn bovendien gemiddeld iets ouder dan de vrouwen.

Een derde vorm van zorgverlof is het palliatief verlof. Loontrekkenden die hiervan gebruik maken, verlenen bijstand en verzorging aan personen die lijden aan een ongeneeslijke ziekte en die zich bovendien in een terminale fase bevinden. Slechts een beperkt aantal loontrekkenden neemt loopbaanonderbreking op om palliatieve zorgen te verlenen: gemiddeld 162 personen in de loop van 2006. Net als bij de andere thematische verloven vormen vrouwen hier de grote meerderheid. Onder meer omdat dit verlof in duur beperkt is (maximaal twee maanden per patiënt), ligt het aantal begunstigden bij de loontrekkenden zo laag. Het palliatief verlof is het enige zorgverlof waarbij een voltijdse onderbreking van de loopbaan het meest gebruikelijk is. Drie kwart van de begunstigden stopt gedurende een of twee maanden volledig met werken om palliatieve zorgen te verlenen.

Tijdelijke arbeid

Aandeel van de loontrekkenden (15-64 jaar) dat vast of tijdelijk werk heeft – 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Tijdelijke arbeid heeft sinds de jaren negentig een vaste plaats opgeëist op de Vlaamse arbeidsmarkt. Bij werkgevers winnen tijdelijke contracten aan populariteit omdat het variabel kunnen inzetten van personeel voor hen steeds belangrijker wordt. Tijdelijke arbeid neemt meestal de vorm aan van uitzendarbeid, arbeidspools en arbeids-overeenkomsten voor bepaalde duur. Voor de werknemer biedt een tijdelijk contract evenwel minder werkzekerheid.

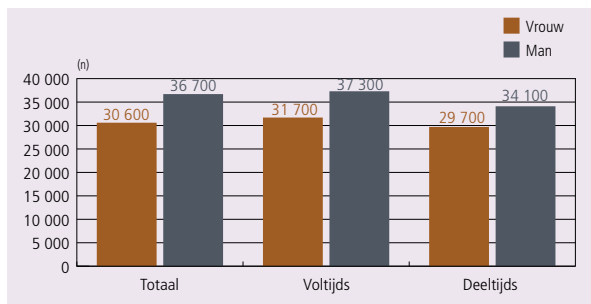
In het Vlaams Gewest is 7,4% van de loontrekkenden met een tijdelijk contract aan het werk. Vrouwen werken bijna dubbel zo vaak in tijdelijk dienstverband als mannen (9,6% tegenover 5,5%). Bij de leeftijdsgroep jonger dan 25 jaar ligt het aandeel tijdelijke contracten het hoogst: 27,2% van de vrouwen en 24,1% van de mannen jonger dan 25 bevinden zich in een tijdelijk statuut (niet in de figuur). <Zie ook de eerste job p. 27>

Het aandeel tijdelijke arbeid blijft in het Vlaams Gewest nog relatief beperkt in vergelijking met het Europese gemiddelde. In EU-27 werken 14,9% van de vrouwen en 13,8% van de mannen op tijdelijke basis. Deze aandelen liggen heel wat hoger dan in het Vlaams Gewest, maar de sekse kloof is in de Europese Unie beduidend kleiner.

2.7 Lonen

Loonkloof

Gemiddeld brutojaarloon per werknemer in een voltijdsequivalente job
– Vlaams Gewest, 2004

Bron: RSZ DMFA (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2004 verdienen mannen in het Vlaams Gewest jaarlijks gemiddeld 36 700 euro bruto. Het loonzakje van de gemiddelde Vlaamse vrouw is minder goed gevuld. Zij moet het stellen met 30600 euro. Het loon van mannen ligt dus gemiddeld 20% hoger dan dat van vrouwen.

Dit verschil in verloning tussen vrouwen en mannen vinden we zowel terug bij voltijds werkenden als bij deeltijds werkenden. Een voltijds werkende man verdient gemiddeld 37 300 euro. Een voltijds tewerkgestelde vrouw brengt gemiddeld 31 700 euro mee naar huis. Dat is 5 600 euro bruto minder op jaarbasis. Ook wanneer ze beiden deeltijds werken, ontvangen mannen met 34 100 euro gemiddeld een hoger loon dan vrouwen (29 700 euro).

Hoewel deeltijdse jobs in deze cijfers werden omgerekend naar voltijdsequivalente jobs, stellen we toch een verschil vast tussen deeltijds en voltijds uitgeoefende jobs. Deeltijders ontvangen gemiddeld een lager loon dan voltijdse werknemers, zelfs wanneer het verschil in arbeidsduur is weggewerkt.

Evolutie van de loonkloof

Evolutie van het gemiddeld brutojaarloon in een voltijdsequivalente job
– Vlaams Gewest, 1995-2004

	1995	2004	2004	2004	2004	2004
	Totaal	Totaal	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector	Quartaire sector
Gemiddeld brutojaarloon (euro)						
Vrouw	23 300	30 600	15 600	30 800	28 700	32 500
Man	28 900	36 700	18 900	36 400	36 900	37 700
Loonkloof man/vrouw (verhouding loon man/loon vrouw)						
	1,24	1,20	1,21	1,18	1,28	1,16

Bron: RSZ DMFA (Bewerking Steunpunt WSE)

We berekenen de loonkloof door het loon van mannen te delen door dat van vrouwen. Als de verhouding groter is dan 1, dan verdienen mannen meer dan vrouwen. Het cijfer achter de komma geeft het percentage weer dat mannen meer verdienen dan vrouwen. De loonkloof tussen mannen en vrouwen is het grootst in de tertiaire sector (commerciële diensten). Daar verdienen mannen gemiddeld liefst 28% meer dan vrouwen. Het verschil is het kleinste in de quartaire sector (publieke diensten). Hier ligt het loon van mannen gemiddeld 16% hoger dan dat van vrouwen.

In 2005 zien we de loonkloof iets kleiner worden dan tien jaar daarvoor. Verdienende de gemiddelde man in 1995 nog bijna een kwart (24%) meer dan de gemiddelde vrouw, in 2004 gaat het nog om een vijfde (20%). Ook is het gemiddelde loon van vrouwen in die tien jaar tijd iets sterker gestegen dan dat van mannen.

Er is een aantal objectief aanwijsbare verklaringen voor het loonverschil tussen mannen en vrouwen. Een eerste verklaring vinden we in de verschillende leeftijdsstructuur van werkende vrouwen en mannen. De feminisatie van de arbeidsmarkt – het proces waarbij elke jongere generatie vrouwen actiever deelneemt aan het beroepsleven dan de vorige – kwam in Vlaanderen pas in de jaren zeventig op gang. De werkende vrouwen van vandaag zijn bijgevolg gemiddeld jonger dan hun mannelijke collega's en ze hebben minder anciënniteit weten op te bouwen. Omdat het aantal jaren dienst in vele gevallen de hoogte van het loon bepaalt, zijn vrouwen op dit vlak minder goed gepositioneerd dan mannen.

Een tweede reden voor het gemiddeld lagere loon van vrouwen vinden we in de sector van tewerkstelling. Vrouwen zijn vaker aan de slag in de minder goed betalende sectoren (zoals de kleinhandel, horeca en textiel en kleding), terwijl mannen meer hun geluk beproeven in de sectoren met de hoogste lonen, zoals de chemie en informatica. <Zie ook loonkloof per sector p. 92> Deze ongelijke man-vrouwverdeling over de verschillende sectoren van onze economie noemen we horizontale segregatie. <Zie ook man-vrouwverdeling bij de loontrekkenden naar sector p. 96>

Verder zijn het vooral vrouwen die deeltijds beginnen te werken en/of hun loopbaan onderbreken om de combinatie werk en gezin vlotter te laten verlopen. We zagen reeds in de vorige figuur dat deeltijders gemiddeld een lager loon ontvangen dan voltijdse werknemers, zelfs wanneer het verschil in arbeidsduur niet mee wordt gerekend. Bovendien vormen dit deeltijds werk en deze loopbaanonderbrekingen voor vrouwen een belemmering om even vlot als mannen door te stoten naar de hogere, en dus beter betaalde, functies.

Om te besluiten vermelden we nog het huidige systeem van functiewaardering en –classificatie dat ook een deel van de verklaring vormt voor de loonkloof tussen mannen en vrouwen. De hoogte van het loon van een werknemer is afhankelijk van het gewicht van de uitgeoefende functie in de functiehierarchie. Die rangschikt de verschillende functies volgens het belang ervan voor het verwezenlijken van de doelstellingen van de organisatie. In ons land komen de systemen van functiewaardering op sectoraal niveau tot stand na onderhandeling tussen werkgevers en werknemers. Typische vrouwenberoepen worden in sommige gevallen lager ingeschaald en verlood dan jobs die voornamelijk door mannen worden uitgeoefend, waardoor de functieclassificatie niet genderneutraal is.

Loonkloof naar hiërarchisch niveau

Gemiddeld brutomaandloon van voltijds werkende bedienden en ambtenaren naar functieniveau – België, 2006

	Vrouwen	Mannen	Loonkloof
Administratief ondersteunend personeel	2 100	2 330	1,11
Uitvoerend personeel	2 150	2 550	1,19
Professionele medewerkers	2 700	3 160	1,17
Middle management	3 100	3 750	1,21
Algemene directie, senior en topmanagement	3 920	5 230	1,33

Bron: Vacature Salarisenquête 2006 (Bewerking Onderzoeksgroep Personeel & Organisatie, FEB, KU Leuven)

De hoogte van het loon hangt uiteraard in sterke mate samen met het functieniveau. Voor cijfers over de loonkloof naar hiërarchisch niveau doen we een beroep op een andere bron dan voor de andere tabellen. Deze tabel geeft de gemiddelde brutomaandlonen van voltijds werkende bedienden en ambtenaren op vijf verschillende functieniveaus. Zowel mannen als vrouwen verdienen meer naarmate ze een hogere positie innemen in de functiehierarchie. Het administratief ondersteunend personeel verdient gemiddeld een loon tussen 2 100 en 2 330 euro. De hoogste kaderleden kunnen rekenen op een maandelijks vergoeding van 4 000 tot 5 000 euro.

Met het stijgende functieniveau zien we eveneens de loonkloof tussen beide seksen groter worden. Bij het administratief ondersteunend personeel verdienen mannen 'slechts' 11% meer dan vrouwen. Als lid van de algemene directie, het senior- en topmanagement ontvangen mannen een loon dat maar liefst een derde (33%) hoger ligt dan dat van vrouwen in dit functieniveau. Ook los van objectieveerbare verschillen zoals leeftijd, anciënniteit, sector, bedrijfsgrootte en positie aan de top, blijft er een verschil in verloning bestaan tussen mannen en vrouwen in topfuncties.

Loonkloof per sector

Gemiddeld brutojaarloon in een voltijdsequivalente job naar sector – Vlaams Gewest, 2004

	Vrouw (euro)	Man (euro)	Loonkloof mannen/ vrouwen	Aandeel vrouwen bij de loontrek- kenden (2005) (%)
Landbouw en visserij	15 600	18 900	1,21	33
Voeding	28 100	35 300	1,26	39
Textiel en kleding	23 700	31 300	1,32	49
Metaal	32 400	37 700	1,17	15
Bouw	29 000	28 700	0,99	6
Chemie	40 700	53 400	1,31	25
Overige secundaire sectoren	31 100	36 600	1,18	24
Totaal secundaire sector	30 800	36 400	1,18	21
Groothandel	32 900	40 800	1,24	35
Kleinhandel	23 300	29 000	1,24	69
Horeca	19 900	21 500	1,08	57
Vervoer	30 400	31 400	1,04	22
Post en telecommunicatie	31 400	35 300	1,12	31
Financiële diensten	39 600	56 700	1,43	51
Informatica	38 900	47 200	1,21	26
Advies en bijstand	28 100	36 400	1,29	50
Overige tertiaire sectoren	23 600	32 400	1,37	41
Totaal tertiaire sector	28 700	36 900	1,28	45
Openbaar bestuur en verplichte sociale verzekering	31 400	39 400	1,25	52
Justitie, defensie en openbare veiligheid	30 000	32 900	1,10	25
Onderwijs	35 300	40 500	1,15	68
Ziekenhuizen, gezondheidszorg en overige maatschappelijke dienstverlening	30 300	33 600	1,11	80
Recreatie, cultuur en sport	29 300	32 900	1,12	44
Overige quartaire sectoren	33 900	41 200	1,21	48
Totaal quartaire sector	32 500	37 700	1,16	65
Totaal	30 600	36 700	1,20	44

Bron: RSZ DMFA (Bewerking Steunpunt WSE)

Werkende vrouwen en mannen zijn niet gelijk verdeeld over de verschillende sectoren van onze economie. Dit fenomeen noemen we horizontale segregatie <Zie ook segregatie p. 96> Deze horizontale segregatie vormt een van de verklaringen voor de loonkloof tussen mannen en vrouwen. Vrouwen zijn vaker aan de slag in minder goed betalende sectoren, terwijl we mannen meer terugvinden in sectoren met de hoogste lonen. De tabel geeft een overzicht van de gemiddelde brutojaarlonen voor een voltijdsequivalente job in de verschillende sectoren. Tegelijk wordt de loonkloof en het aandeel vrouwen bij de loontrekkenden voor iedere sector weergegeven.

Tussen de verschillende sectoren onderling vallen er duidelijke verschillen in verloning op. De quartaire sector (publieke diensten) biedt op financieel vlak de beste voorwaarden. Een vrouwelijke loontrekkende verdient er gemiddeld 32 500 euro. Op de tweede plaats komt de secundaire sector (industrie), waar vrouwen een gemiddeld brutojaarloon ontvangen van 30 800 euro, gevolgd door de tertiaire sector (commerciële diensten) met 28 700 euro.

Een aantal subsectoren steekt duidelijk boven de andere uit qua verloning: de chemie, de financiële diensten, de informatica en het onderwijs betalen heel wat meer aan hun loontrekkenden dan gemiddeld. In twee van deze goedbetalende sectoren (chemie en informatica) zijn vrouwen sterk ondervertegenwoordigd: slechts een op de vier loontrekkenden in deze sectoren is een vrouw. Bovendien is de loonkloof zowel in de chemie als in de informatica groter dan gemiddeld. In de financiële diensten zijn vrouwen met 51% wel sterker dan gemiddeld aanwezig maar de loonkloof is hier heel groot. Het onderwijs is de enige van deze beterbetalende sectoren die onverdeeld goed uit de vergelijking komt. De loonkloof is er kleiner dan gemiddeld en meer dan twee op de drie loontrekkenden zijn vrouwen (68%).

Bekijken we de sectoren met relatief lage lonen van dichterbij, dan valt op dat vrouwen er oververtegenwoordigd zijn. De kleinhandel (69%), de horeca (57%) en de textiel en kleding (49%) tellen telkens meer vrouwen in hun geledingen dan gemiddeld bij de loontrekkenden (44%). De loonkloof is bovendien relatief groot, zowel in de textiel en kleding (32%) als in de kleinhandel (24%). Alleen in de horeca blijft het verschil tussen mannenlonen en vrouwenlonen beperkt tot 8%.

Tot slot valt op dat de loonkloof merkelijk kleiner is in typisch mannelijke sectoren waar vrouwen sterk in de minderheid zijn, zoals de

metaal, het vervoer en de justitie, defensie en openbare veiligheid. De bouw springt in het oog met een aandeel vrouwen van slechts 6% en er is amper een loonverschil tussen mannen en vrouwen te bespeuren.

2.8 Segregatie

Man-vrouwverdeling bij de loontrekkenden naar sector

Vlaams Gewest

	Aandeel vrouwen (%)	Aandeel mannen (%)
Landbouw en visserij	32	68
Voeding	39	61
Textiel en kleding	49	51
Metaal	15	85
Bouw	6	94
Chemie	25	75
Overige secundaire sectoren	24	76
Totaal secundaire sector	21	79
Groothandel	35	65
Kleinhandel	69	31
Horeca	57	43
Vervoer	22	78
Post en telecommunicatie	31	69
Financiële diensten	51	49
Informatica	26	74
Advies en bijstand	50	50
Overige tertiaire sectoren	41	59
Totaal tertiaire sector	45	55
Openbaar bestuur	50	50
Justitie, defensie en openbare veiligheid	23	77
Onderwijs	68	32
Ziekenhuizen, gezondheidszorg en overige maatschappelijke dienstverlening	81	19
Recreatie, cultuur en sport	48	52
Overige quartaire sectoren	46	54
Totaal quartaire sector	64	36
Totaal	45	55

Bron: RSZ DMFA 2005, RSZPPO 2004 (Bewerking Steunpunt WSE)

Vrouwen en mannen zijn voor een groot deel in andere beroepen en sectoren tewerkgesteld. In onze economie vinden we dan ook typische vrouwen- en mannensectoren terug, naast sectoren waarin de sekseverdeling meer gelijk is. Deze ongelijke man-vrouwverdeling over de verschillende sectoren van onze economie noemen we horizontale segregatie. Het bestaan van horizontale segregatie werkt een aantal ongelijkheden tussen vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt in de hand. Zo heeft de loonkloof ten dele te maken met de ongelijke spreiding van vrouwen en mannen over sectoren met hoge en met lage lonen. <Zie ook loonkloof per sector p. 92> Ook is aandacht voor de combinatie tussen werk en gezin niet altijd evident in sectoren waarin vrouwen (sterk) in de minderheid zijn.

De tabel geeft de verdeling van de loontrekkenden naar geslacht weer per sector. Meer informatie over de zelfstandigen is te vinden in het deel over ondernemerschap. In totaal maken vrouwen 45% uit van alle loontrekkenden in het Vlaams Gewest. Ze zijn het minst sterk vertegenwoordigd in de secundaire sector (industrie) waar slechts een op de vijf loontrekkenden een vrouw is (21%). In de primaire sector (landbouw en visserij) maken vrouwen een derde van de loontrekkenden uit (32%), terwijl in de tertiaire sector (commerciële diensten) 45% vrouwen aan de slag zijn. Dat is evenveel als gemiddeld in onze economie. De quartaire sector van de publieke diensten is het sterkst vervrouwelijkt: hier zijn ongeveer twee op de drie loontrekkenden vrouwen (64%). De tertiarisering van onze economie – dit is de verschuiving van het zwaartepunt van onze economie naar de dienstensectoren – heeft dus wellicht positieve gevolgen voor de toekomstige tewerkstellingskansen van vrouwen.

Op het niveau van de subsectoren bestaan er eveneens opvallende verschillen in de man-vrouwverdeling bij de loontrekkenden. In de secundaire sector vormen vrouwen een minderheid bij de loontrekkenden. Alleen in de textiel en kleding zijn vrouwen met 49% sterker dan gemiddeld aanwezig. In de metaal (15%) en in de bouw (6%) vinden we zeer weinig vrouwen terug bij de loontrekkenden.

In de commerciële dienstensectoren springt vooral het vervoer (22%) eruit als een sector waar de vrouwelijke aanwezigheid zeer beperkt is. Ook in de informatica tellen we slechts 26% vrouwen bij de loontrekkenden. Daarentegen zijn vrouwen heel wat sterker aanwezig in de advies en bijstand (50%), de financiële diensten (51%), de horeca (57%) en de kleinhandel (69%).

In bijna elke subsector van de publieke diensten vinden we meer vrouwen dan gemiddeld bij de loontrekkenden. De enige uitzondering vormen justitie, defensie en openbare veiligheid, waar vrouwen slechts 23% van de loontrekkenden uitmaken. Sectoren met een sterke vrouwelijke aanwezigheid zijn het onderwijs (68%) en nog meer de ziekenhuizen, gezondheidszorg en overige maatschappelijke dienstverlening, waar vier op de vijf loontrekkenden vrouwen zijn (81%).

Man-vrouwverdeling bij de werkenden in hogere functies

Vlaams Gewest, 2006

	Totaal (n)	Vrouw (%)	Man (%)
Hoger kader van de openbare administratie	5 000	nb*	nb*
Bedrijfsleiders en kaderleden van grote ondernemingen	199 000	31	69
<i>waarvan bedrijfsleiders</i>	<i>79 000</i>	<i>19</i>	<i>81</i>
<i>waarvan leidinggevende kaderleden</i>	<i>121 000</i>	<i>39</i>	<i>61</i>
Leiders en zaakvoerders van kleine ondernemingen	107 000	31	69
Totaal hoger kader en bedrijfsleiders	311 000	31	69

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

* Het aantal personen in het hoger kader van de openbare administratie is te klein om betrouwbaar op te splitsen naar geslacht.

Waar we in de vorige tabel de man-vrouwverdeling bekeken in de verschillende hoofdsectoren en subsectoren van onze economie, kijken we in de volgende tabellen naar de beroepen die vrouwen en mannen uitoefenen. We baseren ons hiervoor op de internationale beroepenclassificatie ISCO.

Bij het hoger kader en de bedrijfsleiders vinden we minder dan een derde vrouwen terug (31%). Dat is opvallend minder dan in onze economie als geheel: daar is 45% van de werkenden een vrouw. De bedrijfsleiders en kaderleden van grote ondernemingen tellen eveneens 31% vrouwen in hun rangen. Wanneer we de bedrijfsleiders apart bekijken (zonder kaderleden), slinkt het percentage vrouwen tot 19%. Een van de redenen voor dit zeer lage aandeel is dat bedrijfsleiders vaak het statuut van zelfstandige hebben. Om verschillende redenen starten vrouwen minder vaak een zelfstandige activiteit op dan mannen. Vrouwelijke ondernemers richten zich bovendien vaker op een kleinschalige zaak terwijl mannen eerder zijn terug te vinden in snelgroeiende ondernemingen. <Zie ook ondernemers in soorten p. 66 en Genderzakboekje 2004> Bij de leidinggevende kaderleden daarentegen, die ook het statuut van loontrekkende kunnen hebben, ligt het aandeel vrouwen met 39% heel wat hoger. Onder de leiders en zaakvoerders van kleine ondernemingen tot slot, vinden we weerom 31% vrouwen.

Dat vrouwen in verhouding tot hun aandeel in de werkende bevolking heel wat minder dan mannen in de hogere functies zijn terug te vinden, noemen we verticale segregatie. Een verklaring voor deze

verticale segregatie vinden we in de gemiddelde leeftijdsstructuur van vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt. Werkende vrouwen zijn gemiddeld wat jonger en hebben minder anciënniteit opgebouwd dan werkende mannen. Aangezien voor een hogere, leidinggevende functie meestal heel wat ervaring is vereist, is het aannemelijk dat we op dit niveau vooralsnog minder vrouwen terugvinden. Toch vormt dit niet het volledige verhaal want ook bij de jongere leidinggevenden zijn vrouwen in de minderheid.

Verder zijn vrouwen in vele gevallen vragende partij om hun arbeid op deeltijdse basis te verrichten met het oog op de balans tussen werk en gezin. Ze maken bovendien minder overuren en onderbreken vaker hun loopbaan. Daartegenover staat dat functies op hoog niveau dikwijls een (meer dan) voltijdse inzet vergen van diegenen die ze uitoefenen. Omwille van een ander loopbaanpatroon groeien vrouwen dus moeilijker dan mannen door naar hogere functies. Bovendien wijzen sommige studies uit dat de ambities van vrouwen en mannen op andere terreinen liggen. Voor vrouwen primeert vooral de inhoud van de functie. Mannen zouden zich vooral richten op het bereiken van een zo hoog mogelijke leidinggevende functie.

Een derde belangrijke verklaring voor de verticale segregatie op de arbeidsmarkt is de aanwezigheid van het zogenaamde 'glazen plafond' in heel wat organisaties. Hiermee bedoelen we het geheel van structuren, regels en gedragspatronen binnen de organisatie die, vaak onbedoeld en ongewild, verhinderen dat vrouwen even vlot als mannen carrière maken en doorstromen naar de top.

Man-vrouwverdeling bij de krijgsmacht, het wetenschappelijk personeel, het tussenkader en de bedienden

Vlaams Gewest, 2006

	Totaal (n)	Vrouw (%)	Man (%)
Krijgsmacht	18 000	4	96
Wetenschappelijk personeel	510 000	56	44
* in de wetenschappen (natuurkunde, wiskunde en techniek)	88 000	17	83
* in de gezondheidswetenschappen	116 000	74	26
<i>waarvan artsen, tandartsen, veeartsen</i>	33 000	41	59
<i>waarvan verplegers, vroedvrouwen</i>	82 000	88	12
* in het onderwijs	156 000	68	32
* in andere beroepen	150 000	51	49
<i>waarvan boekhouders, personeelsbeleid en administratieve functies</i>	59 000	45	55
<i>waarvan juristen</i>	17 000	54	46
<i>waarvan sociale wetenschappers (economisten, sociologen, psychologen, vertalers,...)</i>	36 000	71	29
Tussenkader	326 000	37	63
Technici	173 000	16	84
Medisch personeel (behalve verplegend)	52 000	82	18
Onderwijzend personeel	22 000	73	27
Financiën, verkoop en administratief beheer	80 000	44	56
Administratieve bedienden	388 000	66	34
Kantoorpersoneel (secretariaat, boekhouding, enz.)	363 000	65	35
Receptionisten, loketbedienden	25 000	80	20
Diensten en verkopers	277 000	70	30
Diensten aan particulieren en veiligheidsdiensten	173 000	65	35
<i>waarvan horecapersoneel (koks, opdieners)</i>	63 000	64	36
<i>waarvan verzorgend personeel (kinderopvang, thuisverzorging)</i>	45 000	96	4
<i>waarvan veiligheids- en beschermingsdiensten</i>	37 000	18	82
Verkopers	104 000	79	21
Totaal middenfuncties	1 520 000	56	44

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Op het niveau van de middenfuncties zijn vrouwen met 56% het sterkst vertegenwoordigd. De diensten en verkopers (70%) en de administratieve bedienden (66%) zijn de beroepsgroepen met het meest vrouwelijke gezicht. Ook bij het wetenschappelijk personeel zijn vrouwen met 56% in de meerderheid. Ze zijn wat zwakker aanwezig in het tussenkader, waar ze iets meer dan een derde van de werkenden uitmaken (37%). Op dit middenniveau valt meteen het zeer mannelijke gezicht van de krijgsmacht op, die slechts voor 4% uit vrouwen bestaat.

Bij het wetenschappelijk personeel varieert het aandeel vrouwen aanzienlijk naargelang de wetenschappelijk discipline. Exacte wetenschappen als natuurkunde, wiskunde en techniek blijven als van oudsher mannenbastions. In deze wetenschappen vinden we slechts 17% vrouwen terug. Een ander beeld vinden we in de gezondheidswetenschappen, waar het aandeel vrouwen oploopt tot 88%, althans bij het verplegend personeel. In de meer prestigieuze artsenberoepen maken vrouwen met 41% nog steeds een minderheid uit. Bij het wetenschappelijk personeel in het onderwijs zijn meer dan twee op de drie personeelsleden vrouwen (68%). Verder vallen ook de sociale wetenschappen op door hun vrouwelijke karakter: 71% van de menswetenschappers is vrouw. Ook bij de juristen helt de balans met 54% door naar de vrouwelijke kant. Bij de boekhouders en in andere administratieve functies zijn vrouwen met 45% ongeveer even sterk aanwezig als het gemiddelde in onze economie.

In het tussenkader zijn vooral de technici een zeer mannelijke beroepsgroep met slechts 16% vrouwen in hun rangen. Het medisch (82%) en onderwijzend personeel (73%) bestaat daarentegen hoofdzakelijk uit vrouwelijke krachten. Het tussenkader in financiën, verkoop en administratief beheer is wat betreft de man-vrouwverdeling representatief voor de hele economie.

De beroepsgroep van de administratieve bedienden wordt voor twee derde bemand door vrouwen (66%). Vooral de receptionisten en loketbedienden tellen met 80% een overwicht aan vrouwen in hun rangen.

Bij de diensten en verkopers is het aandeel van respectievelijk vrouwen en mannen weerom zeer sterk afhankelijk van de aard van de activiteiten. Het personeel in de horeca bestaat voor bijna twee derde uit vrouwen (64%). In de verzorgende beroepen loopt het aandeel vrouwelijke krachten zelfs op tot 96%. Ook het beroep van verkoper heeft met 79% een zeer vrouwelijke uitstraling. De veiligheids- en beschermingsdiensten daarentegen hebben een zeer mannelijk imago en dit weerspiegelt zich in een laag aandeel vrouwelijke werkenden van 18%.

Man-vrouwverdeling bij arbeiders en niet-gekwalificeerde bedienden

Vlaams Gewest, 2006

	Totaal (n)	Vrouw (%)	Man (%)
Ambachtslui en vaklui	261 000	8	92
In de mijnen en de bouw	123 000	1	99
In de metaal	76 000	3	97
In de voedingsnijverheid	26 000	22	78
In de textielnijverheid	13 000	62	38
Overige	23 000	18	82
Bedieners van installaties en machines en assemblage	226 000	17	83
Bedieners van vaste installaties	22 000	13	87
Bedieners van machines en monteurs	102 000	31	69
Bestuurders van voertuigen en bedieners van graaf- en hefwerktuigen	102 000	4	96
Niet-gekwalificeerde arbeiders en bedienden	240 000	54	46
Schoonmaakdiensten en huishoudhulp	145 000	80	20
Handlangers voor mijnen, bouw, openbare werken enz.	94 000	13	87
Totaal lagere functies	726 000	26	74

Bron: Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

In de lagere functies is in totaal één op de vier werkenden een vrouw (26%). Het aandeel vrouwen op dit niveau neemt af naarmate er meer gespecialiseerde vakkennis is vereist. Vrouwen maken slechts 8% uit van de geschoolde ambachtslui en vaklui. Bij de niet-gekwalificeerde arbeiders en bedienden vormen ze met 54% de meerderheid.

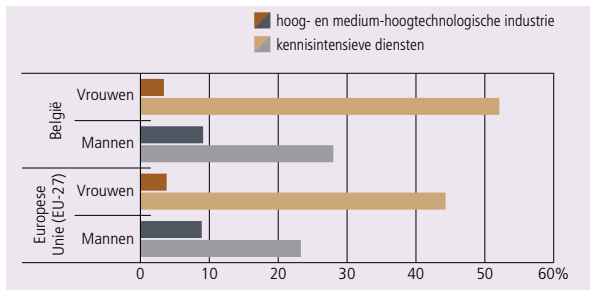
Bij de ambachtslui en vaklui is de man-vrouwverdeling opnieuw sterk verschillend naargelang de specialisatie. Alleen in de textielnijverheid vinden we een meerderheid aan vrouwen terug (62%). Bekijken we de voedingsnijverheid, dan valt het aandeel vrouwen terug tot een op de vijf (22%). De mijnen en de bouw (1%), evenals de metaal (3%) zijn vakgebieden met een zeer mannelijk karakter. Er zijn bijna geen vrouwen die zich hierin gespecialiseerd hebben.

Bij de bedieners van installaties en machines en de assemblage maken vrouwen 17% van de werkenden uit. Voertuigen en graaf- en hefwerktuigen worden bijna uitsluitend door mannen aangestuurd (96%). Onder de bedieners van machines en de monteurs vinden we toch nog een derde vrouwen terug (31%).

Bij de arbeiders en bedienden zonder kwalificaties tot slot, vervullen vrouwen in sterke mate de jobs bij de schoonmaakdiensten en huishoudhulp (80%). Handlangers voor mijnen, bouw en openbare werken zijn dan weer zeer dikwijls mannen (87%).

Vrouwen in de kenniseconomie

Aandeel van de werkenden in hoog- en medium-hoogtechnologische industrie en in kennisintensieve diensten – 2006

Bron: Eurostat (Bewerking Steunpunt WSE)

‘Kenniseconomie’ is een vrij abstract begrip uit de economie. Er wordt mee bedoeld dat een significant deel van de economische groei voortkomt uit (al dan niet technische) kennis. Het is een economie waarin de productiefactor kennis een steeds belangrijkere plaats inneemt ten opzichte van de drie traditionele productiefactoren arbeid, natuur en kapitaal. De opkomst en groei van de kenniseconomie past binnen de verschuiving van een agrarische, over een industriële, naar een diensteneconomie (tertiarisering).

Algemeen bekeken omvat de kenniseconomie twee grote clusters van sectoren, namelijk de hoog- en medium-hoogtechnologische industrie en de kennisintensieve diensten. De voornaamste kennisintensieve diensten bestaan uit het vervoer te water, de luchtvaart, post en telecommunicatie, financiën en verzekeringswezen, verhuur en handel in onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven, onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en recreatie, cultuur en sport. De kenniseconomie beperkt zich niet tot de dienstensectoren maar omvat eveneens een deel van de industrie, met name die industrietakken waarin hoogtechnologische kennis een belangrijke productiefactor vormt. We denken dan aan de chemische nijverheid en de vervaardiging van machines, apparaten, werktuigen, instrumenten en transportmiddelen.

Het toenemende belang van de kenniseconomie blijkt ook uit de ambitie van de Europese Unie om in 2010 de meest kennisintensieve

economie van de wereld te zijn. Deze betrachting maakt deel uit van de Lissabonstrategie waarover de Europese leiders in 2000 overeenstemming bereikten. Ook de Vlaamse overheid moedigt de ontwikkeling van vernieuwende producten, diensten en bedrijven sterk aan en onderschrijft dit streven naar een innovatieve economie in het Pact van Vilvoorde. Dit Pact kwam in 2001 tot stand in samenspraak tussen de Vlaamse overheid, de sociale partners en vertegenwoordigers van milieu-organisaties. De 21 doelstellingen worden sindsdien van nabij opgevolgd en gemonitord.

De verdere evolutie naar een kenniseconomie wordt niet alleen steeds meer in het economische leven zichtbaar. Ook in beleidskringen wordt deze ontwikkeling aangemoedigd als de te volgen weg voor de toekomst. Daarom willen we vanuit een genderperspectief nagaan welke positie vrouwen innemen binnen de kenniseconomie. De figuur geeft voor België en de Europese Unie telkens het aandeel vrouwen en mannen dat werkzaam is in de hoogtechnologische industrietakken en in de kennisintensieve diensten.

Zowel bij vrouwen als bij mannen zijn er heel wat minder werkenden aan de slag in de hoogtechnologische industrie dan in de kennisintensieve diensten. Mannen werken in verhouding het meest in de hoog- en medium-hoogtechnologische industrie: 9,1% van de Belgische mannen en 8,9% van de mannen in de Europese Unie (27 lidstaten) is in deze sectoren aan de slag. Bij vrouwen gaat het slechts om 3,4% in België en 3,8% in EU-27. Qua werkzaamheid in de kennisintensieve diensten nemen vrouwen duidelijk het voorwout. In België werkt 52,1% van de vrouwen in de kennisintensieve diensten (44,3% in EU-27) tegenover 28% van de mannen (23,3% in EU-27). Omwille van het grote gewicht van de tewerkstelling in de kennisintensieve diensten, hebben vrouwen dus in verhouding vaker dan mannen een job in de kenniseconomie.

Vergelijken we tot slot het belang van de tewerkstelling in de kenniseconomie in België en in de Europese Unie, dan komen we tot de slotsom dat ons land in verhouding meer werkenden in de kenniseconomie telt. Vooral de kennisintensieve diensten maken hierbij het verschil. De cijfers voor Vlaanderen liggen in dezelfde lijn als die van België, maar voor de gewesten kunnen we geen opsplitsing maken naar geslacht.

III

Kansengroepen

Niet iedereen heeft dezelfde kansen op de arbeidsmarkt. Er zijn niet alleen grote verschillen naar geslacht. Ook leeftijd, onderwijsniveau, nationaliteit en gezondheidstoestand bepalen in sterke mate of vrouwen en mannen zich al dan niet aanbieden op de arbeidsmarkt en in welke mate ze daarbij succes hebben.

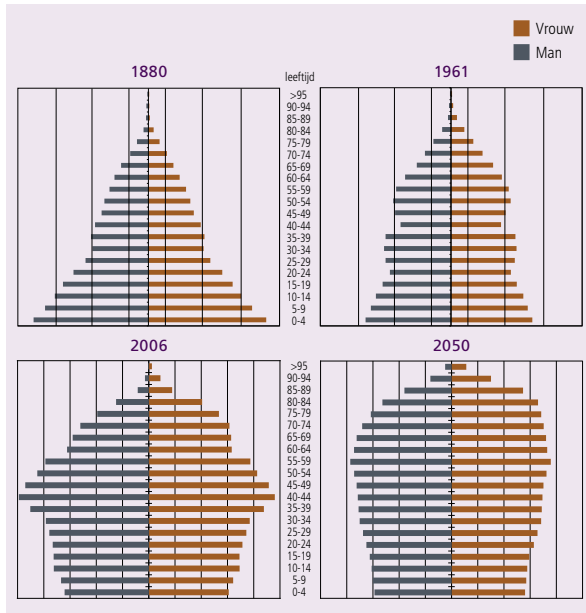
In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de positie van kansengroepen op de arbeidsmarkt. Allereerst gaan we na welk aandeel zij innemen in de bevolking. Hoe verhouden zich jongeren tot ouderen, laaggeschoolden tot hooggeschoolden, hoeveel jongeren zijn ongekwalificeerd uitgestroomd uit het onderwijs en hoeveel van hen hebben het onderwijs verlaten met een kwalificatie op zak? We bekijken ook hoeveel procent van de bevolking in het Vlaams Gewest een vreemde nationaliteit heeft en hoeveel procent een chronische aandoening of handicap rapporteert.

Vervolgens gaan we na welke positie deze groepen innemen op de arbeidsmarkt aan de hand van de werkzaamheidsgraad (het aandeel werkenden in de populatie) en de werkloosheidsgraad (het aandeel werklozen bij de beroepsactieven). Ook het stelsel van de dienstcheques komt aan bod, een initiatief van de federale overheid dat onder meer mikt op het creëren van werkgelegenheid voor laaggeschoolde werknemers. Voorts biedt de sociale economie kansen op tewerkstelling voor personen die omwille van hun opleidingsniveau, werkloosheidsduur of gezondheidstoestand beperkt zijn in hun kansen op de reguliere arbeidsmarkt. De verschillende werkvormen binnen de sociale economie en de man-vrouwverdeling bij de doelgroepwerknemers komen eveneens aan bod in dit hoofdstuk.

3.1 Aandeel in de bevolking

Evolutie van de leeftijdsstructuur van de bevolking

Vlaams Gewest, 1880-2050

Bron: FOD Economie Bevolkingsstatistieken, Studiedienst van de Vlaamse Regering, Federaal Planbureau (Bewerking Steunpunt WSE)

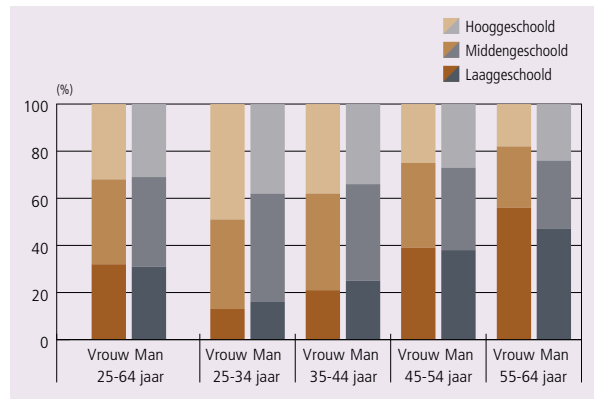
De bovenstaande bevolkingspiramides laten zien op welke manier de verschillende leeftijdsgroepen in de bevolking zich tot elkaar verhouden. Anno 1880 was de basis van de piramide zeer breed en de top zeer smal. Er waren toen in verhouding erg veel kinderen en jongeren, en weinig ouderen. In de loop van de twintigste eeuw is de Vlaamse bevolking sterk verouderd. Er zijn nu minder jongeren en meer ouderen in de bevolking dan in het begin van vorige eeuw. De grote groep van 20- tot 49-jarigen van vandaag zal in combinatie met een stagnerend aantal kinderen zorgen voor een flinke toename van de vergrijzing in 2050.

Het toenemend aantal ouderen en hun stijgend aandeel in de bevolking heeft een verhoogde beleidsaandacht tot gevolg voor de positie van ouderen op de arbeidsmarkt. In de Europese werkgelegenheidsstrategie staat een toename van het aantal werkenden in het algemeen en van het aantal werkende ouderen in het bijzonder centraal als strategie om de kosten van de toenemende vergrijzing te kunnen blijven opvangen. Daarnaast concentreert het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid zich eveneens op het langer actief houden van de werkenden. <Zie ook Genderjaarboek 2006, deel ouderen en eindeloopbaan>

Laaggeschoolden

Onderwijsniveau van de bevolking – Vlaams Gewest, 2006

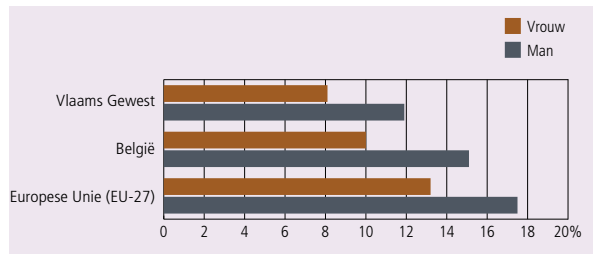
Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2006 is ongeveer een derde van de bevolking (25-64 jaar) laaggeschoold. <Zie ook kader onderwijsniveau p. 21> Bij vrouwen gaat het om 32% en van de mannen heeft 31% geen diploma van het secundair onderwijs op zak. We tellen daarnaast ongeveer evenveel hooggeschoolden (33% van de vrouwen en 31% van de mannen) en iets meer middengespoolden (36% van de vrouwen en 38% van de mannen). De verdeling naar onderwijsniveau is min of meer gelijk bij vrouwen en mannen tussen 25 en 64 jaar. Dit beeld verandert volledig wanneer we de meer gedetailleerde indeling naar tienjarige leeftijdsgroepen bekijken. Dan valt op dat vrouwen in de jongere leeftijdsgroepen opvallend hoger geschoold zijn dan mannen. Van de 25-34-jarige vrouwen heeft de helft (49%) een diploma hoger onderwijs behaald, tegenover 37% bij de mannen. Nog slechts 13% van de vrouwen in deze leeftijdsgroep is laaggeschoold, tegenover 16% van de mannen. In de oudere leeftijdsgroepen zien we het omgekeerde. Bij de vijftigplussers kampen vrouwen nog met een onderwijsachterstand ten opzichte van mannen. In de groep van 55 tot 64 jaar is nog meer dan de helft van de vrouwen laaggeschoold (56%), tegenover 47% bij de mannen. In deze leeftijdsklasse tellen we slechts 18% hooggeschoolde vrouwen, terwijl 24% van de mannen met succes hoger onderwijs heeft beëindigd.

De verklaringen voor dit verschil kwamen reeds in het deel over onderwijs aan bod. De opmars van het aandeel vrouwelijke studenten in het hoger onderwijs tijdens de voorbije vijftig jaar gecombineerd met hun globaal betere onderwijsprestaties leidt ertoe dat de jonge generaties vrouwen van vandaag opvallend hoger geschoold zijn dan de mannen.

Ongekwalficeerde uitstroom

Aandeel van de jongeren (18-24 jaar) dat laaggeschoold is en geen opleiding* volgt – 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

* Tijdens een referentieperiode van vier weken

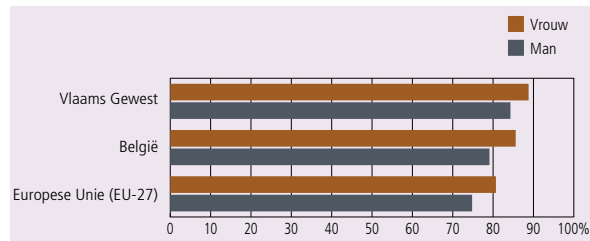
De ongekwalficeerde uitstroom is een Europese indicator die het aandeel van 18-24-jarige jongeren weergeeft dat laaggeschoold is en geen verdere opleiding volgt. Laaggeschoolden hebben het vaak moeilijk om een gepaste job te vinden en te behouden omdat ze geen diploma hebben met voldoende arbeidsmarktwaarde. Jongeren zijn bovendien kwetsbaar op de arbeidsmarkt. Ze hebben weinig werkervaring en zijn dikwijls in onzekere statuten aan het werk. Dit maakt van ongekwalficeerde jongeren een kansengroep bij uitstek in het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid.

De Europese Unie heeft zich tot doel gesteld om de ongekwalficeerde uitstroom terug te dringen tot maximaal 10% in 2010. In de 27 landen van de Europese Unie is in 2006 in totaal 15,3% van de jongeren vroegtijdig uitgestroomd uit het onderwijs. Voor België is dit 12,6% van de jongeren en het Vlaams Gewest voldoet sinds 2006 aan de Europese norm met precies 10% ongekwalficeerde uitstroom.

Deze cijfers verbergen weliswaar aanzienlijke verschillen naar geslacht. Meisjes laten voor deze indicator een beter resultaat optekenen dan jongens. In EU-27 is 17,5% van de jongens vroegtijdig uitgestroomd, tegenover 13,2% van de meisjes. Bij Vlaamse jongens bedraagt de schooluitval 11,9%, bij Vlaamse meisjes 'slechts' 8,1%.

Gekwalficeerde jongeren

Aandeel van de 20-24-jarigen met minstens een diploma van het secundair onderwijs – 2006

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Deze Europese indicator kunnen we in zekere zin als het spiegelbeeld van de ongekwalficeerde uitstroom beschouwen. Maar om het aandeel gekwalficeerde jongeren te berekenen, maken we gebruik van een andere leeftijdsgroep, de 20-24-jarigen. Deze indicator geeft een beeld van het aandeel jonge twintigers dat minimaal een diploma van het secundair onderwijs op zak heeft. We kijken, anders uitgedrukt, naar het aandeel midden- en hogergeschoolden bij de 20-24-jarigen.

Het met succes doorlopen van het secundair onderwijs wordt algemeen beschouwd als een minimale vereiste om mee te kunnen in onze kennissamenleving. De Europese Unie wil het aandeel gekwalficeerde jongeren tegen 2010 dan ook zien stijgen tot 85%. Gemiddeld in de Europese Unie hebben iets meer dan drie op de vier jongeren (77,8%) een diploma secundair of hoger onderwijs behaald. Ook voor deze indicator doen vrouwen (80,7%) het beter dan mannen (74,8%). In België tellen we 82,4% gekwalficeerde jongeren, terwijl Vlaanderen ook hier het EU-doelwit voor 2010 heeft bereikt met 86,5%. Bij vrouwen gaat het om 88,8% en ook mannen voldoen met 84,3% bijna aan de EU-norm.

Andere nationaliteiten in Vlaanderen

Inwoners van het Vlaams Gewest naar nationaliteit – 2006

Nationaliteit	Vrouwen (n)	Mannen (n)	Vrouwen (%)	Mannen (%)
Belg	2 929 000	2 835 000	95,1	94,6
Europese Unie (EU-27)	94 000	107 000	3,1	3,6
Niet-EU	57 000	56 000	1,9	1,9
Totaal	3 081 000	2 997 000	100	100

Bron: Ecodata (Bewerking Steunpunt WSE)

Per 100 inwoners van het Vlaams Gewest hebben er zo'n 95 de Belgische nationaliteit. Vreemde nationaliteiten maken in het Vlaanderen van 2006 dus zo'n 5% van de bevolking uit. Nationaliteiten afkomstig uit de andere 26 lidstaten van de Europese Unie maken de meerderheid uit van de in Vlaanderen verblijvende vreemdelingen. Van de vrouwen in het Vlaams Gewest heeft 3,1% een andere EU-nationaliteit. Bij de mannen gaat het om een iets groter aandeel van 3,6%. Vreemdelingen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie maken zowel bij vrouwen als bij mannen een kleine 2% van de bevolking uit.

Daarnaast wonen er in het Vlaams Gewest uiteraard ook personen van buitenlandse origine die de Belgische nationaliteit hebben verworven. Over deze inwoners van allochtone herkomst zijn geen recente en algemene administratieve tellingen beschikbaar.

Personen met een handicap

Aandeel van de bevolking (15-64 jaar) met een of meer langdurige ziekten, aandoeningen of handicaps – Vlaams Gewest, 2004

(%)	Met een of meer langdurige ziekten, chronische aandoeningen of handicaps	Met een officieel erkende handicap of invaliditeit
Vrouw	18,3	4,9
Man	19,9	6,4
Totaal	19,1	5,7

Bron: Gezondheidsenquête 2004, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid

Op basis van de Gezondheidsenquête kunnen we inzicht verwerven in het aandeel Vlamingen op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) met een handicap. Hierbij kunnen we een onderscheid maken tussen een langdurige ziekte, aandoening of handicap enerzijds en een officieel erkende handicap of invaliditeit anderzijds. Bijna één op de vijf Vlamingen (19,1%) lijdt aan een of meer langdurige ziekten, chronische aandoeningen of handicaps. Iets meer mannen (19,9%) dan vrouwen (18,3%) maken hiervan melding. Het aandeel Vlamingen met een officieel erkende handicap of invaliditeit ligt met 5,7% heel wat lager. Opnieuw ligt het aandeel mannen dat hiervan melding maakt hoger dan bij vrouwen (6,4% tegenover 4,9%).

3.2 Positie op de arbeidsmarkt

Werkzaamheidsgraad naar leeftijd

Vlaams Gewest, België en Europese Unie, 2006

(%)	15-24 jaar		25-54 jaar		55-64 jaar		15-64 jaar	
	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man
Vlaams Gewest	29,5	34,5	76,3	90,4	22,2	40,5	58,3	71,5
België	24,7	30,4	70,7	85,9	23,2	40,9	54,0	67,9
Europese Unie (EU-27)	33,2	39,3	70,0	85,9	34,8	52,6	57,1	71,6

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

De positie die iemand inneemt op de arbeidsmarkt is sterk afhankelijk van de leeftijd. De totale werkzaamheidsgraad van Vlaamse vrouwen en mannen (15-64 jaar) ligt min of meer op hetzelfde niveau als het gemiddelde van de (sinds 1 januari 2007) 27 Europese lidstaten. Het leeftijdsgebonden arbeidspatroon is daarentegen duidelijk verschillend in het Vlaams Gewest ten opzichte van de Europese Unie. De jongste leeftijdsgroep (15-24 jaar) en de ouderen (55-64 jaar) zijn in het Vlaams Gewest heel wat minder vaak aan het werk dan gemiddeld in Europa. De Vlaamse 25-54-jarigen vertonen een opvallend hoge werkzaamheidsgraad.

We bekijken eerst de jongeren. Reeds bij de 15-24-jarigen zijn vrouwen in mindere mate aan het werk dan mannen. In het Vlaams Gewest heeft 29,5% van de vrouwen jonger dan 25 een betaalde baan. Bij de mannen is dit 34,5%. Hiermee ligt de werkzaamheid van Vlaamse jongeren wat hoger dan op Belgisch niveau, maar we blijven duidelijk achter op de Europese Unie. In de 27 lidstaten van de Europese Unie is gemiddeld één op de drie jonge vrouwen aan het werk (33,2%) en 39,3% van de mannen beneden de 25. Een van de redenen hiervoor moeten we zoeken bij het combineren van studies met betaald werk. Dit is in het Vlaams Gewest veeleer de uitzondering dan de regel, terwijl het in heel wat andere landen gebruikelijk is dat studenten er een (bij)baantje op nahouden.

Tussen de leeftijd van 25 en 54 jaar hebben drie op de vier Vlaamse vrouwen (76,3%) een job, tegenover meer dan 90% van de mannen. Hiermee staat het Vlaams Gewest ruim op voorsprong, zowel ten opzichte van België als het Europese gemiddelde. We haalden reeds eerder de samengedrukte loopbaan aan, die in Vlaanderen sterk uitgesproken is en gekenmerkt wordt door een zeer hoge

werkzaamheid in de middengroepen en een laag aandeel werken bij de jongere en oudere leeftijdsgroepen. <Zie ook bevolking naar leeftijd en activiteit p. 33>

Bij de 55-plussers ligt de vrouwelijke werkzaamheid met 22,2% slechts half zo hoog als die van mannen (40,5%). Vrouwen treden gemiddeld iets vroeger uit dan mannen en bovendien tellen de oudere generaties nog heel wat huisvrouwen die de arbeidsmarkt nooit of slechts kort betreden hebben. Daarnaast zijn vrouwen in de oudere leeftijdsgroepen nog beduidend lager geschoold dan mannen. Dat betekent voor hen een extra nadeel op de arbeidsmarkt. De ouderenwerkzaamheid ligt in Vlaanderen nog lager dan het reeds erg lage Belgische cijfer. Heel wat Vlaamse ouderen verlaten nog steeds de arbeidsmarkt via diverse uitredestelsels. <Zie ook uittredkanalen p. 56> Ten opzichte van het Europese gemiddelde blijven we ver achterop, ondanks de gunstige evolutie van de voorbije jaren. Europa legde reeds meermaals de vinger op deze zere wonde. Tegen 2010 wil de Europese Unie de helft van alle 55-plussers in de lidstaten aan het werk zien. De stand van zaken in het Vlaams Gewest staat nog steeds ver af van dit streefdoel.

Werkzaamheidsgraad naar onderwijsniveau

25-64 jaar, 2006

(%)	Laaggeschoold		Middengeschoold		Hooggeschoold	
	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man
Vlaams Gewest	39,7	64,6	69,4	84,9	82,9	88,7
België	36,6	61,2	64,5	81,2	80,2	87,2
Europese Unie (EU-27)	44,5	69,9	66,7	80,2	81,3	88,0

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK, Eurostat LFS (Bewerking Steunpunt WSE)

Vrouwen zijn in mindere mate aan het werk dan mannen. Het is een constante ongeacht leeftijd of onderwijsniveau. Een diploma hoge onderwijs betekent evenwel een hefboom voor vrouwen om het verschil met de mannelijke werkzaamheid te verkleinen. Laaggeschoolde vrouwen hebben in het Vlaams Gewest in nog geen 40% van de gevallen een betaalde baan. <Zie kader onderwijsniveau p. 21> Daartegenover staat dat bijna twee op de drie laaggeschoolde mannen in Vlaanderen wel aan het werk zijn (64,6%). Naarmate het onderwijsniveau stijgt, wordt het verschil in werkzaamheid veel kleiner. Zo zijn bij de Vlamingen met een diploma hoger onderwijs 82,9% van de vrouwen en 88,7% van de mannen aan het werk.

De Vlaamse midden- en hooggeschoolden doen het op vlak van werkzaamheid beter dan het gemiddelde van de 27 Europese lidstaten. De laaggeschoolden nemen in Vlaanderen een bijzonder kwetsbare positie in op de arbeidsmarkt. Hun werkzaamheid blijft duidelijk achter op het Europese gemiddelde.

Omdat laaggeschoolden het erg moeilijk hebben op de arbeidsmarkt, vraagt de Europese Unie van haar lidstaten inspanningen om vroegtijdige schooluitval terug te dringen. Ook vraagt de EU het basis-, secundair en hoger onderwijs breder toegankelijk te maken. Daarnaast wil Europa de deelname aan permanente vorming verder verruimen, met bijzondere aandacht voor lageropgeleiden. Als antwoord op de oproep vanuit Europa hebben de Vlaamse regering en de sociale partners in het Pact van Vilvoorde (2001) het engagement aangegaan om de democratisering van het onderwijs verder uit te breiden tegen 2010, om de ongekwalificeerde uitstroom tegen dan te halveren en om de deelname aan levenslang leren uit te breiden tot 12,5% van de bevolking op arbeidsleeftijd.

Dienstencheques

Dienstenchequewerknemers en werkende vrouwen (15-64 jaar) naar gezinspositie – Vlaams Gewest, 2006

(%)	Dienstenchequewerknemers	Alle werkende vrouwen (15-64 jaar)
Alleenstaand	12,1	10,2
Met partner zonder kinderen	17,0	21,0
Met partner en kind(eren)	52,4	58,3
Alleenstaand met kind(eren)	18,5	10,6
Totaal	100	100

Bron: Idea Consult, FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

De dienstencheque is een initiatief van de federale overheid ter bevordering van de buurtdiensten en -banen. Met het stelsel mikt de overheid op verschillende doelen, allereerst het creëren van nieuwe werkgelegenheid, in het bijzonder voor laaggeschoolde werknemers. Voorts hoopt men zwartwerk om te kunnen zetten in reguliere banen en kunnen PWA-werknemers via de dienstencheques overstappen naar een volwaardig werknemersstatuut. Een vierde belangrijke doelstelling is het vergemakkelijken van de combinatie tussen betaald werk en gezinsarbeid voor de gebruiker.

In de tabel geven we een overzicht van de dienstenchequewerknemers naar gezinspositie en vergelijken we die met de totale werkende bevolking. Aangezien er in dit stelsel bijna uitsluitend vrouwen aan de slag zijn (98,8% vrouwen bij de dienstenchequewerknemers in het Vlaams Gewest), nemen we als vergelijkingsbasis de werkende vrouwen.

We merken op dat de dienstenchequewerknemers iets vaker alleenstaand zijn (12,1%) dan gemiddeld (10,2%). Het zijn echter vooral de alleenstaanden met kinderen die in het stelsel van de dienstencheques oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met alle werkende vrouwen. In het stelsel van de dienstencheques tellen we niet minder dan 18,5% alleenstaande moeders, tegenover slechts 10,6% bij alle werkende vrouwen op arbeidsleeftijd.

De vrouwen met een partner zijn dan weer ondervertegenwoordigd bij de dienstenchequewerknemers. Het stelsel stelt 17% vrouwen met een partner zonder kinderen tewerk. Van alle werkende vrouwen in het Vlaams Gewest bevindt 21% zich in deze gezinspositie.

Ook vrouwen met een partner en kinderen vinden we in mindere mate terug bij de dienstchequewerknemers (52,4%) dan in de totale werkende bevolking (58,3%).

Werkzaamheidsgraad naar nationaliteit

15-64 jaar – Vlaams Gewest, 2006

(%)	Vrouw	Man	Totaal
Belg	59,1	71,9	65,6
Andere EU-25	52,9	70,4	62,3
Niet-EU-25	27,9	53,9	40,6

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Naast leeftijd en onderwijsniveau heeft ook nationaliteit een bepalende invloed op het niveau van werkzaamheid. Wegens het gebrek aan arbeidsmarktstatistiek met informatie over de herkomst van personen, beperken we ons in deze tabel tot de werkzaamheidsgraad naar nationaliteit.

Personen met de Belgische nationaliteit laten de hoogste werkzaamheidsgraad optekenen. Van de Belgische vrouwen die in het Vlaams Gewest wonen is 59,1% aan het werk. Bij de mannen tellen we 71,9% werkenden. Wie niet de Belgische maar wel een andere Europese nationaliteit (EU-25) bezit, is minder vaak aan het werk. Bij mannen (70,4%) is het verschil met de Belgen erg klein, maar bij vrouwen valt de werkzaamheidsgraad terug tot 52,9%. Waar de werkzaamheidsgraad van andere EU-burgers nog in de buurt ligt van het aandeel Belgische werkenden, zakt de graad drastisch bij onderdanen uit derde landen. Bij de vreemdelingen van buiten de Europese Unie hebben slechts 27,9% van de vrouwen en 53,9% van de mannen een betaalde baan. Bij deze groep vreemdelingen gaat bovendien een wijde kloof tussen vrouwen en mannen: de werkzaamheidsgraad van vrouwen uit derde landen is slechts half zo hoog als die van mannen uit dezelfde nationaliteitsgroep.

De Europese Unie roept haar lidstaten op om maatregelen te nemen tegen discriminatie op de arbeidsmarkt en om de toegang tot tewerkstelling voor migranten en minderheden te bevorderen. Verder bepleit Europa arbeidsmobiliteit binnen de Unie en verhoogde aandacht voor het arbeidsaanbod van onderdanen van derde landen. De Vlaamse regering en de sociale partners engageren zich in het Pact van Vilvoorde (2001) om de achterstand van kansengroepen op de arbeidsmarkt, waaronder migranten, in belangrijke mate weg te werken tegen 2010.

Ook de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid roept in zijn Verslag 2007 de beleidsverantwoordelijken op om van de inschakeling van buitenlanders op de arbeidsmarkt een prioriteit te maken. De Raad moedigt het beleid aan om specifieke aandacht te besteden aan de arbeidsmarktpositie van vrouwen van buitenlandse herkomst. Zij houden zich nog veel meer zelf bezig met hun zeer jonge kinderen en hebben minder integratiekansen op de arbeidsmarkt omdat ze vaak laaggeschoold zijn. Bijgevolg zijn ook de inkomsten die ze van een baan mogen verwachten relatief gering.

Werkzaamheidsgraad van personen met een handicap

15-64 jaar – Vlaams Gewest, 2004

(%)	Vrouw	Man	Totaal
Met een of meer langdurige ziekten, chronische aandoeningen of handicaps	42,7	66,2	55,2
Met een officieel erkende handicap of invaliditeit	30,8	38,4	35,1

Bron: Gezondheidsenquête 2004, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (Bewerking Steunpunt WSE)

Arbeidsmarktstatistieken over personen met een handicap zijn schaars. Het is vooralsnog niet mogelijk om hun arbeidsmarktpositie jaar na jaar op te volgen. Voor 2004 vinden we informatie over de werkzaamheidsgraad van mindervalide personen in de Gezondheidsenquête. We kunnen voorts een onderscheid maken tussen mindervaliden die een of meer langdurige ziekten, chronische aandoeningen of handicaps rapporteren en personen met een officieel erkende handicap of invaliditeit. Wie een ziekte, aandoening of handicap rapporteert die niet officieel erkend is, heeft in meer dan de helft van de gevallen een betaalde baan (55,2%). Dit aandeel zakt tot een op de drie (35,1%) bij mindervaliden met een officieel erkende handicap of invaliditeit. Bij personen met een niet-erkende invaliditeit is het verschil in werkzaamheidsgraad tussen vrouwen (42,7%) en mannen (66,2%) aanzienlijk. Ook met een officieel erkende handicap of invaliditeit zijn vrouwen met 30,8% minder vaak aan het werk dan mannen (38,4%), maar het verschil is hier kleiner.

De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid vermeldt in zijn Verslag 2007 verschillende factoren die een succesvolle arbeidsdeelname van gehandicapten kunnen belemmeren. Allereerst kan hun gezondheidstoestand of de aard van hun handicap het verrichten van betaald werk bemoeilijken. Daarnaast zijn mindervalide personen gemiddeld lager opgeleid, wat voor hen een extra handicap betekent op de arbeidsmarkt. Ten derde zijn het werkvolume en de arbeidsomstandigheden vaak onvoldoende aangepast aan de specifieke noden van mindervaliden. Dat is bij deze groep meteen één van de belangrijkste beweegredenen om voor een deeltijdbaan te kiezen.

Sociale economie

Aantal doelgroepwerknemers in de sociale economie – Vlaamse Gemeenschap, 2005

	Aantal erkende doelgroepwerk- nemers in voltijdse equivalenten	Aandeel vrouwen*	Aandeel mannen*
	(n)	(%)	(%)
Sociale werkplaatsen	2 220	34	66
Arbeidszorg	200	31	69
Beschutte werkplaatsen	13 450 **	39	61
Invoegbedrijven	1 070	46	54
Buurt- en nabijheidsdiensten	580 ***	nb	nb

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

* Voor de sociale werkplaatsen, arbeidszorg, invoegbedrijven en buurt- en nabijheidsdiensten heeft het aandeel vrouwen en mannen betrekking op de invoegwerknemers die door de VDAB toegeleid werden in 2005

** cijfer voor eerste kwartaal 2005

*** cijfer voor eind 2004

Heel wat mensen zijn omwille van hun opleidingsniveau, werkloosheidsduur of gezondheidstoestand beperkt in hun kansen op de reguliere arbeidsmarkt. De sociale economie tracht via gesubsidieerde jobs en een gezonde mix van economische, sociale en ecologische doelstellingen deze doelgroep te helpen. De sociale economie is aan een steile opmars bezig en werkt alsmaar professioneler. In de praktijk gaat het om een bonte verzameling van initiatieven, waaronder sociale werkplaatsen, arbeidszorg, beschutte werkplaatsen, invoegbedrijven en buurt- en nabijheidsdiensten.

De **sociale werkplaatsen** hebben als doel tewerkstelling te bieden aan de meest achtergestelde werkzoekenden. Het gaat om personen die al minstens vijf jaar inactief zijn, laaggeschoold zijn en fysieke, psychische of sociale beperkingen hebben. In 2005 was een op de drie doelgroepwerknemers in de sociale werkplaatsen een vrouw (34%).

De **arbeidszorg** voorziet begeleid werken voor de allerzwakste doelgroep. Het zijn personen die door persoonlijke of maatschappelijke redenen niet (meer) kunnen werken met een arbeidscontract in het reguliere of beschermde tewerkstellingscircuit. Zorg staat hier dan ook centraler dan arbeid. Bij de tweehonderd erkende doelgroepwerknemers in 2005 zijn er 31% vrouwen.

Beschutte werkplaatsen bieden op hun beurt aangepaste arbeid voor werkzoekenden met een arbeidshandicap, ingeschreven bij het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap of met een specifiek statuut. Met meer dan 13 000 doelgroepwerknemers in 2005 overtreffen de beschutte werkplaatsen sterk de andere initiatieven. Het aandeel vrouwen bij de doelgroepwerknemers bedraagt 39%.

Invoegbedrijven stellen langdurig of laaggeschoolde werkzoekenden tewerk met als doelstelling het project na een beperkte subsidieperiode concurrentieel en rendabel te maken voor de reguliere economie. Het aandeel vrouwen bij de doelgroepwerknemers is de voorbije jaren gestegen tot 46% door de opstart van een aantal dienstenchequeondernemingen binnen het kader van de invoegbedrijven. Hiermee zijn de invoegbedrijven de enige werkvorm in de sociale economie waar vrouwen niet ondervertegenwoordigd zijn ten opzichte van hun aandeel in de werkende bevolking.

Daarnaast zijn er nog de **buurt- en nabijheidsdiensten**. Zij stellen minstens de helft personen uit de kansengroepen tewerk in de persoonlijke of collectieve dienstverlening in een specifieke buurt. Zij spelen in op de groeiende vraag naar diensten die ontstaan is als gevolg van de verhoging van de levensstandaard, de vergrijzing en het toenemend aantal tweeverdieners en eenoudergezinnen. Over het aandeel vrouwen en mannen in deze werkvorm zijn geen cijfers beschikbaar, maar op basis van de aard van de activiteiten kunnen we verwachten dat hier meer vrouwen actief zijn.

Werkloosheidsgraad naar leeftijd

Vlaams Gewest, 2006

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
15-24 jaar	13,7	11,5	12,5
25-49 jaar	4,5	3,6	4,0
50-64 jaar	6,6	3,7	4,8

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

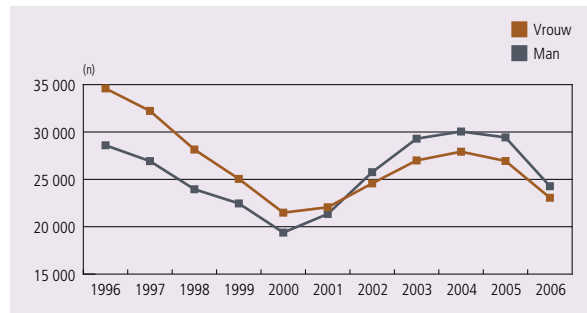
Voor een deel van de beroepsactieve bevolking eindigt de zoektocht naar een geschikte betrekking in de werkloosheid. Ook hier zijn er scheidingslijnen naargelang leeftijd, onderwijsniveau, nationaliteit en gezondheidstoestand die maken dat sommige bevolkingsgroepen oververtegenwoordigd zijn in de werkloosheid. Als we de werkloosheidsgraad naar leeftijd bekijken, valt onmiddellijk de ongunstige positie op van de jongste leeftijdsgroep. Van de min-25-jarigen op de arbeidsmarkt vindt 12,5% geen passende baan. Jongeren nemen een kwetsbare positie in op de arbeidsmarkt omdat ze vaak eerder schaars werkervaring hebben opgedaan (schoolverlaters) en omdat ze vaker in tijdelijke contracten aan het werk zijn.

In de leeftijdsgroep tussen 25 en 49 jaar ligt de werkloosheidsgraad met 4% het laagst. Ook bij de beroepsactieve vijftigplussers blijft het aandeel werklozen beperkt tot 4,8%. Dit betekent echter geenszins dat deze leeftijdsgroep nog volop aan het werk is. De niet-beroepsactieve vijftigplussers blijven in dit cijfer buiten beeld. Dat zijn er heel wat aangezien de Vlaamse ouderen nog steeds met velen de arbeidsmarkt verlaten via verschillende uittredekanalen. <Zie ook uitredekanalen p. 56>

Op elke leeftijd vinden we vrouwen vaker dan mannen terug in de werkloosheid. Het verschil is het grootst bij de vijftigplussers. Precies in de oudste leeftijdsgroep vinden we nog heel wat meer laaggeschoolde vrouwen dan mannen terug. <Zie ook laaggeschoolden p. 112>

Evolutie van de jongerenwerkloosheid

Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden jonger dan 25 jaar – Vlaams Gewest

Bron: VDAB (Bewerking Steunpunt WSE)

In de tweede helft van de jaren negentig waren er meer vrouwelijke dan mannelijke niet-werkende werkzoekenden jongeren dan 25 jaar. Aangezien de daling van de jongerenwerkloosheid in deze periode zich sterker heeft doorgezet bij vrouwen, is het aantal niet-werkende werkzoekenden rond de eeuwwisseling min of meer gelijk. Vanaf dan neemt de jongerenwerkloosheid opnieuw toe, maar aan een trager tempo bij vrouwen dan bij mannen. Dit komt doordat vrouwen vaak in eerder stabiele sectoren werken, terwijl mannen meer in conjunctuurgevoelige sectoren zijn tewerkgesteld. Bovendien komen jonge vrouwen gemiddeld met een hoger diploma op de arbeidsmarkt terecht dan mannen. Als gevolg hiervan zijn er tot op de dag van vandaag minder vrouwen dan mannen bij de niet-werkende werkzoekenden jonger dan 25.

Werkloosheidsgraad naar onderwijsniveau

25-64 jaar – Vlaams Gewest, 2006

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
Laaggeschoold	9,4	6,4	7,5
Middengespoold	5,0	2,9	3,8
Hooggeschoold	2,7	2,2	2,5

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Laaggeschoolden (7,5%) vinden we heel wat vaker terug in de werkloosheid dan middengespoolden (3,8%) en hooggeschoolden (2,5%). De tabel zet nogmaals de zeer precare positie van laaggeschoolde vrouwen op de arbeidsmarkt in de verf. Bijna een op de tien (9,4%) van deze vrouwen die zich aanbieden op de arbeidsmarkt vindt geen passende betrekking. Bij de mannen gaat het om 6,4%. Opvallend is dat er weinig verschil in werkloosheidsgraad is tussen hooggeschoolde vrouwen (2,7%) en mannen (2,2%). Een diploma hoger onderwijs biedt dus een goede bescherming tegen werkloosheid voor zowel mannen als vrouwen.

Werkloosheidsgraad naar nationaliteit

15-64 jaar – Vlaams Gewest, 2004

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
Belg	8,1	4,6	6,1
Andere EU-27	13,7	7,5	9,9
Niet-EU-27	16,3	19,0	18,2

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 5 (Bewerking Steunpunt WSE)

Voor de weergave van werkloosheidsgegevens naar nationaliteit maken we in deze tabel gebruik van een andere bron, die de werkloosheidsgraad weergeeft op basis van het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen. Bijgevolg wijken deze werkloosheidscijfers af van de andere tabellen waarin de werkloosheidsgraad werd geconstrueerd op basis van het aantal ILO-werklozen. <[Zie verklarende woordenlijst op binnenkant achterflap](#)>

Anno 2004 vinden we bij personen met de Belgische nationaliteit in het Vlaams Gewest de laagste werkloosheidsgraad (6,1%). Van de andere EU-burgers die zich aanbieden op onze arbeidsmarkt, vindt bijna één op de tien geen werk (9,9%). Vooral de werkloosheidsgraad bij niet-Europeanen is groot. Voor maar liefst 18,2% van de beroepsactieve vreemdelingen uit derde landen eindigt de zoektocht naar een geschikte job in de werkloosheid.

Opvallend is dat de werkloosheidsgraad bij vreemdelingen van buiten de Europese Unie lager ligt bij vrouwen dan bij mannen (16,3% tegenover 19%). Bij Belgen en andere Europeanen zien we het omgekeerde. We mogen hieruit niet afleiden dat de arbeidsmarktpositie van niet-Europese vrouwen gunstiger zou zijn dan die van mannen. De verklaring voor het vastgestelde sekseverschil is dat van de niet-Europese vrouwen die in het Vlaams Gewest wonen, er zich zeer weinig aanbieden op de arbeidsmarkt.

Werkloosheidsgraad van personen met een handicap

15-64 jaar – Vlaams Gewest, 2002

(%)	Vrouwen	Mannen	Totaal
Met handicap of langdurig gezondheidsprobleem	12,2	5,7	8,3
Zonder handicap of langdurig gezondheidsprobleem	4,6	4,1	4,3

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Er is een gebrek aan statistieken over personen met een handicap op de arbeidsmarkt. Daarom grijpen we voor de werkloosheidsgraad bij mindervaliden terug naar cijfers van 2002. Toen lag het aandeel werklozen bij valide personen op 4,3%. Bij personen met een handicap was de werkloosheidsgraad met 8,3% bijna dubbel zo hoog.

Blijft het verschil in werkloosheidsgraad tussen valide vrouwen en mannen nog beperkt, bij personen met een handicap is de kloof tussen vrouwen en mannen zeer groot: 5,7% van de beroepsactieve mannen met een handicap is werkloos, tegenover maar liefst 12,2% van de vrouwen.

IV Werk en zorg

In 2010 hebben de inwoners van Vlaanderen de mogelijkheid om een volwaardige loopbaan uit te bouwen én de zorg op te nemen voor gezin en eigen leefomgeving. Deze beleidsdoelstelling vermeldde de Vlaamse regering en de sociale partners in het Pact van Vilvoorde (2001). In dit deel komen verschillende aspecten van de combinatie tussen werk en zorg aan bod, waaruit zal blijken dat nog steeds niet alle Vlamingen dezelfde mogelijkheden hebben om naast de zorg voor het gezin en andere zorgverantwoordelijkheden ook een volwaardige loopbaan uit te bouwen.

Nog steeds zijn gezinszorg en huishoudelijke taken sterk ongelijk verdeeld tussen vrouwen en mannen, en deze taakverdeling in de private levenssfeer gaat samen met heel wat andere ongelijkheden tussen beide seksen in het arbeidsleven. Vrouwen zijn om te beginnen minder vaak aan het werk dan mannen. Dat hun werkzaamheidsgraad het laagst ligt als ze moeder zijn van een groot gezin met nog jonge kinderen, toont aan dat vooral de gezinszorg vrouwen weerhoudt van een engagement op de arbeidsmarkt. Wanneer vrouwen zich aanbieden op de arbeidsmarkt, vinden ze ook minder vaak een job dan mannen. Hun werkloosheidsgraad ligt hoger en dit is vooral het geval in de gezinsposities met kinderen.

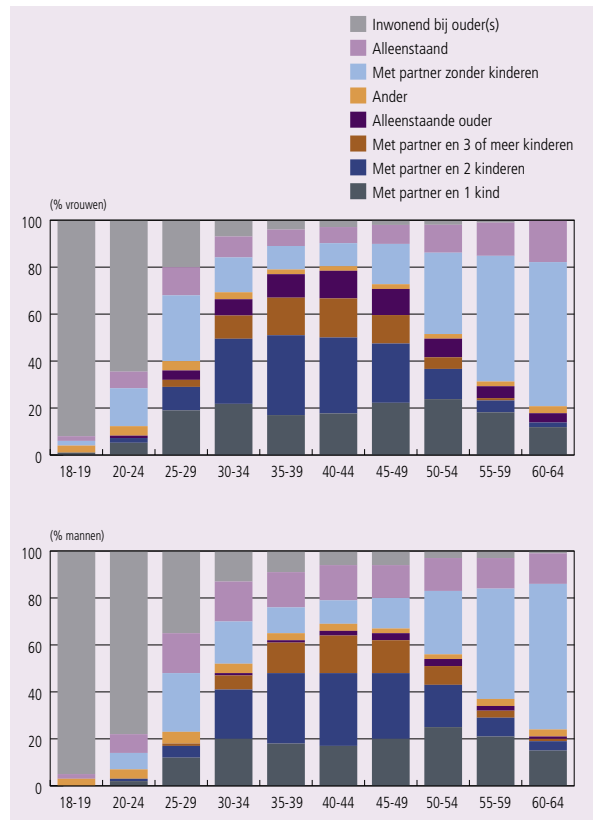
Heel wat vrouwen vinden in deeltijdarbeid of in een onderbreking van de loopbaan een middel om de concurrentie tussen gezin en beroepsleven enigszins te temperen. De gevolgen van een (deeltijdse) onderbreking voor de verdere loopbaanontwikkeling en loonvorming slaan evenwel een kloof tussen de carrièreperspectieven van deze vrouwen en die van hun voltijds werkende mannen, die hun loopbaan veel minder vaak onderbreken. Een andere strategie bestaat in het toevertrouwen van de kinderen aan een kwalitatief goede kinderopvang tijdens de werkuren. Een voldoende ruime beschikbaarheid van opvangmogelijkheden is dan onontbeerlijk om de arbeidsparticipatie van jonge moeders aan te moedigen. In dit deel laten we zien dat ons gewest op dit vlak bijzonder goed scoort in het licht van de Europese doelstellingen. Ook thuiswerk kan sommige werkenden in staat stellen om de verantwoordelijkheden thuis en op het werk beter met elkaar te verzoenen, althans wanneer de jobinhoud en arbeidsorganisatie dit toelaten. Op het vlak van thuiswerk zullen we zien dat mannen het voortouw nemen, maar dan voornamelijk om andere redenen dan de combinatie tussen werk en privéleven.

Naast de zorg voor de kinderen en het huishouden kunnen ook andere zorgverantwoordelijkheden (voor zorgbehoevende huisgenoten, familieleden, vrienden, kennissen of buren) in concurrentie treden met de arbeid buitenshuis. We zullen zien dat dit opnieuw vooral bij vrouwen het geval is. Zij zijn immers de voornaamste verstrekkers van mantelzorg in onze samenleving.

We beginnen dit deel evenwel met een overzicht van het belang van de verschillende gezinsposities bij de bevolking op arbeidsleeftijd en duiden ook enkele belangrijke verschuivingen doorheen de tijd. Zo is bijvoorbeeld het aantal gezinnen met een alleenstaande ouder drastisch toegenomen de voorbije vijftien jaar. De bespreking van hun positie op de arbeidsmarkt maakt duidelijk dat vooral alleenstaande moeders het bijzonder moeilijk hebben om een volwaardige loopbaan uit te bouwen én de zorg op te nemen voor gezin en eigen leefomgeving, zoals het Pact van Vilvoorde wil.

Bevolking naar gezinspositie

Vlaams Gewest, 2006

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering (Bewerking Steunpunt WSE)

Onder de leeftijd van 20 jaar woont de overgrote meerderheid van de Vlaamse jongeren nog thuis bij zijn ouders (92% bij vrouwen en 95% bij mannen). Ook de meeste 20-24-jarigen wonen nog onder het ouderlijk dak. Een aantal onder hen woont reeds alleen of heeft een gezin gesticht.

Tussen 25 en 30 jaar staat de meerderheid van de Vlaamse jongvolwassenen op eigen benen. Vrouwen beginnen op merkelijk jongere leeftijd aan gezinsvorming: 60% van de vrouwen uit deze leeftijdsgroep woont samen met een partner, tegenover 43% van de mannen. Ze zijn ook jonger als ze moeder worden. Van de vrouwen tussen 25 en 30 jaar heeft 36% al een of meer kinderen. Van de mannen uit dezelfde leeftijdsgroep is nog maar 18% vader. Ook op deze leeftijd blijven meer mannen dan vrouwen nog bij hun ouders wonen, een verschil dat op elke leeftijd blijft bestaan.

Tussen 30 en 50 jaar wonen de meeste Vlamingen samen met een partner en kinderen. Het meest voorkomende gezinstype op die leeftijd is het ouderpaar met twee kinderen. Merk op dat deze figuren een dwarsdoorsnede weergeven van de bevolking op één specifiek moment in de tijd. Het aantal inwonende kinderen in een gezin (zoals weergegeven in de figuren) kan dus afwijken van het aantal kinderen dat ooit uit een ouderpaar geboren is. Daarnaast springt het aandeel alleenstaande moeders in het oog. Ruim 10% van de vrouwen tussen 30 en 50 staat alleen in voor de opvoeding van een of meer kinderen. Bij mannen is dat minder dan 2%. Het aandeel Vlamingen dat samenwoont met een partner zonder kinderen is bij vrouwen en mannen ongeveer even groot (13%). Bij de alleenwonenden zien we wel een duidelijk sekseverschil. Zo'n 8% van de vrouwen in deze leeftijdsklasse is alleenstaand. Bij de mannen is dit meer dan het dubbel (15%).

Vanaf de leeftijd van vijftig jaar beginnen de kinderen uit te zwermen en neemt het aandeel Vlamingen dat samenwoont met een partner zonder kinderen fors toe (27% bij mannen en 35% bij vrouwen). Bij de 55-plussers is het samenwonen met een partner de meest voorkomende gezinspositie. Maar niet alle Vlamingen worden samen oud. Vanaf vijftig jaar begint ook het aandeel alleenstaande vrouwen gestaag toe te nemen. Van de 60-64-jarige vrouwen staat bijna een op de vijf er alleen voor (18%), tegenover 13% van de mannen in die leeftijdsklasse.

Evolutie van de gezinsposities

Bevolking 18-64 jaar, Vlaams Gewest, 1990-2006

	Evolutie van het aantal personen 1990-2006		Aandeel van de gezinsposities 2006	
	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen
	(%)	(%)	(%)	(%)
Inwonend bij de ouders	0	-5	13	19
Alleenstaand	+37	+53	10	14
Met partner zonder kinderen	+10	+9	25	22
Met partner en 1 kind	-14	-14	17	16
Met partner en 2 kinderen	-6	-6	17	17
Met partner en 3 of meer kinderen	-10	-10	8	7
Alleenstaande ouder	+46	+41	7	2
Andere	+9	+29	2	3
Totaal	+3	+2	100	100

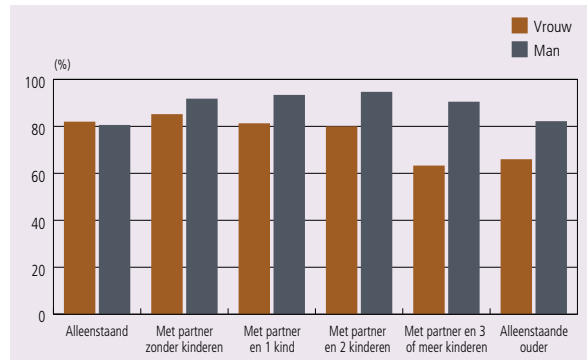
Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering (Bewerking Steunpunt WSE)

Anno 2006 leeft 42% van de vrouwen en 40% van de mannen tussen 18 en 64 jaar samen met een partner en een of meer kinderen. De evolutie van de gezinsposities tussen 1990 en 2006 toont aan dat deze traditionele gezinstypes, bestaande uit een ouderpaar met kinderen, de voorbije vijftien jaar heel wat aan belang hebben moeten inboeten. In vergelijking met 1990 zijn er vandaag 14% minder Vlamingen die samenwonen met een partner en één kind. Ook de gezinnen met twee (-6%) en drie of meer kinderen (-10%) zijn op de terugweg.

Er zijn immers steeds minder personen met kinderen en wie wel aan kinderen begint, krijgt er minder dan vijftien jaar geleden. Ook nam het aantal (echt)scheidingen aanzienlijk toe. Bijgevolg zien we een sterke opkomst van de niet-traditionele gezinstypes. Zo zijn er vandaag veel meer alleenstaanden (+46%), alleenstaande ouders (+45%) en koppels zonder kinderen (+10%) dan vijftien jaar geleden (niet in de tabel). Het is ook in deze nieuwe samenlevingsvormen dat we de grootste verschillen tussen vrouwen en mannen vinden. Bij vrouwen nemen we de grootste stijging waar bij het alleenstaand ouderschap (+46%). Bij mannen is de toename van het aantal alleenstaanden het sterkst uitgesproken (+53%). Niet toevallig zijn dit precies de gezinsposities waarin vrouwen en mannen vaak terecht komen na een relatiebreuk.

Gezin en werk

Werkzaamheidsgraad van vrouwen en mannen (25-44 jaar) naar gezinspositie – Vlaams Gewest, 2004

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 11 (Bewerking Steunpunt WSE)

Bovenstaande figuur toont voor 25-44-jarige vrouwen en mannen hoe hun werkzaamheidsgraad samenhangt met de gezinssamenstelling. De werkzaamheidsgraad van vrouwen ligt het hoogst wanneer ze samenwonen met een partner zonder kinderen. Naarmate er (meer) kinderen komen, ligt de arbeidsdeelname van vrouwen lager en neemt een duik wanneer er drie of meer kinderen zijn in het gezin. Van deze moeders blijft meer dan een op de drie (36,7%) thuis om voor het huishouden en de kinderen te zorgen. Bij mannen maakt de werkzaamheidsgraad eerder de omgekeerde beweging. De werkzaamheidsgraad stijgt naarmate het gezin groter wordt en bereikt z'n hoogste punt wanneer er twee kinderen in het gezin zijn (94,7%). Bij drie of meer kinderen valt het aandeel werkende vaders iets terug tot 90,5%.

Vrouwen zijn ongeacht de gezinspositie in mindere mate buitenshuis aan het werk dan mannen. Bij de samenwonenden met een partner zonder kinderen bieden vrouwen met 85,2% al merkbaar minder vaak dan mannen (91,8%) hun arbeid buitenshuis aan. Het verschil loopt verder op in de gezinsposities met kinderen en is het grootst wanneer er drie of meer kinderen in het gezin zijn. Dan heeft slechts 63,3% van de vrouwen een job, tegenover meer dan 90%

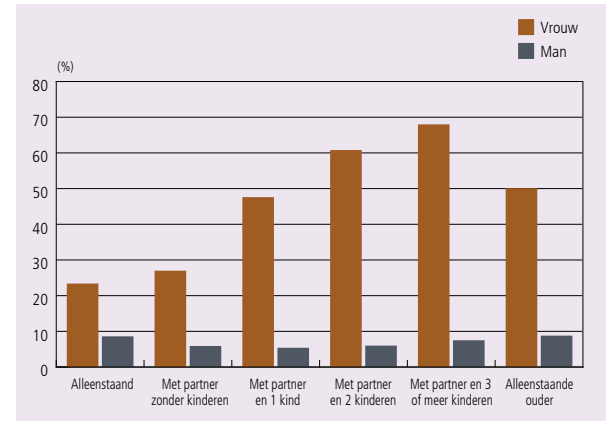
bij de mannen. Enkel bij alleenstaande vrouwen (82%) en mannen (80,6%) zien we nauwelijks een verschil in werkzaamheidsgraad.

Hoewel het verschil in werkzaamheid tussen vrouwen en mannen met kinderen nog altijd aanzienlijk is, zijn moeders met kinderen de voorbije vijftien jaar wel steeds actiever geworden op de arbeidsmarkt (niet in de figuur). In vergelijking met het begin van de jaren negentig is de werkzaamheidsgraad van moeders veel sterker gestegen dan die van vrouwen zonder kinderen. Bij moeders met drie of meer kinderen was de inhaalbeweging het grootst.

Het aandeel alleenstaande ouders dat aan het werk is, ligt zowel bij vrouwen (66%) als bij mannen (82,2%) aan de lage kant in vergelijking met de andere gezinsposities. Zij hebben het moeilijker om betaald werk en zorgarbeid succesvol te combineren omdat ze niet kunnen terugvallen op een partner om de taken te verdelen. Alleenstaande moeders en vaders zien zich dus voor een gelijkaardige uitdaging geplaatst en toch is er tussen hen een groot verschil in werkzaamheidsgraad. Eén van de verklaringen vinden we in hun positie op de arbeidsmarkt vóór de relatiebreuk. Vrouwen met een partner en kinderen zijn immers in mindere mate werkzaam dan mannen in die gezinspositie. Het is dan ook logisch dat heel wat vrouwen en mannen hun werkzaamheidspeil handhaven na een breuk met hun partner. Daarnaast moeten we rekening houden met traditionele rolopvattingen die ertoe kunnen leiden dat alleenstaande moeders en vaders voor zichzelf andere prioriteiten leggen bij de combinatie tussen loonarbeid en gezinstaken.

Gezin en deeltijdarbeid

Aandeel deeltijdarbeid bij de loontrekkenden (25-44 jaar) naar gezinspositie – Vlaams Gewest, 2004

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 11 (Bewerking Steunpunt WSE)

Ondanks de opmars van het aandeel werkende moeders zijn vrouwen vandaag nog steeds minder vaak aan het werk dan mannen. Vrouwen die een baan hebben, werken bovendien heel wat minder vaak voltijds dan mannen. Veel vrouwen met een gezin hebben in deeltijdarbeid immers de manier bij uitstek gevonden om een werkbare combinatie tussen gezin en arbeid tot stand te brengen.

De figuur toont dat vrouwelijke loontrekkenden veel vaker dan mannen aan de slag zijn in een deeltijdse betrekking. In elke gezinspositie is dit het geval. Waar ongeveer een kwart van de loontrekkende vrouwen zonder kinderen deeltijds werkt, loopt dit aandeel op tot de helft en meer in de gezinsposities met kinderen. Van de loontrekkende vrouwen met partner en één kind werkt 47,6% op deeltijdse basis. Bij vrouwen met partner en twee kinderen is dit reeds 60,8%. Moeders van de grootste gezinnen (drie of meer kinderen) werken zelfs in 68% van de gevallen parttime. Ook alleenstaande moeders met een loontrekkende job bieden zich in 50,1% van de gevallen slechts deeltijds aan op de arbeidsmarkt. Bij loontrekkende mannen daarentegen is een parttimejob eerder

uitzonderlijk: afhankelijk van de gezinspositie werkt slechts 5 tot 9% van hen op deeltijdse basis.

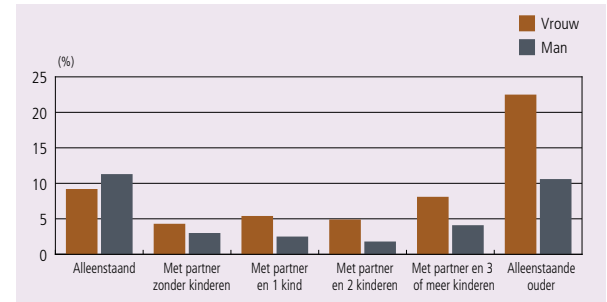
Dat in de jonge gezinnen van vandaag meestal de vrouw haar betaalde arbeid beperkt om meer tijd te kunnen investeren in het gezin, is niet alleen omdat vrouwen vaker vragende partij zijn om minder uren te werken. Het kan eveneens te maken hebben met een traditionele visie van één of van beide partners op mannen- en vrouwentaken. In heel wat gevallen zal er ook een financiële logica achter zitten. Omdat vrouwen gemiddeld minder verdienen dan mannen, zal een beperking van hun loon minder hard wegen op het globale gezinsinkomen dan wanneer de man deeltijds zou gaan werken. <Zie ook [lonen p. 88 e.v.](#)> Verder hebben vrouwen meestal ook meer kansen op een deeltijdse betrekking omwille van de sectoren waarin ze werken. In sectoren waar veel vrouwen actief zijn, komen ook meer deeltijdse banen voor. De mogelijkheden voor een deeltijdse job zijn dan ook groter voor vrouwen.

Het is opvallend hoe laag het aandeel deeltijdarbeid ligt bij alleenstaande vaders (8,8%) in vergelijking met alleenstaande moeders (50,1%). Opnieuw vormt de uitgangspositie van waaruit vrouwen en mannen in het alleenstaand ouderschap terechtkomen hier een deel van de verklaring. <Zie ook [gezin en werk p. 141](#)> De meerderheid van de vrouwen met partner en kinderen is immers deeltijds aan de slag, terwijl mannen in die gezinspositie bijna uitsluitend in voltijdse banen werken. Ook kunnen alleenstaande moeders en vaders vanuit traditionele rolopvattingen beslissen om hun arbeidsmarktdeelname anders in te vullen.

Hoewel deeltijdarbeid voor heel wat vrouwen een welkome arbeidstijdregeling is met het oog op de zorg voor het gezin, houdt het massale overwicht van vrouwen in deeltijdse jobs de maatschappelijke ongelijkheid tussen de seksen mee in stand. Naast de gunstige gevolgen voor het gezinsleven leidt deeltijdarbeid immers ook vaak tot een tragere loopbaanontwikkeling (ook financieel), een mindere opbouw van beroepservaring en een lager rustpensioen in vergelijking met een voltijdse loopbaan.

Gezin en werkloosheid

Werkloosheidsgraad van vrouwen en mannen (25-44 jaar) naar gezinspositie – Vlaams Gewest, 2004

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 11 (Bewerking Steunpunt WSE)

De bovenstaande figuur geeft de werkloosheidsgraad (het aandeel werkzoekenden in de beroepsbevolking) weer naar gezinspositie. Alleenstaanden hebben duidelijk de hoogste werkloosheidsgraad, alleenstaande ouders nog meer dan alleenstaanden zonder kinderen. Personen die samenwonen met een partner daarentegen, laten een lagere werkloosheidsgraad optekenen. Personen met enkel een inwonende partner zijn het minst vaak werkloos. Bij ouderparen met kinderen ligt de werkloosheidsgraad wat hoger, vooral in de grotere gezinnen met drie of meer kinderen.

We zagen reeds dat de zoektocht naar passend werk vaker bij vrouwen dan bij mannen op niets uitloopt en met werkloosheid eindigt. <Zie ook [werkloosheid p. 46 e.v.](#)> Dit is het geval in alle gezinsposities, behalve bij alleenstaanden. Alleenstaande vrouwen zijn met 9,2% iets minder vaak werkloos dan alleenstaande mannen (11,3%). Bij koppels zonder kinderen blijft het verschil in werkloosheidsgraad tussen vrouwen (4,3%) en mannen (3%) nog beperkt. In gezinsposities met kinderen daarentegen, zijn vrouwen telkens (meer dan) dubbel zo vaak werkloos als mannen. Vrouwen met jonge kinderen hebben het vaak moeilijker om een geschikte baan te vinden omdat die hen moet toelaten om werken met zorgen te combineren.

Alleenstaande ouders nemen op het vlak van werkloosheid een bijzonder ongunstige positie in. Van de alleenstaande vaders die zich aanbieden op de arbeidsmarkt, vindt 10,6% geen werk. Bij alleenstaande

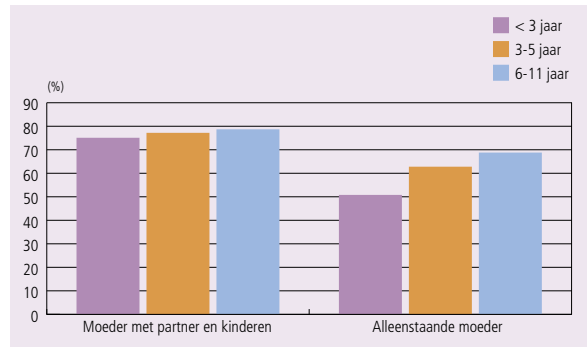
moeders loopt de werkloosheidsgraad zelfs op tot 22,5%. Deze hoge cijfers kunnen we ten dele verklaren aan de hand van het gebruikte cijfermateriaal. De hier weergegeven werkloosheidsgraden zijn namelijk tot stand gekomen op basis van administratieve bronnen, waarbij iedereen als werkloze geteld wordt die een werkloosheidsuitkering van de RVA ontvangt als 'niet-werkende werkzoekende volledig werkloze'. In tegenstelling tot de samenwonenden konden alleenstaande werklozen tot voor kort hun uitkering niet verliezen wanneer ze onvoldoende inspanningen deden om aan werk te geraken. De cijfers bevatten daardoor anno 2004 nog een aantal alleenstaande ouders die niet (meer) actief op zoek zijn naar werk en die de werkloosheidsvergoeding oneigenlijk gebruiken als een soort 'zorguitkering'.

Vandaag kunnen ook alleenstaanden hun uitkering verliezen wanneer ze onvoldoende inspanningen doen om een job te vinden. Om zo veel mogelijk werkzoekenden aan de slag te krijgen, is het Vlaams werkgelegenheidsbeleid, in uitvoering van de Europese richtsnoeren, in 2004 van start gegaan met een sluitende begeleidingsaanpak voor werkzoekenden. De inspanningen voor het activeren van werkzoekenden worden hierbij stelselmatig opgedreven terwijl ook het signaleren van werkonwillige werkzoekenden aan de RVA beter en consequenter georganiseerd wordt. Het recht op begeleiding gaat dus samen met de plicht om op elk passend aanbod in te gaan.

Langs de andere kant wijzen andere bronnen, die alleen de personen die actief op zoek zijn naar een betrekking als werkzoekende tellen, eveneens op het problematische karakter van de werkloosheid bij alleenstaande ouders. Zij ondervinden dus reële moeilijkheden bij het zoeken van een geschikte job. Hiervoor zijn er een aantal duidelijk aanwijsbare redenen. Aangezien zij als enige instaan voor de zorg voor hun kinderen en voor het huishouden, zijn zij in hun zoektocht naar werk beperkter in hun keuzemogelijkheden. Zo vereisen bijvoorbeeld nachten ploegenarbeid, evenals een job met regelmatige overuren of lange pendeltijden een vorm van flexibiliteit die alleenstaande ouders meestal niet kunnen opbrengen met het oog op de opvang van hun kinderen. Daarnaast is er nog de werkloosheidsval, die opduikt wanneer de kosten voor vervoer en kinderopvang het financiële voordeel tenietdoen dat een job biedt ten opzichte van een werkloosheidsvergoeding en de bijhorende sociale voordelen. Voor alleenstaande moeders komt daar nog bij dat een deel van hen voordien deel uitmaakte van een kostwinnersgezin, waarbij alleen de man uit werken ging. Deze vrouwen hebben dus geen of weinig werkervaring opgedaan en dit maakt het voor hen extra moeilijk om te ontsnappen aan de werkloosheid.

Werk en leeftijd van de kinderen

Werkzaamheidsgraad van moeders (25-44 jaar) naar leeftijd van het jongste kind – Vlaams Gewest, 2004

Bron: Datawarehouse AM & SB bij de KSZ, basistoepassing 11 (Bewerking Steunpunt WSE)

De mate waarin moeders buitenshuis werken hangt niet alleen samen met het aantal kinderen. Ook de leeftijd van deze kinderen is hierbij een factor van belang. De zorg voor zeer jonge kinderen vergt immers een grotere tijdsinvestering en omdat ze nog niet naar school kunnen is er voor hen voltijdse opvang nodig. In de figuur zien we dat de werkzaamheidsgraad van jonge moeders met een partner het laagst ligt wanneer het jongste kind nog geen drie jaar oud is (75,1%). Dit loopt op tot 78,7% wanneer het jongste kind de lagereschoolleeftijd heeft bereikt.

Bij alleenstaande moeders zien we echter veel grotere verschillen. Zo is van de alleenstaande moeders met een kind jonger dan drie jaar slechts de helft aan het werk (50,8%). Als het jongste kind lager onderwijs volgt, hebben reeds zeven op de tien alleenstaande moeders een betaalde baan (68,8%). Deze cijfers tonen aan dat alleenstaande moeders van zeer jonge kinderen het bijzonder moeilijk hebben om de zorg voor hun kinderen te verzoenen met betaalde arbeid. In tegenstelling tot andere moeders kunnen zij hierbij geen beroep doen op een partner. Naarmate de kinderen ouder worden, gaan meer alleenstaande moeders uit werken omdat ze dan minder met opvangproblemen geconfronteerd worden. Maar ook de financiële kost van opgroeiende kinderen kan een inkomen uit arbeid noodzakelijk maken.

Onderbreking van de loopbaan

Onderbrekingsgraad van vrouwen en mannen (25-49 jaar) naar aanwezigheid van kinderen en leeftijd van het jongste kind – België, 2002

(%)	Vrouwen	Mannen
Geen kinderen in kerngezin	8,0	7,0
Wel kinderen in kerngezin	8,1	4,3
< 1 jaar	32,2	6,3
1-2 jaar	9,8	5,1
3-5 jaar	7,5	4,4
6-11 jaar	5,9	3,4
12-17 jaar	5,0	3,1
> 18 jaar	5,9	5,3

Bron: PMBA-bestand uit het Datawarehouse AM & SB bij de KSZ (Bewerking Steunpunt WSE)

Heel wat jonge moeders verminderen of onderbreken hun activiteiten op de arbeidsmarkt tijdelijk om meer tijd te kunnen besteden aan hun gezin. De mate waarin mensen hun loopbaan onderbreken, drukken we uit in de onderbrekingsgraad. De onderbrekingsgraad geeft weer welk aandeel van de werkenden in een bepaald jaar een voltijdse onderbreking van de loopbaan aanvat voor minstens drie maanden. Onderbrekingen worden ruim gedefinieerd. Het gaat niet alleen om periodes van loopbaanonderbreking/tijdskrediet maar ook werkloosheid en andere inactieve periodes (invaliditeit, huisvrouw/-man, student, leefloon...) tellen mee. Deeltijdse onderbrekingen waarbij de band met de arbeidsmarkt behouden blijft, rekenen we dus niet mee.

De tabel geeft de onderbrekingsgraad weer bij vrouwen en mannen naar aanwezigheid van kinderen en leeftijd van het jongste kind. De onderbrekingsgraad ligt bij vrouwen heel wat hoger dan bij mannen en dit ongeacht de gezinssituatie. Bij vrouwen maakt de aanwezigheid van kinderen op het eerste zicht weinig verschil. In beide gevallen ligt hun onderbrekingsgraad rond 8%. Mannen hebben met 7% de hoogste onderbrekingsgraad wanneer er geen kinderen zijn in hun gezin. De onderbrekingsgraad bij mannen met kinderen ligt heel wat lager (4,3%).

Wanneer we de leeftijd van het jongste kind mee in overweging nemen, krijgen we een heel ander beeld. Bij vrouwen met een kind jonger dan een jaar ligt de onderbrekingsgraad op maar liefst 32,2%. Vrouwen met zwangerschapsverlof zijn niet meegerekend. Dit

betekent dat los van het zwangerschapsverlof een op de drie vrouwen met een kind jonger dan een jaar een bijkomende voltijdse onderbreking van de loopbaan heeft. Naarmate de kinderen opgroeien, daalt de onderbrekingsgraad bij vrouwen. Enkel als het jongste kind ouder is dan 18 jaar, zien we weer een lichte heropleving. Bij mannen zien we een gelijkaardig patroon, maar dan zonder een dergelijke 'onderbrekingspiek' wanneer hun jongste kind jonger is dan een jaar (6,3%).

Ook hier geldt dat er, naast de voordelen die dit oplevert voor het gezinsleven, vanuit carrièreperspectief duidelijk negatieve gevolgen verbonden zijn aan het onderbreken van de loopbaan. Naast een tragere loopbaanontwikkeling omwille van verminderde perspectieven op promotie kan een loopbaanonderbreking ook vertragingen in de financiële loopbaan tot gevolg hebben. Zolang voornamelijk vrouwen gebruikmaken van de mogelijkheden om de arbeidsloopbaan tijdelijk en/of gedeeltelijk te onderbreken, zullen beleidsinitiatieven die de combinatie van werk en gezin willen vergemakkelijken de bestaande sekseongelijkheden op de arbeidsmarkt niet kunnen corrigeren. <Zie ook gezin en deeltijdarbeid p. 143 en tijdskrediet en thematische verloven p. 83 e.v.>

Kinderopvang

Dekkingsgraad van het aanbod aan kinderopvang – 2003

(%)	Dekkingsgraad van het aanbod voor 0-3-jarigen	Dekkingsgraad van het aanbod voor kinderen van 3 jaar tot de lagereschoolleeftijd
Vlaamse Gemeenschap	81	100
Denemarken	56	93
Frankrijk	43	100
Zweden	41	90
Nederland	35	100
Waals Gewest	33	98
EU-doelstelling 2010	33	90
Slovenië	27	59
Estland	22	79
Finland	21	70
Portugal	19	75
Litouwen	18	60
Letland	16	75
Luxemburg	14	80
Spanje	10	98
Oostenrijk	9	82
Tsjechië	8	85
Griekenland	7	60
Duitsland	7	89
Bulgarije	7	74
Hongarije	6	86
Italië	6	93
Polen	2	60
Slowakije	nb	70

Bron: Europese Commissie, Directoraat-Generaal voor Tewerkstelling, Sociale Zaken en Gelijke Kansen

Noot: nb = niet beschikbaar

In de hedendaagse jonge gezinnen is het nog steeds de moeder die de eindverantwoordelijkheid voor de kinderopvang op zich neemt. Opdat deze zorgverantwoordelijkheden jonge moeders zo min mogelijk zouden weerhouden van een (voltijds) engagement op de arbeidsmarkt, is de gelijke en betaalbare kinderopvang belangrijk. De stevige uitbreiding van de formele opvangmogelijkheden voor jonge kinderen in Vlaanderen tijdens het voorbije decennium ging niet toevallig gepaard met een forse stijging van de werkzaamheidsgraad van jonge moeders.

Om volledige tewerkstelling van vrouwen haalbaar te maken, heeft de Europese Unie op de top van Barcelona in 2002 haar lidstaten opgeroepen om zo veel mogelijk belemmeringen voor vrouwelijke arbeidsdeelname uit de weg te ruimen. Kinderopvangfaciliteiten vormen hierin een belangrijke pijler. Tegen 2010 zou elke lidstaat moeten voorzien in formele opvang voor 33% van alle kinderen jonger dan drie jaar en voor 90% van alle kinderen tussen drie jaar en de lagereschoolleeftijd.

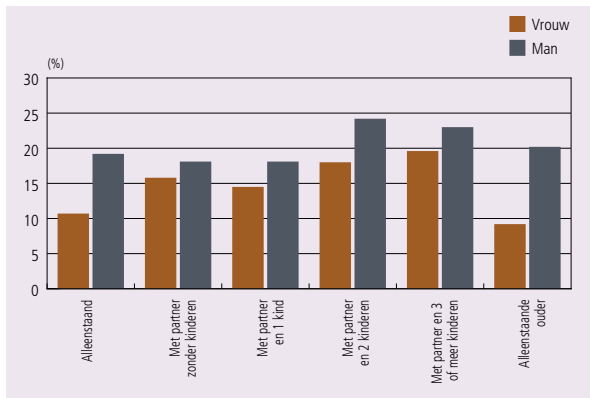
De Vlaamse Gemeenschap is bij ons bevoegd voor kinderopvang en doet het zeer goed in de internationale vergelijking. Met een dekingsgraad van 81% voor kinderen jonger dan 3 jaar doen we het beter dan alle EU-lidstaten waarvoor cijfergegevens beschikbaar zijn. Bovendien is er in de Vlaamse Gemeenschap voor elk kind tussen drie jaar en de lagereschoolleeftijd formele opvang beschikbaar via gratis kleuteronderwijs. We staan hiermee samen met Frankrijk en Nederland op een gedeelde eerste plaats.

Over de openingsuren van de aangeboden kinderopvang zijn echter geen vergelijkbare gegevens beschikbaar. Voor de rangschikking in de tabel wordt dus geen onderscheid gemaakt tussen deeltijdse en voltijdse opvang. Bovendien geven cijfers over het aanbod aan formele kinderopvang nog geen antwoord op de vraag in welke mate aan de behoeften van jonge ouders is voldaan. Sommige landen die de Barcelona-doelstellingen niet halen (bijvoorbeeld Finland) voorzien op een alternatieve manier in de vraag naar opvang, namelijk door voordelige regelingen te treffen op het vlak van ouderschapsverlof.

De Hoge Raad voor de Werkgelegenheid roept in zijn verslag van 2007 ons land op om de inspanningen toe te spitsten op een ruimer en voldoende over het grondgebied gespreid aanbod, vooral inzake crèches en voor- en naschoolse opvang. De Raad vraagt ook aandacht voor gezinnen met een laag inkomen, voor wie de kosten van formele opvang vaak te hoog zijn, ondanks de bestaande regelingen inzake subsidies en belastingaftrek. Het gevolg is vaak dat deze moeders hun baan opzeggen om zelf voor de opvang van hun kinderen te zorgen.

Thuiswerk

Aandeel werkende vrouwen en mannen (25-44 jaar) dat minstens af en toe thuiswerkt naar gezinspositie – Vlaams Gewest, 2005

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Sommige beroepen lenen zich ertoe om een of meer dagen per week thuis te werken. Naast het voordeel van tijdswinst omdat men zich dan niet hoeft te verplaatsen kunnen ook de arbeidsproductiviteit en de combinatie van werk en gezin hier wel bij varen. Daar staat tegenover dat sommige thuiswerkers een daling van hun promotiekansen ervaren en dat het in elkaar overvloeien van werk en privé sfeer voor problemen kan zorgen.

In de figuur geven we het aandeel werkende vrouwen en mannen weer dat minstens af en toe thuiswerkt naar gezinspositie. Thuiswerkers verrichten hun arbeid in hun privéwoning, waarbij ze meestal gebruikmaken van informatie- en communicatietechnologie.

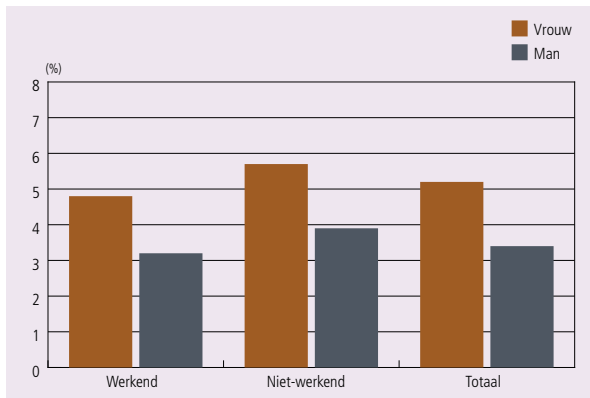
Het aandeel thuiswerkers ligt in elke gezinspositie een stuk hoger bij mannen dan bij vrouwen. Nederlands onderzoek reikt ons hiervoor een verklaring aan: mannen zouden vooral thuiswerk verrichten om carrière te maken (waardoor het vermoedelijk meer om overwerk gaat), terwijl vrouwen met hun thuiswerk eerder een vlotte combinatie van werk en gezin voor ogen hebben. Bovendien zijn mannen vaker dan vrouwen als zelfstandige aan de slag en veel zelfstandigen

hebben hun zaak of bureau in de thuisomgeving gevestigd. Voor het verschil tussen loontrekkenden en zelfstandigen op het vlak van thuiswerk verwijzen we naar het Genderzakboekje 2004 over vrouwelijk ondernemen (p. 83).

Bij 25-44-jarige vrouwen met een partner en kinderen zien we een duidelijk verband tussen thuiswerk en gezinspositie. Van de werkende vrouwen met een partner en één kind werkt 14,5% af en toe of vaker van thuis uit. Dit aandeel loopt op met het kinderaantal tot 19,6% bij drie of meer kinderen. Ook bij mannen is het aandeel thuiswerkers het hoogst wanneer ze een partner en twee (24,2%) of drie of meer kinderen hebben (23%).

Mantelzorg

Aandeel mantelzorgers in de bevolking (15-64 jaar) naar sekse en arbeidsmarktpositie – Vlaams Gewest, 2005

Bron: FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Voor de jongere generaties werkenden ondervinden al eens moeilijkheden om hun verantwoordelijkheden op het werk te verzoenen met de zorg voor een jong gezin. Daarnaast zijn er ook heel wat Vlamingen op beroepsactieve leeftijd die hulp en bijstand bieden aan hulpbehoevende derden in hun omgeving. We noemen deze personen mantelzorgers: mantelzorg is de zorg die mensen verlenen buiten het kader van een beroep en van een vrijwilligersorganisatie aan zorgbehoevende huisgenoten, familieleden, vrienden, kennissen en bureu. Meestal wordt het zorgen voor gezonde kinderen niet als mantelzorg beschouwd. Zowel iemand die eenmaal per week boodschappen doet voor de minder mobiele buurvrouw als iemand die intensieve palliatieve zorgen verleent aan de eigen partner, beschouwen we hier als mantelzorg.

Vrouwen zijn beduidend vaker actief in deze informele zorg dan mannen. Het aandeel mantelzorgers in de bevolking bedraagt bij vrouwen 5,2%. Mannen houden het op 3,4%. Deze zorgverantwoordelijkheden kunnen een bepalende factor zijn in de beslissing om al dan niet betaald werk te (blijven) verrichten, evenals in het aantal uren dat men in een job wil investeren.

Als we kijken naar de positie op de arbeidsmarkt, verlenen de niet-werkenden met 5% duidelijk vaker mantelzorg dan de werkenden (3,9%) (niet in de figuur). Niet-werkende vrouwen zijn het vaakst actief als mantelzorger (5,7%). Van de niet-werkende mannen verleent 3,9% informele zorg. Ook bij de werkenden nemen vrouwen het voortouw met 4,8%, tegenover 3,2% bij mannen.

Hoewel de werkenden als groep in relatieve termen minder vaak mantelzorg verlenen dan de niet-werkenden, tellen zij in absolute aantallen meer mantelzorgers in hun rangen dan de niet-werkenden. Anno 2005 zijn er in het Vlaams Gewest 99 800 werkende mantelzorgers tegenover 69 200 niet-werkende. Aandacht voor de combinatie van mantelzorg met het uitoefenen van een betaalde baan is vanuit beleidsperspectief dan ook meer dan gerechtvaardigd.

Maatschappelijke verwachtingen omtrent de rol van vrouwen en mannen spelen een belangrijke rol in het vastgestelde sekseverschil in het verlenen van mantelzorg. Van vrouwen wordt namelijk verwacht dat zij kunnen zorgen, terwijl dit bij mannen minder vanzelfsprekend is. Bovendien zorgen ook praktische omstandigheden ervoor dat vrouwen moeilijker hard kunnen maken dat zij niet zouden kunnen zorgen: ze hebben minder vaak een betaalde baan en werken bovendien vaker deeltijds.

In de meeste onderzoeken over mantelzorg komt de centrale plaats van vrouwen naar voren. Als gevolg van de nog steeds verder toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen, gaan heel wat onderzoekers uit van de veronderstelling dat vrouwen in de toekomst wellicht niet meer in staat of bereid zullen zijn om in dezelfde mate mantelzorg op te nemen als zij nu doen. Tegelijk bevestigen demografische evoluties dat de nood aan zorg in de toekomst alleen maar zal toenemen. Het aandeel ouderen in de bevolking neemt steeds verder toe (vergrijzing) en ook het aandeel hoogbejaarden (en dus meest zorgbehoevende) in de groep ouderen groeit (dubbele vergrijzing). Het belang van beleidsinitiatieven die de combinatie van beroepsbezigheden met het opnemen van zorgverantwoordelijkheden ondersteunen, zoals ze vandaag al bestaan in de vorm van tijdskrediet, verlof voor medische bijstand en palliatief verlof, zal in de toekomst alleen maar toenemen. <Zie ook tijdskrediet en thematische verlopen p. 83 e.v.>

Lijst van afkortingen

ASO	Algemeen secundair onderwijs
BSO	Beroepssecundair onderwijs
Datawarehouse AM & SB	Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming
DMFA	Déclaration Multifonctionelle – Multifunctionele Aangifte (een databank van de RSZ – sinds 2003)
EAK	Enquête naar de Arbeidskrachten
Eurostat	Statistical Office of the European Communities
EU	Europese Unie
EU-25	(gemiddelde van) de 25 landen die tot 2007 de Europese Unie vormden
EU-27	(gemiddelde van) de 27 landen van de Europese Unie
FEB	Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen
FOD Economie	Federale Overheidsdienst Economie
FOD WASO	Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg
ILO	International Labour Organisation (Internationale Arbeidsorganisatie)
ISCO	International Standard Classification of Occupations
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
KSO	Kunstsecundair onderwijs
KSZ	Kruispuntbank Sociale Zekerheid
LFS	Labour Force Survey (Europese overkoepelende enquête op basis van de nationale EAK's)
PSBH	Panel Studie van Belgische Huishoudens
PMBA	Panel Mobiliteit Bevolking op Arbeidsleeftijd

PWA	Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen
RSVZ	Rijksdienst voor de Sociale Verzekering der Zelfstandigen
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RSZPPO	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SONAR	Studiegroep Van Onderwijs Naar Arbeidsmarkt
TOR	Tempus Omnia Revelat, onderzoeksgroep van de VUB Vakgroep Sociologie
TSO	Technisch secundair onderwijs
UA	Universiteit Antwerpen
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VUB	Vrije Universiteit Brussel
WSE	(Steunpunt) Werk en Sociale Economie

De bronnen en hun websites

- Datawarehouse Arbeidsmarkt bij de KSZ (Kruispuntbank Sociale Zekerheid) ksz-bcss.fgov.be/nl/statistiques/stats_1.htm
- Derks & Vermeersch (2001). Gender en schools presteren. Een multilevel-analyse naar de oorzaken van de grotere schoolachterstand van jongens in het Vlaams secundair onderwijs. Brussel: VUB. www.vub.ac.be/TOR
- Ecodata ecodata.mineco.fgov.be/
- Europese Commissie, Directoraat-Generaal voor Tewerkstelling, Sociale Zaken en Gelijke Kansen ec.europa.eu/employment_social/
- Eurostat LFS epp.eurostat.cec.eu.int
- Federaal Planbureau www.plan.be/index.php?lang=nl&TM=30&IS=61
- FOD Economie Algemene Directie Statistiek EAK (Enquête naar de Arbeidskrachten) www.statbel.fgov.be/lfs/
- FOD Economie Bevolkingsstatistieken www.statbel.fgov.be > Statistieken > Bevolking
- FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg meta.fgov.be/index.htm
- Gezondheidsenquête van de Afdeling Epidemiologie van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid www.iph.fgov.be/epidemie/hisia/index.htm
- IDEA Consult www.ideaconsult.be
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/
- PSBH (Panel Studie van Belgische Huishoudens) www.psbh.be
- RSVZ (Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen) www.rsvz-inasti.fgov.be
- RSZPPO www.onssapl.fgov.be/
- RSZ DMFA (Rijksdienst voor Sociale Zekerheid – Déclaration Multifonctionelle – Multifunctionele Aangifte) www.onssrsz.lss.fgov.be/onssrsz/nl/Statistics/statistics_home.htm
- RVA (Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening) www.rva.fgov.be
- SONAR (Studiegroep Van Onderwijs Naar Arbeidsmarkt) www.steunpuntloopbanen.be
- Studiedienst van de Vlaamse Regering aps.vlaanderen.be/
- Vacature Salarisenquête 2006, Onderzoeksgroep Personeel & Organisatie, FEB, KU Leuven www.econ.kuleuven.be/eng/tew/academic/persbel/
- VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding) arvastat.vdab.be

Samenstelling en redactie

Steunpunt Werk en Sociale Economie

Parkstraat 45, bus 5303, B-3000 Leuven

Tel: +32 (0)16 32 32 39 – Fax: +32 (0)16 32 32 40

E-mail: steunpuntwse@econ.kuleuven.be

Informatie over de activiteiten van het Steunpunt WSE: www.steunpuntwse.be

Auteur

Annick Van Woensel

Tel: +32 (0)16 32 32 82

E-mail: annick.vanwoensel@econ.kuleuven.be

Vormgeving: Magelaan cvba – James & Co

Verantwoordelijke uitgever

ESF-Agentschap

Departement Werk en Sociale Economie

Gasthuisstraat 31 (9e verdieping), 1000 Brussel

Tel.: +32 (0)2 546 22 34 – Fax: +32 (0)2 546 22 40

www.esf-agentschap.be

ESF: bijdragen tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid door het bevorderen van inzetbaarheid, ondernemerschap, aanpasbaarheid en gelijke kansen en door het investeren in menselijke hulpbronnen.

D/2007/10.326/3

Verklarende woordenlijst

Arbeidsleeftijd: de leeftijd tussen 15 en 64 jaar (internationale afbakening). Indien mogelijk gebruiken we voor het Vlaams Gewest de leeftijd tussen 18 en 64 jaar. <Zie ook kader arbeidsleeftijd p. 37>

Arbeidsmarktpositie: de bevolking wordt ingedeeld in werkenden, werkzoekenden en niet-beroepsactieven. We volgen hierbij de definities van de International Labour Organisation (ILO)

Werkenden (ILO-definitie): personen die in de referentieweek minstens 1 uur betaalde arbeid verricht hebben

Werkzoekenden (ILO-definitie): niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van 4 weken en die binnen de 2 weken een nieuwe job kunnen beginnen, en niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de 3 maanden begint

Beroepsactieven (beroepsbevolking): werkenden + werkzoekenden

Niet-beroepsactieven (ILO-definitie): personen die niet tot de werkenden of werkzoekenden behoren

Niet-werkende werkzoekenden (nwwz): dit is de VDAB-definitie van werkzoekenden, namelijk: niet-werkende werkzoekenden die ingeschreven zijn bij de VDAB, kortweg nwwz

Ondernemers (ICSE-93-definitie van de ILO): iedereen die als zelfstandige actief is (met of zonder personeel) of die als loontrekkende of meewerkend familielid aan het hoofd staat van een zaak of een bedrijf

Onderwijsniveau – laaggeschoold, middengeschoold, hooggeschoold: het hoogste (in België officieel erkende) diploma dat de persoon heeft behaald. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen laaggeschoold (zonder diploma Secundair Onderwijs), middengeschoold (met een diploma Secundair Onderwijs) en hooggeschoold (met een diploma hoger of universitair onderwijs)

Sectoren: de primaire sector bestaat uit landbouw en visserij, de secundaire sector uit ontginning, industrie, nutssector en bouw, de tertiaire sector uit de commerciële diensten (zoals handel, horeca, vervoer en bedrijfsdiensten) en de quartaire sector uit niet-commerciële diensten (zoals overheid, onderwijs en gezondheidszorg)

Indicatoren: Werkzaamheidsgraad = $\frac{\text{werkenden}}{\text{bevolking}}$

Werkloosheidsgraad = $\frac{\text{werkzoekenden}}{\text{werkenden} + \text{werkzoekenden}}$

Activiteitsgraad = $\frac{\text{werkenden} + \text{werkzoekenden}}{\text{bevolking}}$

Ondernemersgraad = $\frac{\text{ondernemers}}{\text{bevolking}}$

